

Маринæ Маркина

**МАТЕМАТИКАЙÆ ХУЫМАТÆГ
АЕМБАРЫНÆДТÆ РАТТЫНЫ
МАДЗÆЛТТÆ**

РÆВДАУÆНДÆТТЫ АСТÆУККАГ КЪОРД
(4-5-АЗДЗЫД)

МЕТОДИКОН АХХУЫСЫ ЧИНЫГ
(АХУЫРТЫ КОНСПЕКТА)

*Уагъд æрцыдис Уæрæсейы Федерацийы
Ахуырад æмæ наукайы министрады барлаæвардæй*

Дзæуджыхъæу

2011

Методическое пособие подготовлено в рамках проекта «Теория и практика полилингвального образования на Кавказе» кафедры ЮНЕСКО Северо-Осетинского государственного педагогического института.

Руководитель проекта – доктор филологических наук, профессор Т. Т. Камболов

74.268.1

Маркина М. В.

Ознакомление с элементами математики: методическое пособие (конспекты занятий). – Владикавказ: СОГПИ, 2011 – 164 с.

74.268.1

© СОГПИ, 2011

© Маркина М.В., 2011

Ацы методикон æрмæг арæзт æрцыд ЦИППИ-йы ЮНЕСКО-йы кафедрæйы кусджыты хъаруйæ æмæ дзуапп дæтты «Ирон националон ахуырады концепцийы» принципты домæнтæн. Конспектæ арæзт сты Л. А. Парамоновайы бæрнон редакцигонд «Рæвдауæндæтты сывæллæтты хъомылады, ахуырады æмæ райрæзынады иумæйаг ахуырады дæнцæгон программæ»-йы бындурыл. Уыцы программæ æвдисы рæвдауæндæтты ахуырадон процессы бындурон мидис æмæ бар дæтты варианттæ æвзарынæн.

Ацы программæ баст у, дыууæ æвзагæй цы рæвдауæндæтты пайда кæнынц, уыдоны архайды хатдзæгимæ. Программæ арæзт цыд куыд регионалон æмæ хицæн авторты методикон куыстыты бындур æмæ уымæ гæсгæ хуыйны «Дæнцæгон». Лæвæрд конспектæм гæсгæ националон-регионалон компонент рæвдауæндæтты ахуырадон тыгъдад ахсджиаг бынат, стыр ахъаз у сывæллоны ахуыр æмæ райрæзынæн.

Рæвдауæндæтты иумæйаг ахуырадон тыгъдад саразыны тыххæй арæзт æрцыд иумæйаг перспективон-тематикон пълан. Тематикон иудзинад бæрæг дары ахуырты æппæт хуызты дæр æмæ æндæр режимон процессты дæр. Æппæт ахуырты организацион формæ дæр у дæлкъордон – сывæллоны сæрибар архайды бындурыл арæзт.

Сабиты ахуыр кæныны сæйраг мадзал у дидактикон хъазт.

Алы темæйыл куыст дæр райдайы, къуырийы райдиан арæзт чи цæуы, алфамбылай дунеимæ зонгæ кæныны уыцы ахуыртæй. Уыйфæстæ, иннæ ахуырадон æмæ хъомыладон куысты хуызты фæлгæты, арфдæр æмæ уæрæхдæргонд цæуынц темæмæ хауæг æмбарынæдтæ.

Авторты къорды ныфс ис йæ коллегæтимæ коллективон æмгуыстадæй æмæ курæг у, цæмæй ацы методи-

кон æрмæджы тыххæй сæ фæндæттæ æмæ фиппаинагтæ æрвитой ахæм адрисыл:

362003, Дзæуджыхъæу, К. Марксы уынг, 36,
ЦИППИ, ЮНЕСКО-йы кафедрæ.
Телефон: (8672) 53-89-73.

Астæуккаг къорды ахуырадон пълан

№	Ахуыры сæр	I вариант (зан./нед.)	II вариант (зан./нед.)
1	Хуымæтæг математикон æмбарынаедтæ райтынг кæнын	1	1
2	Ирон ныхасы рæзт	1	
3	Уырыссаг ныхасы рæзт		1
4	Алфамбылай дунеимæ базонгæ кæнын	1	1
5	Физикон культурæ	2	2
6	Музыкалон аивад	2	2
7	Ныв кæныны аивад	1	1
8	Ирон æвзаг амонь		3
9	Уырыссаг æвзаг амонь	2	
	Æдæппæтæй	10	11

Астауккаг кьорды ахуырты тематæ *

15–22 сентябрь	Мæ бинонтæ
23–30 сентябрь	Мæ раьвдауæндон
1–21 октябрь	Фæззæг
22–29 октябрь	Мæ райгуыраен бæстæ
30 октябрь-14 ноябрь	Æз æмæ мæ буар
15–22 ноябрь	Хи дарыны культурæ
23 ноябрь-1 декабрь	Театр
1 декабрь-15 январь	Зымæг
15–22 январь	Мигæнаентæ æмæ хойрагтæ
23 январь-1 февраль	Уæладарæс
2–9 февраль	Мебель
10–17 февраль	Музей
18–25 февраль	Фыдыбæстæ хъахъхъæнджытæ
26 февраль-8 марты	Мамæйы бон
9–16 марты	Дæсныйæдты дуне
17–23 марты	Транспорт
24 марты-15 апрель	Уалдзæг
16–23 апрель	Æрдз
24 апрель-9 май	Хорз æмæ фыд
10–17 май	Дæхи хъахъхъæн
17 май -1 июнь	Сæрд

*Ахуыры бонтæ лæвæрд цауынд зæрдаивæй.

**Равдауендаггы астаукаг кьорды сабиты хуыматгаг
математикон амбарынагды райразты перспективон пьлан**

Май	Иумайаг темә	Ахурты нымәг	Темә	Ахуыры номер	Нысан
Сентябрь	Маә бинонтә	1	Геометрион гуырнывтты (фигурагты) хәрх.	№ 1	Амбарын «хәрх» зәрдыл әрләууын кәнын. Амонын геометрион гуырнывтә иртасын әмә зоньн: зылд, дәргьдымбыл, квадрат, расткьуымаг. Геометрион гуырнывтты хәрх кондмә гәсгә кьордтә (классификаци) кәнын. Геометрион гуырнывтә нымәг, хуыз әмә формамаә гәсгә әмахагт кәнын.
	Маә равдауендон	1	Предметты миниуджыгтә (хуыз, форма, ас). Ләвәрд миниуджыгтәм гәсгә кьордтә кәнын	№ 2	Амбарынад «хәрх» сабиты зонды ныфидар кәнын. Дарддәр сын амонын ләвәрд миниуджыгтәм гәсгә предметтә кьордтә кәнын. 5 онг нымайныл сә фәцалх кәнын. Ахуыр сә кәнын дыууә кьорды предметтә бәрцмә гәсгә абарын, дзырдтә пас ... уыйбәрц, әмиас (әмбәрц, әмхуызон). Сабитән дарддәр амонын иртасын әмә зоньн геометрион гуырнывтә: зылд, әртәкьуымаг, квадрат, расткьуымаг.

	Фæззæг	3	Къæйттæ кæнгæйæ хæрхытæ бæрцмæ гæстæ барын	№ 3	Хæрхытæ кæрæдзиуыл бæрцмæ гæстæ, предметтæ къæйттæ кæнгæйæ, барын. Æмбарын кæнын ахастыгтæ: <i>фылдæр, къадæр, уый бæрц, I фылдæр, I къадæр</i> . Рæстæг цы у, уый дарддæр амонын: фæззæджы тыххæй зоньндзинадтæ ныффидар кæнын.
Октябрь			Хуымагæджы ссериаци бацамонын	№ 4	Сабиты базонгæ кæнын хуымагæджы ссериацимæ. Амонын сын цауты фæд-фæдыл равæрдимæ баст логикон хынцйнагтæ кæнын. Рæстæджы ахастыгтæ: <i>раздæр, фастадæр; фыццаг, уыйфæстæ</i> . Сабиты дарддæр ахуыр кæнын предметты характерон миниуджыгтæ иртасын (хуыз, конд, ас) æмæ сæ уыцы миниуджыгæм къордтæ кæнын; Хæрхытæ кæрæдзиуыл бæрцмæ гæстæ, предметтæ къæйттæ кæнгæйæ, барын. Æмбарын кæнын ахастыгтæ: <i>фылдæр, къадæр, уый бæрц</i> . Сфидар сын кæнын сæ зоньндзинадтæ геометрион гуырынвтæ <i>зылд, даргъдымбыл, сертæкъуымæг, къадæт, расткъуымæдæжы тыххæй</i> .

			Тыгъдадон хастыгъа	№ 5	<p>Дарддаер архайын, цаемай сабитæ фæцалх уой рæстæг æмæ тыгъдады ориентаци кæнын. Уый тыххæй пайда кæнын æмбæлы ахæм дзырдтæй: <i>фæстæ, уæлæ, ссермæ, бынмæ, дардаер, хæстæгдар, галуердыгæй, рахизардыгæй, разæй, фæстæ</i>. Дарддаер сын амонын предметты характерон миниуджыгæ (хуыз) иртасын æмæ сæ символты руаджы уыцы миниуджыгæм гæсгæ къордтæ кæнын. Сфидар сын кæнын сæ зоньдзинæдтæ геометрион гуырныгæ <i>зылд, дæргъдымбыл, аертæкъуымæг, квадрат, расткъуымæджы</i> тыххæй.</p>
	Мае райгуырагъ бæстæ	1	Рæстæджы ахастыгæ суткайы мидаг.	№ 6	<p>Сабитæн амонын рæстæджы тыххæй æмбарынадтæ. Бамбарын сын кæнын, цы нысан кæны: «суткæ», «суткайы хай». Предметты характерон миниуджыгæ (хуыз, конд) иртасыныл сæ дарддаер ахуыр кæнын, цаемай уыцы миниуджыгæм гæсгæ предметты къордтæ кæной, карточкагæ-символтæй пайдагæнгæйæ.</p>

	Аз амаа мае буар	2	2-йы онг нымад. Нымæц 1 амаа нымæц 2. Къай	№ 7	Амонын сын хæрхыгæ кæрæдзиуыл бæрцмæ гæсгæ, предметтæ къæйттæ кæнгæйæ, барын. Архайын, цæмæй сабитæ сæ зæрдыл бадарой ахастыгæ: фылдæр, къаддæр, уый бæрц, хæрхыгæ бæрцмæ гæсгæ амхуызон кæнынмæ арæхсой. Сфидар сын кæнын сæ зоньндзинæдтæ геометрион гуырнывтæ <i>зылд, дæргъдымыл, æртакъуымæг, кватрат, расткъуымæджы</i> тыххæй.
Ноябрь			Енæхъæн амаа хай	№ 8	Сабитæн бацамонын æмбарындтæ «хай» амаа «енæхъæн». Ахуыр сæ кæнын хæйттæй аразын (æмбырд кæнын) <i>енæхъæн, енæхъæн та хайгай</i> кæнын.

					<p>Дарддээр сын амонын 2-мæ нымайын. Фæлтæрын сæ рæстæджы ориентаци кæнын: сæ хъуыдыйы сын æмбарынад «суткæ» ныффидар кæнын. Предметты характерон минуджытæ (<i>конт</i>, <i>ас</i>) иргасыныл сæ дарддæр ахуыр кæнын, цæмæй уыцы миниуджытæм гæстæ предметты къордтæ кæной, символгæй пайдагæнгæйæ. Геометрион гуырынвыты тыххæй зоньндзинаедтæ сын сæ хъуыдыйы ныффидар кæнын. Тыгъдады ориентаци кæныныл сæ фæцалх кæнын.</p>
	Культурæ	1	3-йы онг нымад. æмæс нымæц 3.	№ 9	<p>Сабиты базонгæ кæнын нымæц 3 æмæ йæ аргæтимæ. Дыууæ хæрхы кæргæдзиуыл барыны бындурыл сæ сахуыр кæнын 3-йы онг нымайын. Дыууæ хæрхы, 1 сæм æфтаугæйæ, куыд сæминæс кæнгæн ис, уый сын бацамоннын. Сабиты ахуыр кæнын предметтæ (<i>кæнæ адæймæгты</i>) бæрзондмæ гæстæ барын æмæ абарсты хатдзæгтæ дзурын.</p>

					<p>Суткæйы хæйттæ иртасыныл дард-дар кусын: <i>бон, сехсæв</i>. Геометрион гуыр-ныв <i>сертæкъуымæг, хъæрсей нымад</i> æмæ <i>тыгъдады ориентация</i> кæныны зоньндзинæдтæ ныффидад кæнын.</p>
<p>Театр</p>	<p>1</p>	<p>Æмбарынад «астæуккаг».</p>	<p>№ 10</p>	<p>Æмбарынад «астæуккаг» бацамонын. Предметтæ дæргъ, ас æмæ бæрзаендæмæ гæстæ иртасыны арæхстдзинад ныффидад кæнын. Дарддæр ахуыр кæнын: 3-йы онг нымайын; хæрхытæ, иу сæм æфтаугæйæ, амиас кæнын; суткæйы хæйттæ (<i>бон, сехсæв</i>) иртасын. Нымайыны арæхстдзинад æмæ геометрион гуырнывтгы тыххæй (<i>зылд, расткъуымæг</i>) зоньндзинæдтæ ныффидад кæнын.</p>	
<p>Зымг</p>	<p>4</p>	<p>Радон нымад 3-йы онг.</p>	<p>№ 11</p>	<p>3-йы онг радон нымады арæхстдзинадыл кусын. Сабиты ахуыр кнын раст мбарын фарст: «Цалымаг у нымадм гæг?»</p>	

Ноябрь

Декабрь

				<p>Баамонун, предметты бәрц, кәңырдыгәй сә ранымәгәм, уымәй аразгә кәй нәу. Ныффидаҕ кәнын: зоньдзинәдгә нымәц 3-йы аразгә эмәә геометрион гуырнывты (<i>зыло</i>), эмәә геометрион гуырнывты (<i>растк'уымәгә</i>) тыххәй; предметгә бәрзәнд эмәә уәрхмә гәсгә барыны эмәә нымәйны арахстдзинадгәтә. Дардгәр кусын рәстәдҗи әмбары-нәдтыл (<i>бон – ахсәв</i>). Ныффидаҕ кәнын афәдзы афоны (<i>зымәгә</i>) тыххәй зоньдзинәдгәтә.</p>
		<p>4-ы онг нымәд. Нымәц 4</p>	<p>№12</p>	<p>Дыууә хәрхы кәрәдзиуыл абарыны бындурыл сабиты базонгә кәнын нымәц 4 эмәә йә аразгәтә. 1 сәм афтаугәйә, хәрхыгә сәмиас кәнын. 4-ы онг нымәйын сын амонын. 4-ы онг сә радон нымәдыл нымәйын ахуыр кәнын. Геометрион гуырнывты тыххәй зоньдзинәдгә ныффидаҕ кәнын: цыпарк'уымәгәтти тыххәй цы зоньнц, уьдлон әрбау кәнын. Зымәдҗи тыххәй зоньдзинәдгә ныффидаҕ кәнын.</p>

					<p>Фәсәлх сә кәнын әшпәтә хуымә-тәддәр геометрион гуырнывтә кьә-цәлтәй аразын.</p>
			Пълан	№ 13	<p>Сабитән бацамонын әмбарынад «пълан». Архайын, цәмәй әххуыс-гәнәг карточкәтәй фәрщы арәхсой пыланы мидаг ориентаци кәнын. Рәстәджды әмбарынадтә сын дарддәр амонын. Географион гуыр-нывты тыххәй зоньндзинәдтә Тыгъдады ориентаци кәнынны, 4-ы онг нымайыны әмә радон нымәды арәхстдзинәдтә ныффидар кәнын. Карточкәтә-символтәй пайда кә-нынмә куыд арәхсой, ууыл архайын.</p>
			5-ы онг нымәд. Нымәц 5	№ 14	<p>Дыууә хәрхы кәрәдзиуыл абарыны бындурыл сабиты базонгә кәнын нымәц 5 әмә йә арәзтимә. 1 сәм әфтаугәйә, хәрхыгә сәмиас кәнын. 5-ы онг нымайын сын амо-нын. 5-ы онг сә радон нымәдыл дарддәр ахуыр кәнын. Геометрион гуырнывты тыххәй зоньндзинәдтә ныффидар кәнын.</p>

	Мигәһәнтгә әмә хойрәггә.	1	6-ы онг Нымәц 6	№ 15	<p>Сабитәһәһ амоньһ фәһлгәһрын, әргәһ-күһуһмәһггәһ кәһрәһдзиһуһл әһмәһ гәһһггәһ абарьһнмәһ, һог геһмәһтриһон гуһырһнывтгәһ сәһ саразыһнмәһ куһд әрәһхһсһй. Афәһдзы афһны тьххәһй зһнһндзиһнәһдтгәһ һыффидлар кәһһнһн (зыһмәһг).</p> <p>Дьууәһ хәһрхь кәһрәһдзиһуһл абарьһны быһндурьһл саһбиты базһнгәһ кәһһнһн һымәһц 6 әһмәһ йәһ әрәһзтһмәһ. 1 сәһм әһфтауһгәһйәһ, хәһрхьтгәһ сәһмиәһс кәһһнһн. 6-ы онг һыһмайһн сын амоньһн. 6-ы онг сәһ радһн һыһмайһн дәрддәһр ахуһыр кәһһнһн. Ахуһыр сәһ кәһһнһн тьггәһд әһмәһ рәһһтәһджи мидәһг ориһнтәһци кәһһнһн. Геһмәһтриһон гуһырһнывты тьх-хәһй зһнһндзиһнәһдтгәһ һыффидлар кәһ-һнһн. Сабитәһәһ амоньһн геһмәһтриһон гуһырһнывтгәһ әһмәһ гәһһггәһ кәһрәһдзиһуһл барьһн, куһдһһтһырдәһрәһй сәһ кәһрәһдзи фәһдһл әһһһһрһн. Геһмәһтриһон гуһырһнывты хәһрәһктерһн һиниһуджьтгәһ иртәһсын сәһ дәрддәһр ахуһыр кәһһнһн, сәһмәһй сәһ уһщы һиниһуджьтгәһм гәһһггәһ кьордтгәһ кәһһй, кәһрчкәһтгәһ-һимһволтгәһй пәһйдәһгәһһгәһйәһ.</p>
Инварь					

	Уәлгелерәс	1	Тыгдад әмә фәзы ориентаци кәнын <i>(фәлхатән)</i> .	№ 16	<p>Әмбарынад «хәрх» сабиты хуыдыыйны фидар кәнын. Дарддәр сын амонын ләвәрд миниуджыгәм гәсгә предметгә кьордгә (классификаци) кәнын. Ныффидар кәнын нымайын әмә радон нымады мадзал. Сабитән амонын алы кьордгы предметгы бәрц кәрәдзиуыл барын, сермагонд дзырдгә <i>уый берц ... цал, әмиас (әмхуызон), фылдәер. кьаддәер</i>. Дарддәр сә әхуыр кәнын геометрион гуырныггә <i>(зыло, дәргьдымбыл, сертәкьуымгәс, көадрат, растьуымгәс)</i> иртасын әмә сын сә нәмттә дзурын. Сабиты фәлтәрын тыгдад әмә фәзы ориентаци кәнынәй. Суткәйи рәстәджыты әмбарынад сын сә хуыдыыйны фидар кәнын. Фәлтәрын сә предметгә дәргь әмә уәрхмә гәсгә барынай. Амонын сын предметгә уыцы миниуджыгәм гәсгә куйджәддәргәнгә рәвәрын әмә абарсты хатдәг зәгьын <i>(дәргьдәер – цыбырдәер, уәрхәдәер – нәрәгдәер)</i>.</p>
--	------------	---	---	------	--

Февраль	Мебель	1	План	№ 17	<p>Хуымгæтæджы план аразыныл сабиты фæцалх кæнын, фæлтæрын сæ тыгъ-дад æмæ фæзы ориентаци кæнынæй. Æмбарынад «хæрх» сын сæ хъуыдыйы ныффидалар кæнын. Дарддæр сын амонин лæвæрд миниуджыгæм гæстæгæ предметтæ къордтæ кæнын. Ныффидалар кæнын ныймайны æмæ радон нымады архæстдзинад 6-ы онг. Амонин дыууæ къорды предметтæ бæрцмæ гæстæгæ бари. Ныффидалар кæнын геометрион гуырынтыгты тыххæй зониндзинадтæ – <i>тымбылæг, куб; зылд, дæргъдымбыл, квадрат, расткъуымæг.</i></p>
	Музей	1	7-ы онг нымад. Нымæц 7	№ 18	<p>Дыууæ хæрхы кæргæдзиуыл абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæц 7 æмæ йæ арæстимæ. 1 сæм æфтаугæйæ, хæрхыгæ сæмиас кæнын. 7-ы онг ныймайын сын амонин. 7-ы онг сæ радон нымадыл ахуыр кæнын. Фæлтæрын сæ тыгъдад æмæ рæстæджы мидæг ориентаци кæнынæй.</p>

					<p>Геометрион гуырнывты тыххэй зоньдзинаедтæ ныффидалар кæнын. Сабитæн амонын геометрион гуырнывтæ асмæ гæстæ кæрæдзиуыл барын, кувдстырдæрæй сæ кæрæдзи фæдыл æвæрын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын геометрион гуырнывты хакерон миниуджытæ иртасын, гуырнывтæ уыцы миниуджытæм гæстæ къордтæ кæнын, карточкæтæ-символтæй пайдагæнгæйæ.</p>
	<p>Фыдыбæстæ хъахъæнджытæ</p>	<p>1</p>	<p>Фæлхатæн</p>	<p>№ 19</p>	<p>Дарддæр кусын сабиты арæхст-дзинадыл, бæрзæндмæ гæстæ пред-меттæ кæрæдзиуыл æдæрстæ кувд барой. Дарддæр сын амонын 7-ы онг нымайын. Фæлтæрын сæ тыг-дады ориентаци кæнынæй. Сæ хъуыдыйы сын ныффидалар кæнын æмбарынад «хæрх». Дарддæр сæ ахуыр кæнынгеометрион гуырнывты хакерон миуджытæ иртасын æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæстæ къордтæ кæнын, карточкæтæ-символтæй пайдагæнгæйæ.</p>

	Мамасый бон	1	Фелхагаен	№ 20	<p>Ныффидаар кэнын фэзы ориентаци кэнын арахстдзинад, сутакайы рэстэджыты тыххэй зониндзинад. Сабиты фэлгэарын предметтэ бэрзэндмаэ гэгсгэ барынай. Амонын сын предметтэ фэд-фэдыл куыдларгьдэр кэнае куыдчыбырдэсэй асарын, абарсты хатдзэг ныхэстэй зегъын зонын (ларгьдэр – цыбырдэр). Ныффидаар кэнын 7-ы онг нымад. Фэлгэарын 7-ы онг радон нымадэй. Сабиты дарддэр ахуыр кэнын хэрхыггэ аразын, геометрион гуырнывтэ лэвард миниюджыггэм гэгсгэ кьордтэ кэнггэ эмгэ карточкэггэ-символтэй пайдагэнгэнгэйгэ.</p>
	Дэснийгэдты дуне	1	8-ы онг нымад. Нымгэц 8	№ 21	<p>Дыууэ хэрхы карэджиуыл абарыны бындурыл сабиты базонгэ кэнын нымгэц 8 эмгэ йаэ араэстимаэ. 1 сэм афтаугэйгэ, хэрхыггэ сэмиас кэнын. Сабитгэн 8-ы онг нымайын амонын. 8-ы онг сгэ радон нымад ахуыр кэнын.</p>

					Предметты нымæц, нымайын сæ кæ- цырдыгæй райдайы, уымæй аразгæ кæй нæу, уый сын амонын. Геометри- он гуырнывтæ, суткæйы рæстæджыты тыххæй зоньдзинæдтæ ныффида- р кæнын.
Транспорт	1	Рæстæджы æмбарындæтæ «знон», «абон», «райсом».	№ 22		Рæстæг цы нысан кæны, уый саби-тæн амонын. Базонгæ сæ кæнын сæрма- гонд æмбарындæтмæ: знон, абон, райсом. Фæлтæрын сæ тыгъдады ори- ентаци кæнынæй. Фæцалх сæ кæнын 8-ы онг нымайыныл, 8-ы онг радон нымадыл. Ныффидадæр сын кæнын сæ зоньдзинæдтæ геометрион гуыр- нывты тыххæй.
Уалдзæг	1	Æмбарындæтæ «уæззау», «рог».	№ 23		Сабиты базонгæ кæнын сæрмагонд æмбарындæтмæ – уæззау, рог. Фæл- тæрын сæ предметтæ уазмæ гæстæ барынай, тыгъдады ориентаци кæнынæй. Дарддæр сæ ахуыр кæнын 8-ы онг нымайын. Ныффидадæр сын кæнын сæ зоньдзинæдтæ геометри- он гуырнывты тыххæй.

					<p>Сәе характерон минидужыгтә сын ир-тасын әмәә сәә афтәмәәй, картонкәәгәә-символгтәй пайдагәәнгәәйәә, кьордгәә кәәнын куыд зоной, ууыл арха-йын. Афәәдзы афоны тыххәәй зо-нындзинәәдгәә ныффидалар кәәнын (уалдзәәг). Сабиты дарддәәр зонын кәәнын сериацийы мадзалимәә: амо-нын сын цауты фәәд-фәәдыл раверд бәәлвырдгәәнгәәг логикон хынци-нәәгтәә кәәнын. Әмбарын сын кәәнын рәәстәәджы ахастыгтәә: <i>раздәәр, фәәстәә-дәәр; райдианы, уый фәәстәә.</i></p>
Апрель	Уалдзәәг	2	9-ы онг нымад. Нымәәц 9	№ 24	<p>Дыууәә хәәрхы кәәрәәдзиуыл абарыны бындурыл сабиты базонгәә кәәнын нымәәц 9 әмәә йәә арәәстимәә. 1 сәәм әәфтаугәәйәә, хәәрхыгтәә сәәмиас кәәнын. 9-ы онг нымайын сын амонын. 9-ы онг сәә радон нымадыл ахуыр кәәнын. Ныффидалар кәәнын геометрион гуыр-нывты тыххәәй зонындзинәәдгәә, тыгтәәды мидәәг ориентаци кәәнын арәәхстдзинәәд. Ныффидалар кәәнын афәәдзы афоны тыххәәй зонындзинәәд.</p>

					<p><i>уалдзæг.</i> Сабитæ геометрион гуырнывтæй бынтон хуымæтæг конструкцитæ аразын кудыд зоной, ууыл архайын.</p>
			Фæлхатæн	№ 25	<p>Ныффидаг кæнын афæдзы афоны тыххæй зоньндзинад: <i>уалдзæг.</i> 9-ы онг нымайын дæрдæр ахуыр кæнын, ныффидаг кæнын 9-ы онг радон нымæд. Аразын предметты бæрцон кьордтæ – хæрхытæ. Сабитæн амонын фæстаг нымæцон æппæт ранымад кьордимæ æмахаг кæнын. Ахуыр сæ кæнын, уырттæй старгæйæ нымайын, предметтæ уæз æмæ асмæ гæстæ ба-рын. Амонын сын предметтæ асмæ гæстæ кудкъадæргæнæгæ раварын – къадæргæнаг фæдфæдад сæ саразын. Геометрион гуырнывтæ, тыгъдады ориентаци кæнын арæхстдзинад ныффидаг кæнын.</p>

	/Ердз	1	10-ы онг нымад. Нымæц 10	№ 26	<p>Дыууæ хæрхы кæрæдзиуыл абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæц 10 æмæ йæ арæзтимæ. 1 сæм æфтаугæйæ, хæрхыгæ сæмиас кæнын. 10-ы онг нымайын сын амонын. Ахуыр сæ кæнын, цы нымæц рауад, уый нымад чи æрцыд, предметты æппæт уыцы къордимæ æмахагæст кæнын. Сабитæн æмбарын кæнын, предметты нымæц сæ равардæй æмæ, сæ нымад кæцырдыгæй райдайа, уымæй аразгæ кæй нæу. 10-ы онг сæ радон нымадыл ахуыр кæнын. Дардгæр сын амонын тыгъдад æмæ рæстæджы мидæг ориентаци кæнын, предметтæ сæ асмæ гæстæ кæрæдзиуыл барын, хæйттгæй æнæхъæн аразын (<i>сæбырд кæнын</i>). Нныфидар кæнын зоньндзинæдтæ геометрион гуырнывтæ, æмбарынад <i>хæрхы</i> тыххæй. Сабитæн дардгæр амонын геометрион гуырнывты характерон миниуджыгæ иртасын æмæ сæ, карточкегæ-символтæ пайдагæн-гæйæ, уыцы миниуджыгæм гæстæ къордгæ кæнын.</p>
--	-------	---	-----------------------------	------	---

	Хорз аема фыд	1	Нæгæнадимæ (от-рицание) базонгæ кæнын. Нæгæнады нысан	№ 27	<p>Сабиты базонгæ кæнын нæгæнады (отрицание) мидисимæ, йæ сим-волимæ. Сабиты дарддæр ахуыр кæнын хæрхыгæ аразын (не-гæнады символтæ дæр кæуыл ис, ахæм карточкетæ-сим-волтæй пайдагæнгæйæ). Ныффидад кæнын 10-ы онг нымад æмæ 10-ы онг радон нымад. Сабитæн дарддæр амонын тыгъдад æмæ рæстæджы мидæг ориентаци кæнын. Ныффидад кæнын гæометрион гуырнывты тых-хæй зоньндзинæдтæ, асмæ гæстæ сæ кæрæдзинуыл барыны арæхстдзинад.</p>
Май	ЦЕХЪ (ОБЖ)	1	Флхагн	№ 28	<p>Нæгæнады мидис æмæ йæ символты æмбарынад ныффидад кæнын. Дарддæр ахуыр кæнын хæрхыгæ аразын, карточкетæ-символтæй (уй-имæ – нæгæнады символтæй дæр) пайдагæнгæйæ. Ныффидад кæнын 10-ы онг нымад.</p>

	Сæрд	2	Нае алыварс дунемае системон хуызы æркаст хæрхыты руаджы.	№ 29	Хæрхыты æххуысæй алфамбылай дунейы тыххæй зоньндзинæдтæ скъордтæ (<i>систематизаци</i>) кæнын. Дарддæр амонын хæрхытæ аразын, карточкæтæ-символтæй пайдагæнгæйæ. Ныффи-дар кæнын. 10-ы онг нымæд; тыгъдад æмæ рæстæджы мидæг ориентаци кæныны, предметтæ сæ асмæ гæстæ барыны арæхстдзинад; геометрион гуырнывтæ æмæ æмбарынад «уæл-дай»-ы тыххæй зоньндзинæдтæ.
			Фёлхатён	№ 30	Ныффи-дар кæнын 10-ы онг нымæд, 10-ы онг радон нымæд. Дарддæр ахуыр кæнын тыгъдад æмæ рæстæджы ориентаци кæнын. Геометрион гуыр-нывты тыххæй зоньндзинæдтæ æмæ сæ асмæ гæстæ кæрæдзиуыл барыны арæхстдзинад ныффи-дар кæнын. Ныффи-дар кæнын æмбарынад <i>уæззау</i> – <i>рог</i> .

Иумайаг темæ: «Мæ бинонтæ»

Темæ: «Геометрион гуырнывтæ (фигурæты) хæрх (множество)

Нысан:

– Цы у «хæрх», уый сабиты зæрдыл æрлæууын кæнын. Ахуыр сæ кæнын геометрион гуырнывтæ (фигурæтæ) иртасын æмæ сын сæ нæмттæ дзурын (зиллакк, дæргъдымбыл, æртæкъуымон, квадрат, расткъуымон); геометрион хæрх йæ арæзтмæ гæсгæ классификаци кæнын.

– Архайын, сабитæ анализ кæнынмæ куыд арæхсой; геометрион гуырнывтæ хæрх уыцы иу рæстæг бæрц, хуыз æмæ арæзтмæ гæсгæ æмахаст скæнын сæ бон куыд уа.

– Сабиты ахуыр кæнын ныхасы культурайыл.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Райуаринаг: 2 тæлыы; алы хуыз æмæ алы ас геометрион гуырнывтæ; фæйна 2 карточкайы геометрион гуырнывтимæ (*сабиты нымæцмæ гæсгæ*); нымайæн къæцæлтæ, карточкæтæ-хуызæгтæ.

Ахуыры нывæст

Къухы æнгуылдзты гимнастикæ

Хъ. Ахъазæм не 'нгуылдзтæй:

- Фондзы хистæр ды куы дæ,
- Æнгуылдз-лæппу, кæм уыдтæ?
- Амонæнимæ хъæды уыдтæн,
- Астæуккагимæ хæринаг фыхтон,
- Æнæномимæ дзыкка хордтон,
- Кæстæримæ заргæ кодтон.

(Сабитæ, хистæр æнгуылдзæй райдайгæйæ, радыгай къæдз кæның се 'нгуылдзтæ.)

Хь. Мæнæ цы бирæ сты æнгуылдзты бинонтæ!

Фæлæ ма нæм абон уазæгуаты æрбацыдысты æндæр бинонтæ дæр.

(Хъомылгæнæг æвдисы геометрион гуырнывты хæрх.)

Хь. Æрбакæсут-ма, адон цавæр бинонтæ сты?

С. Геометрион гуырнывты бинонтæ.

Хь. Æмæ дзы цал гуырнывы ис?

С. Бирæ.

Хь. Ома геометрион гуырнывты хæрх. Ай цавæр гуырныв у?

(Хъомылгæнæг радыгай æвдисы алыхуызон геометрион гуырнывтæ, сывæллæттæ та зæгъың, цавæр у, уый: зылд, дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг; сбæлвырд кæның, гуырнывтæ кæрæдзийæ цæмæй хицæн кæның, уый.)

Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй геометрион гуырнывтæ тæлытыл байуарой. Иу тæлыы æрæвæрын хъæуы æнæкъуым гуырнывтæ, иннæйы та – къуымтима. Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд. Дарддæр хъомылгæнæг фæрсы: «Цæмæй хицæн кæның æмæ цæмæй æмхуызон сты зылд æмæ дæргъдымбыл, æртæкъуымæг æмæ квадрат, квадрат æмæ расткъуымæг».

Уый фæстæ хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй ныр та ахъазой «Хæдтулгæтæ», зæгъгæ, ахæм хъазтæй.)

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Хæдтулгæтæ»

Сабитæй алчи дæр стъолæй райсы исты карточка геометрион гуырнывтима. Карточкайы уæвæн ис æмæ уа иу, дыууæ кæнæ æртæ алыхуызон геометрион фигурæйы, сабиты цæттæдзинадмæ гæсгæ. Нывыл хæдтулгæйы «номыртæ». Хæдтулгæйы гараж – бандон, бандоныл, сабитæ цы ныв ис, уый халдих.

Сабитæ сæхæдæг уыдзысты «хæдтулгæтæ», алы хæдтулгæйæн дæр – йæхи «номыр». Хæдтулгæтæ «горæты фæндагтыл» згъорыны, уыйфæстæ, хъомылгæнæджы амындмæ гæсгæ (куыддæр зæгъа: «Хæдтулгæтæ – гаражтæм!»), фæмидæг вæййыны гаражты, нывтæ куыд амоныны, афтæ. Хъазты кæрон сабитæ хъуамæ бамбарын кæной, ацы гараж цæмæн равæрстой, уый. Сабитæ ногæй хъазыны, фæлæ сæ нывтæ – хæдтулгæты номыртæ – баивыны.

Хъ. Махмæ æрæмбырд ис бирæ хæдтулгæтæ. Алы хæдтулгæйæн дæр ис гараж?

С. О, ис.

Хъ. Кæцытæ сты фылдæр: хæдтулгæтæ æви гаражтæ?

С. Æмхуызон сты, æмбæрц.

Хъ. Гараж у хæдтулгæты хæдзар. Уæдæ саразæм хæдзар нæ хæдтулгæты бинонтæн! Аразæм æй нымайæн къæцæлтæй. *(Хъомылгæнæг равдисы нывтæ – хуызæгтæ. Сабитæн сæ бон у нымайæн къæцæлтæ уыцы нывтыл равæрын, кæнæ та хибарæй нымайæн къæцæлтæй «хæдзар» саразын.)*

Хатдзæг

Хъ. Уæ зæрдæмæ фæцыди хæдзар аразын?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Сымах тынг хæларзæрдæ æмæ сæрæн стут æмæ уын уый тыххæй алцыдæр нывыл хорз рауад.

2-аг ахуыр

Иумæйаг темæ: «Мæ рæвдауæндон»

Темæ: «Предметты классификаци лæвæрд миниуджытæм гæсгæ»

Нысан:

– Æмбарынад «хæрх» бафидар кæнын. Хъомылгæнæг сабиты дарддæр ахуыр кæны лæвæрд миниуджытæм гæсгæ предметтæ классификаци кæнын.

5-ы онг нымад ныффидар кæнын; предметты дыууæ къорды кæрæдзиуыл абарын, ахæм дзырдтæй пайдагæнгæйæ: *цæйбæрц, уыйбæрц, æмбæрц (æмхуызон).*

Дарддæр сабиты ахуыр кæнын геометрион гуырнывтæ иртасын æмæ сын сæ нæмттæ дзурын: *зиллак, дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг.*

– Рæзын кæнын сабиты сæ тыгъдадон хъуыды-кæнынад, къæрцхъус æмæ цыррдзасты миниуджытæ.

– Кæрæдзиимæ сын зæрдæхæлар ахастытæ куыд уа, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: 5 алыхуызон хъазæны.

Райуаринаг: кубиктæ – аразæн æрмæг: 2 – стыр æрвхуыз, 2 – стыр сырх, 1 – гыццыл æрвхуыз; тымбылæгтæ (шартæ): 1 – стыр сырх, 2 – гыццыл сырх, 2 – гыццыл æрвхуыз тымбылæджы (*кубиктæ баивæн ис геометрион фигурæтæй – зиллæччытæ æмæ квадраттæй*); хуызджын геометрион фигурæтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Æрлæууын кæнæм нæ зæрдыл, гимнастикæ куыд фæкæнæм, уый.

Иу – æрлæууын, хи ивазын.

Ныр дыууæ – гуыбыр кæн размæ

Æмæ та дæхи ысраст кæ.

Уæд æртæйæн та – æмдзæгъд,

Фæлæ ’ртæ хатты æрмæст.

Акув ’ртæ хатты дæ сæрæй.

Æмæ ныр, цыппары радæн,

Къухтæ акæнæм фæйнæрдæм!

Фондзы радæн къухтæ батил
Æмæ та æрлæуу бынаты!

(Сабитæ текстмæ гæсгæ змæлыны, архайыны.)

Хь. Кæм фæкæнæм сæууон гимнастикæ?

С. Нæ хæдзæртты кæнæ рæвдауæндоны.

Хь. Æмæ ма ноджыдæр цы фæкусæм рæвдауæндоны?

С. Фæхъазæм.

Хь. Бирæ хъазæнтæ уæм ис?

С. О, бирæ.

Хь. Бирæ хъазæнтæ – хъазæнты хæрх.

(Сабиты æркасын кæны, гауызыл цы хъазæнты хæрх ис, уымæ.)

Хь. Цæйбæрц сты хъазæнтæ?

С. Бирæ.

Хь. Æмæ ацы хъазæнтæ æмхуызæттæ сты æви алыхуызæттæ?

С. Алыхуызæттæ: кубиктæ æмæ тымбылæгтæ, стыртæ æмæ чысылтæ, хуызæй дæр – алыхуызтæ.

Хь. Уæдæ сæ байуарæм тæлытыл, исты иудзинадмæ гæсгæ. Зæгъæм, иу тæлыы сæвæрдзыстæм кубиктæ, иннæйы – тымбылæгтæ. Цыбыр дзырдæй, тæлытæм æрæмбырд кæнæм хъазæнтæ сæ кондмæ гæсгæ.

(Сабитæ æххæст кæныны хæславæрд.)

Хь. Банымайт хъазæнтæ иу тæлыы дæр æмæ иннæ тæлыы дæр. Кæцытæ фылдæр сты: кубиктæ æви тымбылæгтæ?

С. 5 кубичы æмæ 5 тымбылæджы. Тымбылæгтæ цæйбæрц сты, кубиктæ дæр уыйбæрц, ома æмбæрц *(сæ нымæцмæ гæсгæ æмхуызон).*

(Уыцы хуызы дарддæр архайгæйæ сабитæ хъазæнтæ фæкъордтæ кæныны сæ хуыз æмæ асмæ гæсгæ. Алы хатт дæр хъуамæ нымæд æрцæуой предметтæ иу тæлыы дæр æмæ иннæйы дæр, цæмæй сабиты зонды ныффидар уа

æмбарынад «æмбæрц».)

Дидактикон хъазт «Цы дзы нал ис»

Хъомылгæнæг сабитæн стъолоыл æрæвæррын кæны 5 хъазæны дæр æмæ сын зæгъы, цæмæй бахъуыды кæной, цавæр хъазæнтæ сты, уый.

Сабитæ сæ цæстытæ бацъынд кæның æмæ хъомылгæнæг иу хъазæн айсы. Сабитæ сæ цæстытæ байгом кæның, банымайың хъазæнтæ æмæ базоның, цавæр хъазæн нæ фаг кæны, уый. Иу хъазæнæн æмбæлы 5 хатты йæ бынат аивын. Хæслæвæрд аразгæ у хъомылгæнæгæй.

Хъ. Мах бирæ уарзæм тезгъо кæнын, фæлæ къæвда уарын куы райдайы, уæд та цы ми фæкæныңц сабитæ?

С. Къæвдайæ æмбæхсынц.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Хур æмæ къæвда»

Хъ. Уæдæ ныр та хъазгæ акæнæм. Æрбадудтæ уæ бандæттыл, уыдон уыдзысты уæ хæдзæртгæ. Алкæмæн дæр ис хæдзар?

С. О, ис.

Хъ. Сабитæ цæйбæрц сты, хæдзæртгæ дæр – уыйбæрц, ома, – æмбæрц. Æз «хур» куы зæгъон, уæд сыхах рахизут уæ бандæтгæй-хæдзæртгæй æмæ тезгъо кæнут сæ алыварс. Фæлæ «къæвда» куы зæгъон, уæд хъуамæ бамбæхсат уæ хæдзæртты.

(Хъазт фæлхатгонд цæуы 2–3 хатты, æмæ алы хатт дæр хъомылгæнæг сабиты æххуысæй сбæлвырд кæны æмæ ныффидар кæны æмбарынадтæ «цæйбæрц», «уыйбæрц», «æмбæрц».)

Дидактикон хъазт «Геометрион конструктор»

Хуызæгтæм гæсгæ сабитæ геометрион фигурæтæй аразың алыхуызон хъазæнтæ кæстæр къорды сабитæн. Зæгъæм: хæдтулгæтæ, матрёшкæтæ æмæ а. д. Уыйфæстæ хъомылгæнæг бафæрсы сабиты, цавæр геометрион фигурæтæй спайда кодтой, уымæй.

Хатдзаг

Хь. Сывæллæттæ, тынг хорз хъазæнтæ сарæзтат кæстæр кьорды сабитæн, бирæ цыдæртæ базыдтат. Уæ зæрдæмæ тынгдæр цы фæцыдис? Зындæр та уæм цы фæкаст?

3-аг ахуыр

Иумæйаг темæ: «Фæззæг» (1-аг сахат)

Темæ: «Предметты хæрхыты абарст предметты нымæцмæ гæсгæ къæйттæ аразыны 'руаджы»

Нысан:

– Ахуыр кæнын сабиты предметты хæрхытæ абарын, сæ предметтæй сын къæйттæ аразгæйæ. Æмбарын ахæстытæ: *фылдæр, къаддæр, уыйбæрц, иу фылдæр, иу къаддæр*. Дарддæр сын рæзын кæнын сæ тыгъдадон æмбарынад: афæдзы афонтæй иу – фæззæджы тыххæй цы базыдтой, уый ныффидад кæнын.

– Рæзын сын кæнын сæ мысæнуат, сæ фæлгæнæн.

– Æрдз куыд уарзой, сæ алыварс алкæмæн дæр æххуыс куыд уой, ахæм хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: зокьоты, æхсарты нывтæ.

Райуаринаг: бандæттæ (*сабиты нымæцмæ гæсгæ*); тæрхусты, уырыдзыты нывтæ (*сабиты нымæцмæ гæсгæ*).

Ахуыры нывæст

Къухы æнгуылдзты гимнастикæ

Хь. Ахъазæм та не 'нгуылдзтæй!

Æнгуылдзты, æфсымæрты,
Уазæгуаты фæхуыдтой.

Æнгуылдзтæ сæ фысымтæн
Хорз лæвæрттæ æрхастой.

Ыстыр æнгуылдз – зокьотæ,

Амонæн та – гыркъотæ,
Астæуккаг – фæззыгон сыфтæ,
Æнæном – чыргъæды дыргътæ,
Аджын гагадыргътæ – кæстæр,
Уый у, ’фсымæртæн сæ буцдæр.
Иумæ æнгуылдзтæ – æмбæлттæ,
Бахъуыды сын кæн сæ нæмттæ!

(Сабитæ радыгай кæдз кæның се ’нгуылдзтæ.)

Хъ. Æнгуылдзтæ хъæды æмбырд кодтой æхсæртæ æмæ зокъотæ. Кæд райдайың æмбырд кæнын адæм сæ тыллæг?

С. Фæззæджы.

Хъ. Мæнæ цы хъæздыг тыллæг æрæмбырд кодтой!

(Хъомылгæнæг æвдисы æхсæртæ æмæ зокъоты нывтæ.)

Хъ. Зæгъут-ма, цал сты зокъотæ? Цал сты æхсæртæ та?

С. Бирæ.

Хъ. Куыд ис базонæн, фылдæр кæцытæ сты, уый: зокъотæ æви æхсæртæ.

С. Алы зокъойы фарсмæ дæр æрæвæрын хъæуы æхсæр.

(Сабитæй алчидæр райсы иу зокъо æмæ иу æхсæр).

Хъ. Ныр нæ бон у зæгъын, кæцытæ сты фылдæр, уый?

С. О! Зокъотæ цæйбæрц сты, æхсæртæ дæр уыйбæрц.

(Хъомылгæнæг æвдисы æхсæр).

Хъ. Мæнмæ дæр ис æхсæр. Ныр та кæцытæ сты фылдæр: зокъотæ æви æхсæртæ?

С. Æхсæртæ фæфылдæр сты.

Хъ. Æмæ цал фылдæр фесты?

С. Иу фылдæр.

Хъ. Кæд æхсæртæ фылдæр сты, уæд зокъотæ та – къаддæр.

Æмæ зокъотæ æхсæртæй цал къаддæр сты?

С. Иу къаддæр.

Хъ. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй та æхсæртæ æмæ зокъотæ æмбæрц уой?

С. Иу зокъо сæм бафтауæм, кæнæ дзы иу æхсæр айсæм.
Хъ. Раст загътат! Ныр та ахъазæм, фæлæ уал базонут уыци-уыци:

У гыщцыл, фæлæ къæрцхъус,
Зымæджы вæййы уый урс.
Хъуамæ миты хуызæн уа,
Æмæ макæмæ зына.

С. Тæрхъус.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Тæрхъустæ»

Хъ. Байхъусут хъазты мидисмæ. Сымах – тæрхъустæ. Бандæттæ – хъæды астæу хæдзæрттæ, уым тæрхъустæн сæ бон у бамбæхсын бирагъæй. Алы хæдзары дæр æмбæхсы иу тæрхъус, æмæ уæ алчидæр иу бандоныл куы абада, уæд бирагъæй æмбæхст æрцаудзæн. Сымах тезгъо кæндзыстут «хъæды», фæлæ æз куыддæр зæгъон дзырд «бирагъ», афтæ амбæхсут хæдзæртты, ома абадут бандæттыл. Бамбæрстат? *(Хъазт фæлхатгонд цауы 2–3 хатты, алы хатт дæр хъомылгæнæг сбæлвырд кæны сабиты æххуысæй, тæрхъустæ цæйбæрц сты, хæдзæрттæ дæр уыйбæрц, ома æмбæрц, кæй сты, уый. Уыйфæстæ хъомылгæнæг айсы иу бандон æмæ, иу тæрхъус кæм бамбæхса, уый нал вæййы.)*

Хъ. Сабитæ, зæгъут-ма, тæрхъустæ фылдæр сты æви хæдзæрттæ?

С. Тæрхъустæ.

Хъ. Æмæ цал фылдæр сты?

С. Иу тæрхъус фылдæр.

Хъ. Куыд баххуыс кæнæм тæрхъусæн?

С. Йæ хæдзар ын раттæм фæстæмæ, цæмæй тæрхъустæ дæр æмæ хæдзæрттæ дæр æмбæрц уой.

Хъ. Бузныг уын! Тынг баххуыс кодтат тæрхъусæн. Æмæ куыд æнхъæлут, цæмæн тæрсы тæрхъус бирагъæй?

С. Бирагъ тæрхъусы бахæрдзæн.

Хъ. Æмæ уæд тæрхъустæ та цы хæрынц?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Уæдæ бафсадæм нæ тæрхъусты.

Дидактикон хъазт «Бафсад тæрхъусы»

Алы сабитæ дæр ис ныв. Нывы – тæрхъустæ æмæ уырыдзытæ. Сабитæ кърандасæй хахх кæныныц, ома бауу кæныныц тæрхъусты уырыдзытимæ æмæ афтæмæй сбæрæг кæныныц: алы тæрхъусæн дæр фаг кæны уырыдзы æви нæ. Кæцытæ сты фылдæр, тæрхъустæ æви уырыдзытæ? Цы бакæнæм, цæмæй æмбæрц уой?

Хатдзæг

Хъ. Абон сымах тынг баххуыс кодтат тæрхъустæн, тынг цин кæныныц. Сымах сæ бафсæстат æмæсын бацамыдтыт, бирæгъæй куыд æмбæхсын хъæуы, уый.

4-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Фæззæг» (2-аг сахат)

Темæ: «Хуымæтæг сериациимæ зонгæ кæнын»

Нысан:

– Базонгæ кæнын сабиты хуымæтæг сериациимæ: ахуыр кæнын, хуымæтæг хынцинагтæ халгæйæ, цаутæ фæд-фæдыл куыд цæуыныц, уый раиртасын. Рæстæджы ахастытæ: *раздæр, фæстæдæр; фыццаг, уыйфæстæ.*

Дарддæр сæ ахуыр кæнын предметы сæйрагдæр миниуджытæ бæрæг кæнын (*хуыз, конд, ас*) æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ къæйттæ кæнын; ахуыр кæнын предметты хæрхытæ сæ нымæцмæ гæсгæ къæйттæ кæныны руаджы абарын; бамбарын кæнын ахæм ахастытæ: *фылдæр, къаддæр, уыйбæрц.* Бафидар кæнын геометрион фигурæты тыххæй зониндзинадтæ: зиллакк, дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг.

– Рæзын кæнын сабитæн се сфæлдыстадон фæлгæнæн, сæ логикон хъуыдыкæнинад: цаутæ фæд-фæдыл куыд

райхæлынц, уый уынынмæ куыд арæхсой.

– Се ’нтыстытыл цин куыд кæной, ахæм æнкъарæнтæ сæм гуырын кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: къабускайы мыггаг куыд сагъдæуы, æвзар рæз куыд хæссы, къабуска куыд сцæттæ ис, уый æвдисæг нывтæ. Чыргъæд дыргътæ æмæ халсартимæ; 2 банкæйы – стыр æмæ гыццыл.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – ныв, нывы – 2 банкæйы, стыр æмæ гыццыл; джитъритæ æмæ пьамидортæ. Геометрион гуырнывты хæрх: зиллæччытæ, квадраттæ, расткъуымæгтæ æмæ æртæкъуымæгтæ (*ас æмæ хуызæй алыхуызæттæ*).

Ахуыры нывæст

Хъ. Цавæр афæдзы афон у ныр?

С. Фæззæг.

Хъ. Раст загътат, ныртæккæ у фæззæг. Афон у зымæгмæ цæхджынтæ æвæрынаен æмæ ныртæккæ афæлвардзыстæм.

Къабуска кæрдæм, кæрдæм.

Хафæм уырыдзы лыстæг.

Къабуска цæхджын кæнæм

Æмæ йæ æууæрдæм тынг.

(Сабитæ тексты ныхæстæм гæсгæ къухтæй æвдисынц архайд.)

Хъ. Къабуска вайы донджын, хæрзад. Æмæ зонут, куыд æрзайы, уый?

С. Нæгъ!

(Хъомылгæнæг æвдисы ныв: къабускайы тауинаг мыггаг, стæй йæ æрæвæры æрмæгæвдисæн фæйнагыл.)

Хъ. Мæнæ уын къабускайы мыггаг. Фыццаг æй зæххы ныс-

садзынц. Уыйфæстæ дзы фæзыны гыщцыл æвзар.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнагыл равæры иннæ ныв: чысыл æвзар; уыйфæстæ та – æндæр ныв: гыщцыл къабуска).

Хъ. Æвзарæй гыщцылгай рауайы гыщцыл къабуска. Уыйфæстæ гыщцыл къабуска нæрсын райдайы, æмæ дзы рауайы мæнæ ахæм стыр къабуска.

(Хъомылгæнæг равæры фæстаг ныв – стыр къабуска.)

Хъ. Гъе, афтæ æрзайы къабуска. Фæнды уæ базонын джитъритæ æмæ пьамидортæ куыд зайынц, уый?

С. О, фæнды.

Хъ. Райсут уæдæ, уæ разы цы нывтæ ис, уыдон, æмæ сæ раст равæрут.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд. Хъомылгæнæг æвдисы чыргъæд, йæ мидæг – дыргътæ æмæ халсартæ.)

Хъ. Адон цы сты?

С. Дыргътæ æмæ халсартæ.

Хъ. Зæгъут-ма, дыргътæй цы ис сфыцæн?

С. Кампот.

Хъ. Халсартæ та ис сцæхджын кæнæн банкæты.

Фæлæ уал фыццаг æрæвæрæм дыргътæ иу тæбæггы, халсартæ – иннæ тæбæггы.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.)

Хъ. Цæмæй халсартæ раст сцæхджын кæнæм банкæты, уый тыххæй сæ æвзарын хъæуы сæ асмæ гæсгæ.

(Хъомылгæнæг æвдисы 2 банкæйы: иу – стыр, иннæ – гыщцыл.)

Хъ. Ай цавæр банкæ у?

С. Стыр.

Хъ. Æмæ кæд стыр у, уæд дзы сæ асмæ гæсгæ цавæр (цæйас) халсартæ æвæрдзыстæм?

С. Стыргæ.

Хъ. Ай та цавæр банкæ у?

С. Гыщыл. Уым та æвæрдзыстæм гыщыл халсартæ.

(Хъомылгæнæг сабиты æркæсын кæны, алкæйы раз дæр сæ цы нывтæ ис, уыдонмæ. Алы нывы дæр ис 2 банкæйы: стыр æмæ гыццыл, стыр æмæ гыццыл джитъритæ æмæ пьамидортæ. Зæгъы сын, цæмæй хæххытæй бауу кæной халсартæ, сæ асмæ гæсгæ сæ кæм нывæрын хъæуы, уыцы банкæтимæ.)

Хъ. Кæм зайынц халсартæ?

С. Цæхæрадоны.

Змæлгæ динамикон хъазт «Цæхæрадон»

Ис цæхæрадон ныр махæн,
Уым къабускатæ ныссагътам.
Мæнæ ахæмтæ – уæрхмæ,
Мæнæ ахæмтæ – хæрдмæ.
Ис цæхæрадон ныр махæн,
Уым уырыдзытæ ныссагътам.
Мæнæ афтæ сты бæрзонд,
Афтæ «нарæг» та – сæ конд.

(Сабитæ хъомылгæнæгимæ цæлхдымбылæй цæуыны, сæ къухтæ фæрсырдæмты акæныны, сисыны сæ хæрдмæ. Ногæй та цæлхдымбылæй цæуыны. Сæ къухтæ хæрдмæ сисыны, æруадзыны сæ æмæ, мæнæ афтæ, зæгъгæ, къухтæй бацамоныны «нарæг».)

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

Хъ. Цавæр геометрион фигурæйы хуызæн (æнгæс) у джитъри? Пьамидор?

(Сабиты дзуæппытæ: дæргъдымбыл æмæ зылд. Хъомылгæнæг сабитæн зæгъы, цæмæй æркæсой геометрион фигурæты хæрхмæ æмæ дзы равзарой зылдтытæ æмæ дæргъдымбылтæ.)

Хъ. Цæмæй хицæн кæнынц зылд æмæ дæргъдымбыл иннæ фигурæтæй, цы сæ хъауджыдæр ис?

С. Дæргъдымбыл æмæ зылдæн нæй къуымтæ, иннæ гуырнывтæн та ис.

Хъ. Ацы фигурæтæн алыхуызон у сæ конд, ома сæ кондмæ гæсгæ кæрæдзийæ хицæн кæнынц. Æркæсут-ма лæмбынæгдæр, къуымтæ кæмæн нæй, уыцы хæрхмæ. Цавæр гуырнывтæ ис уыцы хæрхы?

С. Зылдтытæ æмæ дæргъдымбылтæ.

Хъ. Æрæвæрут хицæнæй дæргъдымбылтæ, хицæнæй та – зылдтытæ.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæславæрд.)

Хъ. Мах фигурæтæ хæрхытыл равæрдтам сæ кондмæ гæсгæ. Æмæ куыд базонæм, кæцы фигурæтæ сты фылдæр: зылдтытæ æви дæргъдымбылтæ?

С. Алы зылды фарсмæ дæр хъæуы æрæвæрын дæргъдымбыл.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæславæрд æмæ скæнынц хатдзæг: зылдтытæ сты иу фылдæр, кæнæ та дæргъдымбылтæ – иу къаддæр.)

Хъ. Мах ныртæккæ равæрдтам фигурæтæ сæ кондмæ гæсгæ.

Хатдзæг

Хъ. Цы базыдтат абон ногæй?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Цавæр геометрион гуырнывтæй хъазыдыстæм абон?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Цавæр халсары хуызæн *(æнгæс)* у дæргъдымбыл? Зилд? Тынг хорз! Байрæзут!

5-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Фæззæг» (3-аг сахат)

Темæ: «Тыгъдадон ахастытæ»

Нысан:

– Сабитæн дарддæр амонын рæстæг æмæ тыгъдады ори-

ентаци кæнын, ахæм дзырдтæй пайда кæнгæйæ: *уале, дæле, фæстæрдыгæй, разæй, дарддæр, хæстæгдæр, галиуырдагæй, рахизырдагæй*. Предметы сæйрагдæр миниуджытæ (*хуыз*) бæрæг кæнын æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ фæкъордтæ кæнын символты руаджы. Геометрион фигурæты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын: зылд дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг.

– Рæзынкæнынсабитыкомбинаторонарæхстдзинæдтæ.

– Сабитæн сæ куыстæй сæ зæрдæ куыд райа æмæ сæ ’нтысдзинæдтыл куыд цин кæной, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: змæлгæ ныв; змæлгæ нывы бавæрынаен нывтæ: фæткъуы бæлас, уызын, фæткъуыты кæри æмæ а. д.

Райуаринаг: алы сывæллонаен дæр – хъæбæр гæххæтты сыгъдæг сыф æмæ æндæрг нывтæ (нывтæ-силуэттæ): фæткъуы бæлас, уызын, фæткъуыты кæри æмæ а. д.; хъæддаг сырды нывтæ (кæнæ хъазæнтæ); геометрион фигурæты хæрх.

Ахуыры нывæст

Хъ. Цавæр афæдзы афон у ныртæккæ?

С. Фæззæг.

Хъ. Фæззæджы хъарм дæр ваййы æмæ уазал дæр. Уæ цæстытыл ауайын кæнут, цыма стут тæрхустæ æмæ уын у уазал.

Хъ. Суазал бадгæйæ нæ тæрхъус.

Æмæ зазы бын куы ныхъхъус.

Тæрхъус! Бадгæ ма кæн,

Фæлтау къæхтæ схъарм кæн.

Сис дæ къæхтæ ныр хæрдмæ

*Сабитæ дзуццаджы
æрбадыны, сыстыны.
Сæ армытæапæнтæ
кæрæдзиуыл
сæрфыны.
Сæ къухтæ хæрдмæ
сисыны, æруадзыны.*

Æмæ сæ æруадз бынмæ.
Гъеныр къахфындзтыл ыслæуу
Æмæ та æнцад æрлæуу!

Слæууыныц къах-
фындзтыл.
Фæстæмæ
æрлæууыныц раст.

Хъ. Афтæ схъарм кæнынц сæхи сырдатæ. Зымæгмæ та мæнæ афтæ сæхи цæттæ кæнынц.

(Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмæй саразой змæлгæ ныв: райуары сын хъæбæр гæххæтты сыфтæ æмæ æндæрг нывтæ (нывтæ-силуэттæ). Сабитæй цу æрмæгæвдисæн фæйнагыл архайы. Æрмæгæвдисæн фæйнаг сæвæрæн ис афтæ, цæмæй иннæ сывæллæттæ ма уыной, цы архайд ыл цæуы, уый. Фæлæ кæд сабитæ къуыхыцы кæной, уæд æй æрæвæрын хъæуы афтæ, цæмæй се 'ппæттæ дæр хорз зына).

Хъ. Æз дзурдзынæн, сымах уæ хъæбæр гæххæтты сыфтыл æвæрут нывтæ, Сослан та архайдзæн æрмæгæвдисæн фæйнагыл. Райдайæм! Астæуæй зайы фæткъуы бæлас... Фæткъуы бæласы бын бады уызын. Уызыны рахиз фарс ис фæткъуыты кæри æмæ а. д.

(Сабитæ куыст куы фесты, уæд хъомылгæнæг сывæллæтты 'рдæм æрзылы æрмæгæвдисæн фæйнаг, æмæ сабитæ, фæйнагыл цы куыст ис, уымæ абарыныц сæхи куыстытæ.)

Хъ. Уыйфæстæ мигъ æрбадтис, æмæ æппындæр ницыуал зындис мигъæй. Уæ цæстытæ бацъынд кæнут.

(Сабитæ сæ цæстытæ ахгæныныц, хъомылгæнæг уыцы растæг нывтæй кæцыдæртæн сæ бынæттæ аивы кæнæ та сæ бынтондæр айсы. Сабитæ сæ цæстытæ байгом кæнынц æмæ зæгъыныц, цы аивта, уый. Хъазт фæлхатгонд цæуы 2–3 хатты).

Хъ. Сырдтæ бонæй тезгъо кæнынц хъæды, уæд æхсæв та?
С. Æхсæв фынæй кæнынц.

Змæлгæ дидактикон хъазт «Бон–æхсæв»

(Сабиты раз – хъæддаг сырды нывтæ кæнæ хъазæнтæ. Сабитæ дыууæ къордыл дих кæныны. Иу къорды сывæллæттæ сæ цæстытæ бацъынд кæныны, иннæтæ та иу сырды ныв кæнæ хъазæн æмбæхсынц къорды уаты.)

Хъ. Цæмæн æмбæхсынц сырдытæ?

С. Уымæн æмæ æхсæв у.

Хъ. Ныр та æхсæвы фæстæ ралæууыд...

С. Сæумæрайсом.

Хъ. Сырдытæн сæ бынæттæй рахизын афон у.

(Хъазæнтæ чи бамбæхста, уыдон, дзургæйæ, æххуыс кæныны иннæ къорды сабитæн. Цæмæй сын цымыдисагдæр уа, уый тыххæй сæ бон у къæйттæй хъазын.)

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

Сабиты раз – геометрион гурнывтæ хæрх. Хъомылгæнæгмæ – карточкæтæ-символтæ, уыдон æвдисынц хуыз. Сабитæ сæм æркасыны. Алы сывæллонæн дæр ратты карточкæ-символ, сабитæй алчидæр æмбырд кæны геометрион гуырнывтæ хæрх уыцы символмæ гæсгæ, æххæст кæны хæслæвæрд.

Зæгъæм: иу сывæллон æрæмбырд кодта æрвхуыз гуырнывтæ хæрх, иннæ та – сырх фигурæтæ хæрх æмæ а. д. Уымæ хъомылгæнæг сбæлвырд кæны, цæвæр миниуæгмæ гæсгæ æрæмбырд кодта алы сывæллон дæр йæ хæрх (хуызмæ гæсгæ).

Хатдзæг

Хъ. Абон бирæ хъæзтытæй ахъазыдыстут. Кæцы хъазт фæцыди уæ зæрдæмæ тынгдæр? Цы уæм фæкасти зын? Æнцондæр та уын цы уыдис?

Иумæйаг темæ: «Мæ райгуыраен бæстæ»

Темæ: «Суткæ»

Нысан:

– Рæзын кæнын сабиты зониндзинаedtæ рæстæджы, афоны тыххæй: базонгæ сæ кæнын æмбарынаedtæ «суткæ» æмæ «суткæйы хæйттимæ». Дарддæр сын амонын предметы миниуджытæ (*хуыз, конд*) бæрæг кæнын æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ символтæ-карточкæты руаджы къордтæ кæнын.

Сабиты ахуыр кæнын предметты хæрхытæ сæ нымæцмæ гæсгæ абарын, къæйттæ аразгæйæ; цæмæй æмбарой ахастытæ: *фылдæр, къаддæр, уыйбæрц*; хæрхытæ сæ нымæцмæ гæсгæ æмбæрцытæ скæнын. Ныффидар кæнын геометрион фигурæты тыххæй зониндзинаedtæ: *зылд, дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг*.

– Рæзын кæнын сабиты мысæнуат æмæ фæлгæнæн, архайды рæзт куыд уыной. Сæ комбинаторон арæхстдзинаedtæ сын рæзын кæнын.

– Сабитæм гуырын кæнын уарзондзинады æнкъарæнтæ сæ райгуыраен бæстæмæ, сæ ныхас кæрæдзиуыл куыд бада, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: суткæйы афоны 4 нывы; 4 зылды: фæлурссырх, урс, æрвхуыз, сау; суткæйы афонты модель – цыппархуызджын зиллакк фатæгимæ (стрелка); 2 тæлйы, нывтæ-символтæ: хуыз, конд.

Райуаринаг: сæ хуыз, ас æмæ конд алыхуызон кæмæн сты, ахæм геометрион гуырнывтæ (*алы сабийтæн дæр*); зылдтытæ: фæлурссырх, урс, æрвхуыз æмæ сау.

Ахуыры нывæст

Хъ. Райсомæй раджы хур йæхи бæрзонд систа, рабадын æмæ зарядкæ кæнын афон у.

Алы бон дæр райсомæй

Мах кæнæм зарядкæ.

Фестут цыррдæр, сабитæй

Мачи кæнæд бадгæ.

Рог санчъехтæ акæнæм,

Хурзæрин æркаст!

Дзуццаджы-иу абадæм,

Алæууæм-иу раст.

Гæппытæ, сæррæттытæ

Сарæх ысты, кæс.

'Нæнизæй мах не 'ппæт дæр

Схæсдзыстæм нæ рæз.

(Сабитæ, кæрæдзийы къухтыл хæцгæйæ, цæлхдымбылæй цауыны, æрлаууыны. Тексты ныхæстæм гæсгæ змæлыны.)

Хъ. Уæдæ кæд фæкæнæм мах зарядкæ?

С. Райсомæй

(Хъомылгæнæг гауызыл равары суткаейы афонты 4 нывы – сæумæрайсом, бон, изæр, æхсæв – æмæ зæгъы сабитæн, цæмæй æрмагæвдисæн фæйнагыл æрæварой ныв – сæумæрайсом.)

Сабитæ æххæст кæныны хæславард. Хъомылгæнæг нывы фарсмæ æрæвары фæлурссырх зылд.)

Хъ. Сæумæрайсом фæбæрæг кæнæм фæлурссырх хуызæй, уымæн æмæ райсомæй хур куы æрхъарм вæййы, уæд бæстæ æрцахоры фæлурссырх ахорæнæй. Ныр та байхъусут уыци-уыцимæ:

Куы бафæллайæм хъазынаей,

Фæкæнæм уæд фынаей.

– Цымæ кæд вæййы уый?

С. Бонай.

Хь. Равзарут хъаугæ ныв æмæ йæ æрмæгæвдисæн фæйнагыл æрæвæрут.

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хь. *(нывы фарсмæ æрæвæры урс зылд.)* Бонай тынг рухс кæй вæййы, уымæ гæсгæ урсæй фæбæрæг кæнæм бон.

Байхъусут-ма ноджыдæр иу уыци-уыцимæ:

Хур фæсхохмæ фæхъуызы,

Мæй йæ фындз æрдардта.

Æртæх сабыргай йæхи

Кæрдæгыл æруагъта.

Уый кæд вæййы?

С. Изæрæй.

Хь. Ссарут хъаугæ ныв æмæ йæ æрмæгæвдисæн фæйнагыл æрæвæрут. *(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)*

Хь. *(нывы фарсмæ æрæвæры æрвхуыз зылд.)* Изæр фæбæрæг кæнæм æрвхуызæй, уымæн æмæ гыщылгай талынг кæнын райдайы. Ныр та байхъусут фæстаг уыци-уыцимæ:

Изæрæн фæцис йæ рæстæг

Æмæ ралæууыд йæ фæстæ...

С. Æхсæв.

Хь. Æркæсут, цавæр ныв ма баззæди, цавæр суткайы афоны ныв у уый.

С. Æхсæв.

Хь. Раст баззæдтам уæдæ уыци-уыци?

С. О!

Хь. Æрæвæрут ацы ныв æрмæгæвдисæн фæйнагыл. *(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)*

Хь. Æхсæв талынг кæй у, уымæ гæсгæ ницы фæзыны æппындæр. Куыд хъуыды кæнут, цавæр хуызæй хъуамæ фæбæрæг кæнæм æхсæв?

С. Сауæй.

(Хъомылгæнæг нывы фарсмæ æрæвæры сау зиллак.)

Хъ. Мах базонгæ стæм суткайы афонтимæ се'ппæтимæ дæр. Ранымайут-ма сæ кæрæдзийы фæдыл, нывтæ та уын æххуыс кæндзысты.

С. Сæумæрайсом, бон, изæр, æхсæв.

Хъ. Æхсæв куы фæуа, уæд та цы ралаудзæн?

С. Сæумæрайсом.

Хъ. Раст загътат. Ногæй та райдайдзæн сæумæрайсом, бон, изæр, æхсæв. Суткæ суткайы ивы, æмæ рæстæг размæ цауы, суткæ та у рæстæджы санчъех.

(Хъомылгæнæг æвдисы суткайы модель – цыппархуызджын зылд. Зæгъы сабитæн, цæмаей сæхæдæг æрæвæрой суткайы афонты нывтæ зылдыл.)

Хъ. Раст равæрдтат нывтæ?

С. О, раст.

Хъ. Суткайы афонтæ цы хуызтæй фæбæрæг кодтам, уыдон бахъуыды кæнут.

(Хъомылгæнæг моделæй айсы нывтæ æмæ йын йæ астæу æрæвæры фатæг. Фатæгæй амоны искацы хуызмæ, сабитæ та хъуамæ базоной, суткайы кæцы афон у, уый. Уымæ хъомылгæнæг дзуры: «Фатæг, фатæг цылау зилы! Суткайы афонтæ 'вдисы!»)

Змæлгæ дидактикон хъазт «Суткæтæ»

Алы сабийæн дæр лæвæрд цауы хуызджын ныв. Музыкаемæ гæсгæ згъорынц къорды уаты. Дарддæр хъуамæ саразой рæхыс сæ нывтæй: *сæумæрайсом, бон, изæр, æхсæв.*

1. Гæнæн ис, сабитæ 2–3 къордыл адих уой. Алы къорд дæр – суткæ.

2. Сабиты нæ хъæуы дих кæнын, æрлæууынц кæрæдзи фæдыл æмæ аразынц иу даргъ рæхыс.

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

Сабиты раз – геометрион гуырнывты хæрх, сæ хуыз, ас æмæ формæ – алыхуызон.

Хь. Адон цы сты?

С. Геометрион гуырнывтыв хæрх.

Хь. Куыд хъуыды кæнут, сабитæ фылдæр сты æви гуырнывтæ? *(Сабиты дзуæппытæ).*

Хь. Уый куыд сбæрæг кæнæм?

С. Алы сывæллон дæр хъуамæ райса иу геометрион гуырныв.

Хь. Райсут уæдæ фæйна иу фигурайы.

(Сабитæ исынц фигурæтæ æмæ скæныц хатдзæг: гуырнывтæ сабитæй иу фылдæр сты, кæнæ сабитæ фигурæтæй иу къаддæр сты.)

Хь. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй æмбæрц уой?

С. Иу фигурæ дзы айсæм, кæнæ ма иу сабимæ фæдзурæм.

(Хъомылгæнæг айсы иу фигурæ.)

Хь. Ныр та сабитæ сты фылдæр æви гуырнывтæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Раст загътат! Дæумæ цавæр гуырныв ис? Дæумæ та?

(Сабиты дзуæппытæ. Хъомылгæнæг гауызыл æрæвæры 2 карточкæ-символы: сырх карточкæ амоны хуыз, æртæкъуымæг – конд. Иу дзы æвæры иу тæлыи мидæг, иннæ та – иннæйы.)

Хь. Сæвæрут уæ геометрион гуырнывтæ тæлыты мидæг карточкæтæ-символтæм гæсгæ.

(Сабитæ æххæст кæныц хæслæвæрд, дарддæр хъомылгæнæджы æххуысæй сбæлвырд кæныц: цавæр хæрхытæ дзы рауад æмæ сæ цавæр миниуæгмæ гæсгæ æрæмбырд кодтой. Сабитæ скæныц хатдзæг: ацы хæрхы ис æрмæстдæр сырх фигурæтæ, ацы хæрхы та – æртæкъуымæгтæ.)

Хатдзæг

Абон мах базыдтам суткæйы афонтæ; геометрион фигурæтæ хæрхытыл равæрын. Зæгъут-ма, зын уыди æви нæ? *(Сабиты дзуæппытæ).*

Хь. Байхъусут æмдзæвгæмæ.

*Райсом, бон, изæр, æхсæв, –
Суткæ нал ис, алыгъд.
Ног суткæ та афоныл
Ралæудзæн йæ рады.
Æмæ ды цæмæй фæсмон
Ма кæнай дæ бонтыл,
Алы сахатæн дæр зон
Аргъ ыскæнын зондæй.
Хъуамæ уа дæуæн рæстæг
Ахуыр æмæ хъазтæн,
Зивæг ма 'руадзай хæстæг,
Уай æххуыс дæ мадæн!*

7-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Æз æмæ мæ буар» (1-аг сахат)

Темæ: «Нымæцонтæ 1 æмæ 2. Къæйтгæ»

Нысан:

- Сабиты базонгæ кæнын нымæц 1-имæ, нымæц 2-имæ. Нымæц 2 дыууæ хæрхы абарсты бындурыл кæй æрцыд арæзт, уый сын бацамонын. Ахуыр сæ кæнын, иуæг æфтаугæйæ, дыууæ хæрхы астау æмбæрцад бæлвырд кæнын; 2-йы онг нымад. Дарддæр сæ ахуыр кæнын суткæйы афонтæ иртасын. Геометрион фигурæты тыххæй зониндзинадтæ ныффидар кæнын.
- Рæзын кæнын сабиты фæлгæнæн, ассоциацион хъуыдыкæнынад, комбинаторон арæхстдзинад.
- Сабитæ кæрæдзиимæ раст куыд ныхас кæной, кæрæдзи куыд æмбарой, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: 2 куклайы (гæнæн ис – сæ нывтæ) æмæ 2 дидинаджы.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – 2 зылды, æмæ 2 квадраты; фанар – дæргъдымбыл (кæнæ йыл ис, кæнæ нæй 1–2 зылды ныв); карточкæ, йæ уæлæ – къуымбил цъындатæ æмæ æрмкъутæ нывгонд.

Ахуыры нывæст

Хъ. Райсом раджы мах куы сыстæм, уæд цы ми фæкæнæм?
С. Зарядкæ.

Хъ. Уæдæ нæ зæрдыл æрлæууын кæнæм, зарядкæ куыд фæкæнæм, уый:

Дыууæ къæрццы – дæ сæрмæ,

Дыууæ къæрццы – дæ размæ;

Дыууæ къухы нæ фæстæ

Кæрæдзийæ амбæхсæм;

Дыууæ къахыл тæрхъустау

Мах гæппытæ акæнæм.

(Сабитæ текстмæ гæсгæ змæлыны.)

Хъ. *(æрмæгæвдисæн фæйнаггыл æрæвæры кукла (кæнæ та куклайы ныв).* Цал сты куклатæ?

С. Иу.

Хъ. Балæвар кæнæм куклайæн дидинæг.

(Куклайы фарсмæ æрæвæры дидинæг.)

Хъ. Цал дидинæджы ис кукламæ?

С. Иу дидинæг.

Хъ. Куклатæ цал сты?

С. Иу кукла.

Хъ. Фылдæр кæцытæ сты: куклатæ æви дидинджытæ?

С. Æмбæрц сты.

(Хъомылгæнæг ма ноджы иу кукла æрæвæры).

Хъ. Иу кукла ма нæм æрбацыди узаæгуаты. Цал сты ныр та куклатæ?

С. Дыууæ.

Хь. Амае куыд бадьууае сты?

С. Уыдис иу кукла, амае ма йае иу аербацыд – ныр сты дыууае.

Хь. Ныр та фылдaер каецытае сты: куклатае аеви дидинджытае?

С. Куклатае фылдaер сты, дидинджытае – кьаддaер.

Хь. Куклатае цал фылдaер сты?

С. Иу фылдaер.

Хь. Куыд сае скаенае аеибaерц?

С. Иу дидинае сае бафтауае. *(Аеххаест каеныц хаеалаеард.)*

Хь. Ныр та ахьазае геометрион фигураетай, нае кьухтае нын аеххуыс каендзысты. Куклатае фаибaерае каендзыстае зылдтытае, дидинаеджы та – квадраттае.

Дидактикон хьазт «Банымай»

(Сабитае аербадыц стьолты уаелхьус, алкамаен даер йае разы – 2 зылды амае 2 квадраты. Хьомылгаенае зaeгы, цаемай райсой иугай квадраттае амае сае аераеарой сае разы. Йаехадae архайы аераегаевдисаен фaйнаегыл.)

Хь. Цал квадраты райстат? Ды та? Алчидaер райста иу квадрат. Ныр та райсут фaйнае иу зылды амае сае квадратты фарсае аераеарут.

(Хьомылгаенае амае сабитае аеххаест каеныц хаеалаеард.)

Хь. Цал зылды дае ис? Даумае та?

С. Иу зылд.

Хь. Уе 'ппaетмае даер ис иугай зылдтытае. Каецытае сты фылдaер: зылдтытае аеви квадраттае?

С. Аеибaерц сты.

Хь. Раст загытат. Зылдтытае цаибaерц сты, квадраттае даер уыйбaерц сты. Иу амае иу сты аеибaерц. Райсут та фaйнае иу зылды амае сае аераеарут уае разы.

(Хьомылгаенае амае сабитае аеххаест каеныц хаеалаеард.)

Хь. Ныр зылдтытае амае квадраттае аеибaерц сты?

С. Не сты æмбæрц.

Хь. Кæцытæ сты фылдæр? Кæцытæ – къаддæр?

С. Зылдтытæ – фылдæр, квадраттæ – къаддæр.

Хь. Зылдтытæ цал сты?

С. Дыууæ.

Хь. Квадраттæ та цал сты?

С. Иу.

Хь. Цы бакæнæм, цæмæй æмбæрц уой?

С. Иу квадрат ма сæм бафтауæм, кæнæ та иу зылд айсæм.

Хь. Бафтаут-ма сæм иу квадрат.

(Хъомылгæнæг æмæ сабитæ æххæст кæныныц хæслæвæрд.)

Хь. Цал сты квадраттæ?

С. Дыууæ.

Хь. Цал сты зылдтытæ?

С. Дыууæ.

Хь. Кæцытæ сты фылдæр: зылдтытæ æви квадраттæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Зылдтытæ цæйбæрц сты, квадраттæ дæр – уыйбæрц.

Дыууæ æмæ дыууæ сты æмбæрц. Раст загътат!

Хь. Ныр та иучысыл ахъазæм.

Змæлгæ дидактикон хъазт «Фанартæ»

Хь. Бон фæцис, изæр аивгъуыдта æмæ ралæууыд...

С. Æхсæв.

Хь. Ссыгъдысты фанартæ. Куыдæй базонæм, сабитæ фылдæр сты æви фанартæ?

С. Хъуамæ райсæм фæйнæ иу фанары.

Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмæй райсой фæйнæ иу фанары (фанартæ – дæргъдымбылтæ.

Хь. Цал фанары ис дæумæ? Дæумæ та?

С. Иу фанар.

Хь. Алкæмæ дæр ис иу фанар. Сабитæ фылдæр сты, æви фанартæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Фанартæ судзынц æхсæвыгон.

(Сабитæ кафынц.)

Хь. Райсомæрдæм фанартæ ахуыссынц. Раздæр ахуыссынц, иугай зылдтытæ кæуыл ис, уыцы фанартæ.

(Иу зылд кæй фанарыл ис, уыцы сабитæ æрбадынц дзуццаджы.)

Хь. Уыйфæстæ ахуыссынц, дыууæ зылды кæуыл ис, уыцы фанартæ.

(Дыууæ зылды кæй фанарыл ис, уыцы сабитæ æрбадынц.)

Хь. Цавæр фанартæ ма нæ ахуыссыд?

С. Иу зылд дæр кæуыл нæй, уыцы фанартæ.

Хь. Ныр та уыцы фанартæ дæр ахуыссыдысты. *(Чи ма баззад лæугæйæ, уыдон дæр æрбадынц.)*

Хь. Ног та бон фæцис, изæр аивгъуыдта æмæ та æхсæв йæ бартæ райста. Фанартæ та ссыгъдысты.

(Хъазт фæлхатгонд цауы.)

Хь. Цалгай зылдтытæ уыдис уæ фанартыл?

С. Иугай æмæ дыгай.

Хь. Ныр та ранымайæм, цы нын ис иугæйттæ æмæ нын цы ис дыгайттæ, уыдон. Ис нын сæр. Къухтæ та нын цал ис?

С. Дыууæ къухы.

Хь. Къæхтæ та нын цал ис?

С. Дыууæ къахы.

Хь. Нæ зæрдыл æрлæууын кæнæм, иу дзырдæй куыд ис схонаен дыууæ æмхуызон предметы?

С. Къæйттæ.

Хь. Раст загътат.

Дидактикон хъазт «Ссар къай»

(Алы сабийæн дæр йæ разы – карточкæ. Алы карточкæйыл – дæр къæйттæй нывгонд цъындатæ æмæ æрмкъухтæ.)

Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй алы æрмкъухæн дæр æмæ алы цъындайæн дæр ссарой къай: хæххытæй бауу кæной æмхуызон æрмкъухтæ æмæ цъындатæ.

Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.)

Хь. Сымах тынг хорз спълан кодтат дзаумæттæ. Ныр та геометрион гуырнывтæм æркæсæм. Хæххытæй баиу кæнут сæ кондмæ гæсгæ æмхуызон фигурæтæ.

(Хъомылгæнæг райуары сабитæн геометрион фигурæтимæ карточкæтæ. Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.)

Хатдзæг

Хь. Абон цы базыдтам ногæй?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Ныр та æрлæуут къæйттæй. Тынг хорз!

8-æм ахуыр

Темæ: «Æз æмæ мæ буар» (2-аг сахат)

Темæ: «Æнæхъæн æмæ хай»

Нысан:

- Сабиты базонгæ кæнын æмбарынаedtæ «æнæхъæн» æмæ «хай»-имæ. Ахуыр сæ кæнын хæйттæй æнæхъæн æмбырд кæнын æмæ æнæхъæн хæйттыл дих кæнын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын 2-йы онг нымайын, рæстæджы мидаг ориентаци кæнын: æмбарынад «суткæ» ныффидар кæнын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын предметы характерон миниуджытæ бæрæг кæнын (*конд, ас*) æмæ предметтæ символты руаджы уыцы миниуджытæм гæсгæ кьордтæ кæнын. Геометрион фигурæты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын.
- Рæзын кæнын сабиты хъусдард, хъуыдыкæнынад, комбинаторон арæхстдзинæдтæ.
- Сабитæ иумæ хъæрмуд куыд уой, хæларæй куыд цæрой уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: геометрион гуырнывтæ, 3 тæлуйы.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр раттын хъæуы хуызæг – геометрион гуырнывтæй конд ныв; геометрион гуырнывтæ,

хъæдын конструктор, карточкæтæ адæймаджы хакхныв сурæттимæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Нæ къухтæ æнкъард нæ кæнынц, алцыдæр нын зонынц:

*Дыууæ къухы, дыууæ хойы,
Фадынц, къахынц æмæ хойынц.
Хуымы хæмпæл æртонынц,
Уыдон зивæг нæ зонынц.*

(Сабитæ равдисынц сæ къухтæ, текстмæ гæсгæ змæлыны).

Хъ. Ныртаккæ нын нæ къухтæ æххуыс кæндзысты.

(Сабитæ æрбадынц стъолты уæлхъус. Алкæмæн дæр йæ разы – геометрион гуырнывтæ хæрх.)

Хъ. Уæ разы цы ис?

С. Геометрион гуырнывтæ.

(Сабитæ хъомылгæнаеджы ныхасмæ гæсгæ æвдисынц геометрион гуырнывтæ æмæ сын сæ нæмттæ дзурынц.)

Хъ. Ацы геометрион гуырнывтæй цыфæнды дæр ис саразæн. Зæгъæм, хæдтулгæ.

(Хъомылгæнаг кæнæ сабитæй иу архайы æрмæгæвдисæн фæйнагыл, иннæтæ – стъолты уæлхъус. Геометрион фигурæтæй æмбырд кæнынц хæдтулгæ.)

Хъ. Мах хæдтулгæйы конструкции скодтам, æрæмбырд кодтам хицæн хæйттæй хæдтулгæ. Цавæр хæйттæй спайда кодтам?

С. Цæлхытæ, кæбинæ, гуыффæ, рухсытæ.

Хъ. Цы ма ис æрæмбырд кæнæн геометрион гуырнывтæй?

(Сабитæ дзуæппытæ. Хъомылгæнаг сабитæн райуары хуызæгтæ, æмæ уыдонмæ гæсгæ алы саби дæр æмбырд кæны йæхи ныв.)

Хъ. Мах нæ алыварс цы предметтæ уынæм, уыдон се 'ппæт дæр арæзт сты цавæрдæр хæйттæй. Хæйттæ раст æрæмбырд

кæнын хъæуы, æмæ дзы рауайдзæн æнæхъæн предмет. Уæдæ бавдæлæм, æмæ саразæм хъæдын конструкторæй исты: хæдзар, хæдтулгæ æмæ а. д.

(Сабитæ хъæдын конструкторæй архайыныц æмæ дзурыныц, цы аразыныц, уый. Хъомылгæнæг сбæлвырд кæны, алыхуызон хæйттæй цы æнæхъæн сарæзтой, уый: хæдзар, хæдтулгæ æмæ а. д.)

Дидактикон хъазт «Адих кæн хæйттыл»

Хъ. Мах хæйттæй æмбырд кодтам æнæхъæн. Ныр та æнæхъæн ныддихтæ кæндзыстæм хæйттыл.

(Хъомылгæнæг райсы квадрат æмæ сабитæн равдисы, квадрат 2 хайыл куыд дих кæнын хъæуы, уый: йе'мбисыл æй сербакъæдз кæны. Дарддæр зæгъы сабитæн, цæмæй уыдон дæр хæйттыл адих кæной зылд, расткъуымæг, сертæкъуымæг. Алы сабитæ дæр – йæхи фигурæ.)

Дидактикон хъазт «Диссаджы голлаг»

Сабитæ диссаджы голлагæй исыныц карточкæтæ, адæймаджы хахныв сурæтимæ.

Зæгъæм:

кæнæ

æмæ а.д.

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сабитæ равдисой, карточкæйы цавæр позæ æвдыст цæуы, уый.)

Хъ. Цал адæймаджы ис дæ карточкæйы нывы? Дæуæн та?

С. Иу адæймаг.

Хъ. Сабитæ цæйбæрц сты, адæймагтæ дæр уыйбæрц сты: сабитæ æмæ карточкæты адæймагтæ – æмбæрц. Алы сабитæ дæр – иу адæймаг.

(Дарддæр хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сабитæй алчи дæр йæ къай ссара, ома йæ нывы халдих кæмæ ис, уыцы сывæллоны ссара. Сабитæ æххæст кæныныц хæслæвæрд.)

Хъ. Раст ссардтат уæ къæйттæ, ныр та ног хъазтæй ахъазæм.

Дидактикон хъазт «Зæгъ хъуыдыйад кæронмæ»

(Хъомылгæнаг райдайы хъуыдыйад, сабитæ йæ баххæст кæныныц.)

Хъ. Аходæн райсомæй хæрæм, сихор та...

С. Бонæй.

Хъ. Æхсæвæр изæрæй хæрæм, фынай та кæнаем ...

С. Æхсæв.

Хъ. Райсом, бон, изæр, æхсæв –

Суткæ нал ис, алыгъд.

Хъазгæ та кæд фæкæнаем?

С. Бонæй.

Хъ. Ахъазæм та?

С. О!

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

(Сабиты раз – геометрион гуырнывтты хæрх.

Хъомылгæнаг сабитæн æвдисы ас æвдисæг символ – стыр фигура – æмæ сын зæгъы, цæмæй тæлымæ æрæмбырд кæной гуырнывтæ ацы символмæ гæсгæ.

Сабитæ тæлымæ æмбырд кæныныц стыр фигурæтæ, иннæ гуырнывтæ тæлыы æдде баздадысты.

Дарддæр хъомылгæнаг æвдисы иннæ символ-квадрат æмæ зæгъы, цæмæй сабитæ хæрхæй равзарой хъæугæ фигурæтæ æмæ ног хæрх æрæмбырд кæной. Сабитæ æххæст кæныныц хæславард.

Хъомылгæнаг сбæлвырд кæны, дыккаг тæлыы цавæр фигурæтæ ис, уый, æмæ уыцы тæлыы æрæвæры, цы дыууæ символмæ гæсгæ сæ æрæмбырд кодтой, уыдон.

Хъ. Цавæр миниуджытæм гæсгæ равзæрстат фигурæтæ?

С. Сæ ас æмæ сæ кондмæ гæсгæ.

(Сабитæ скæныныц хатдзæг: æрæмбырд кодтой стыр квадратты хæрх.)

Хатдзæг

Хъ. Абон мах базыдтам хæдзæрттæ æмæ хæдтулгæты кон-

струкци кæнын, ома алыхуызон предметæ æмбырд кæнын. Уæ зæрдæмæ фæцыд? Зындæр уæм цы фæкаст? Æнцондæр та уын цы уыд?

9-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Культурæ»

Темæ: «Æртæйы онг нымад. Нымæцон 3»

Нысан:

– Сабиты базонгæ кæнын нымæцон 3 æмæ йæ арæзтимæ. Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сæ ахуыр кæнын 3-йы онг нымайын. Иуæг æфтауыны фæрцы хæрхыты æхсæн æмбæрцад аразын.

Ахуыр сæ кæнын предметæ (*кæнаæ адамы*) сæ асмæ гæсгæ барын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын суткæйы хæйттæ иртасын: *бон, æхсæв*. Геометрион фигурæты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын: *æртæкъуымæг, хъæрæй нымад*.

– Геометрион фигурæтæй нывтæ аразыны арæхстдзинæдтæ сæм рæзын кæнын, тыгъдады ориентаци кæнын сын амонын.

– Сабитæм хъомыл кæнын хæларзæрдæ ахаст, сæ алыварс чи ис, уыдонмæ; æгъдауджын куыд уой, кæрæдзийæн сæ æххуыс кæнын куыд фæнда.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – 6 кубичы, 3 стыр æмæ 3 гышцыл кæрдæгхуыз æртæкъуымæджы; алыхуызон геометрион фигурæтæ – «фанартæ», сæ уæлæ зылдтытæ нывгонд: иугæйттæ, дыгæйттæ, æртыгæйттæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Сывæллæттæ, кæрæдзийы къухтыл æрхæцут æмæ

цæлхдымбылæй æрлауут. Иумæ хорз у?

Хæстæг кæрæдзимæ лæууæм,

Зæрдæрай æмæ хъæлдзæг.

Нæ къахфындзтыл бæрзонд вæййæм,

Куы 'рбадæм, уæд – ныллæг.

Æнгом бинонтау иумæ

Хæларæй мах цæрæм.

«Æгас цæуай» кæрæдзийæн

Мах хъæлдзæгæй зæгъæм!

*Сабитæ цæлхдымбылæй
лæууыны, слæууыны сæ
къахфындзтыл, дзуццаеджы
æрбадыны, слæууыны.*

Хъ. Банымайут, цалгай кубиктæ ис мæсгуыты.

С. Иуы дæр – æртæ кубичы, иннайы дæр – 3 кубичы.

Кубиктæ сты æмбæрц.

Хъ. Кæцы мæсыг у бæрзонддæр?

С. Сæ бæрзæндмæ гæсгæ сты æмхуызæттæ.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Фанартæ»

Хъ. Бон фæцис æмæ æризæр. Афон у уынгты цырæгътæ, фанартæ ссудзынæн. Уый кæд вæййы?

С. Æхсæвы.

Хъомылгæнагæг зæгъы сабитæн, цæмæй, цыма фанартæ сты, афтæ райсой фæйна иу геометрион гуырнывы. Сабиты хъус æрдары, фанартыл цы зылдытæ ис, уыдонмæ (иу, дыууæ кæнæ æртæ). Æмбарын кæны сабитæн, æхсæв куы ралæууы, уæд фанартæ радыгай кæй райдайыны кафын. Зæгъы йæ хæслæвæрд.

Хъ. Ныртæккæ кафынц, цыппаркъуымон фанартæ кæмæ ис, уыцы сывæллæттæ. Ныр та – йæ фанарыл 3 зылды кæмæн ис, уыдон. Ныр та – зылдытæ кæуыл ис, уыцы æртæкъуымон фанарты хицæуттæ.

(Хъомылгæнагæн йæ бон у хæслæвæрдтæ ивын, сабиты цæттæдзинадмæ гæсгæ.)

Дидактикон хъазт «Зæз бæлæстæ»

(Сабитæ æрбадыны стъолты уæлхъус. Сæ разы – æртæкъуымæгтæ: стыртæ æмæ гыцылты. Хъомылгæнаг

заггъы сабитæн, цæмæй сæ алчи дæр заггъа, цы фигуратæ сты æмæ сæ ас цавæр у.)

Хъ. Сæрдæй, зымагæй йæ хуыз нæ ивы.

Цы у уый?

С. Заз бæлас.

(Хъомылгæнæг заггъы, цæмæй райсой 3 стыр æртæкъуымæджы æмæ дзы саразой заз бæлас. Уыйфæстæ – 3 гыццыл æртæкъуымæджы, æмæ ма ноджыдæр иу заз скæной.)

Хъ. Цал æртæкъуымæджы уæ бахъуыд иу зазæн?

С. Æртæ.

Хъ. Цал æртæкъуымæджы бахъуыд иннæ зазæн?

С. Æртæ.

Хъ. Зазтæ сæ бæрзæндмæ гæсгæ æмхуызон сты?

С. Не сты.

Хъ. Цæуылнæ сты, кæд æмæ алы зазæн дæр 3 æртæкъуымæджы райстам?

С. Уымæн æмæ æртæкъуымæгтæ сæ асмæ гæсгæ сты алы хуызон.

Хатдзæг

Хъ. Цы базыдтат абон ногæй, цымыдисагæй?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Абон мах арæзтам мæсгуытæ, сæ бæрзонд – алыхуызон. Заггъут-ма сымах уе 'ппæт асæй æмиæстæ стут?

С. Не стæм æмиæстæ.

Хъ. Бæрзонддæр уæ чи у? Уымæй бæрзонддæр та? Æмæ уымæй бæрзонддæр та? Адæймагæй бæрзонддæр та?

(Хъуамæ æрхæстæг уой ахæм хатдзæгмæ: æппæтæй бæрзонддæр, æппæтæй уæлдæр сты хæхтæ, æврæггътæ, арв.)

Хъ. Мах ма абон ахуыр кодтам нымайын. Æз цал къæрццы æркодтон, сымах дæр уал хатты æркъæрцц кæнут. Ныр та – иу хатт фылдæр *(кæнæ къаддæр)*. Тынг хорз!

Иумæйаг темæ: «Театр»

Темæ: «Æмбарынад «астæуккаг – рæстæмбис»

Нысан:

– Сабиты базонгæ кæнын æмбарынад «астæуккаг»-имæ. Предметтæн сæ дæргъ, ас æмæ бæрзæндмæ гæсгæ абарыны зонындзинæдтæ ныффидар кæнын.

Дарддæр сæ ахуыр кæнын 3-йы онг нымайын, хæрхыты æхсæн иуæг æфтауыны фæрцы æмбæрцад аразын; суткайы хæйттæ: (бон, æхсæв) иртасын. Ныффидар кæнын хъæрæй нымад, геометрион фигурæты тыххæй (зылд, расткъуымæг) зонындзинæдтæ.

– Рæзын кæнын сабиты хъусдард æмæ хъуыдыкæнынад; амонын сын тыгъдады мидæг ориентаци кæнын, модельтæ аразын æмæ иртасæн куыст кæнын.

– Сæ алыварс уыдонæн сæ æххуыс кæнын куыд фæнда, адæмимæ сын хæлар ахæстдзинæдтæ куыд уа, афтæ сæ хъомыл кæнын, театры хи дарыны æгъдау сын бацамонын.

Рагагъоммæйы куыст: бакæсын аргъау «Æртæ арсы».

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: хъæбæргæххæттæй арæзт æртæ арсы; æрсыты хæдзары – чысыл декорацитæ: хæдзар (мидæджырдыгæй), стьол, 3 къусы, 3 бандоны.

Райуаринаг: фæйна 3 зылды æмæ 3 расткъуымæджы, сæ ас – алыхуызон; стыр тæлытæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Цæмæй хæдзармæ бацæуæм, уый тыххæй хъæуы гуыдыр байгом кæнын.

Ангуылдзты гимнастикæ «Гуыдыр»

Хъ. Дуарыл ауыгъд ис гуыдыр,
Чи йæ байгом кæна ныр?
Гуыдыр алырдæм æрзылдтам,
Алыхуызон æй ныздыхтам.
Гуыдырæй мах дуар ныххостам,
Уагъта фæйнагыл уый ностæ –
Æмæ фегом!

*Ангуылдзтæ –
гуыдырæвæрд,
рамбыныкъæдзтæ
– фæйнардæм,
къухтæ, кæрæдзиуыл
æмхæстæй, сæхимидæг
зылыц, фæстагмæ
феуæгъд вæййыны.*

Хъ. Цæмæй хæдзармæ бацæуай, уый
тыххæй хъæуы гуыдыр байгом кæнын. Цæмæй театрмæ
бацæуай, уый тыххæй та цы бакæнын хъæуы?

С. Билет балхæнын хъæуы (æмæ а. д.).

Хъ. Абон мах ацæудзыстæм театрмæ.

*(Хъомылгæнæг сабиты стъолы цурмæ бацæуын кæны.
Стъолыл – аргъау «Æртæ арсы»-йы «декорацитæ».)*

Хъ. Ацы хæдзары цæрынц нæ аргъауы архайджытæ. Чи
сты, уый та уæхæдæг базонут.

Хъæды кæрон хæдзары
Уыдонæй æртæ цæры.
Хæдзары – æртæ базы,
Хæдзары – æртæ къусы
Бандæттæ, сынтæджытæ, –
Уыдон дæр – фæйна æртæ.
Архайджыты базон ды,
Цавæр аргъауæй ысты?

С. Æртæ арсы.

Хъ. Æрсытæ æмхуызæттæ сты æви алыхуызæттæ?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. *(дзургæ-дзурын, хæдзары макеты цур радыгай
арæвæры арсыты):*

Цыдысты æрсытæ сæхимæ.
Æрсыты стыр дæр – фыд,

Уыд уымæй къаддæр мад,
Сæ фæстæ
Сæ чысыл хъæбул цыд.

Цавæр уыди асæй фыд-арс?

С. Стыр.

Хъ. Равдисут, куыд стыр уыди.

(Сабитæ сæ къахфындзтыл слæууыныц.)

Хъ. Лæппын арс та цæйас уыд?

С. Се 'ппæтæй гыццылдæр.

Хъ. Равдисут, цавæр у.

(Сабитæ æрбадыныц дзуццæджы.)

Хъ. Уæд мад-арс та цæйас у?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Мад у лæппынаы стырдæр, фæлæ фыдæй къаддæр.

Уый у, фыдимæ абаргæйæ, асæй рæстæмбис. Цалынмæ уыдон фæндагыл сты, уæдмæ сын мах сæ хæдзармæ бакæсæм.

Ис дзы стьол, йæ уæлæ – къустæ. Цал сты?

С. Æртæ къусы.

Хъ. Цæйæстæ сты?

С. Стыр, рæстæмбис æмæ гыццыл.

Хъ. Стыр къус кæй у?

С. Фыд-арсы.

Хъ. Гыццыл къус та?

С. Лæппын арсы.

Хъ. Уæд рæстæмбис къус та?

С. Уый та мад-ары.

Хъ. Стьолы фарсмæ лæууыныц бандæттæ. Цавæртæ сты?

С. Бæрзонд, ныллæгдæр, ныллæг.

Хъ. Цал сты? Банымайут сæ.

С. Æртæ бандоны.

Хъ. Равдисут рæстæмбис бандон. Кæй бандон у?

С. Мад-арсы бандон.

Хъ. Ныр та æрбадæм стьолы уæлхъус æмæ ахъазæм.

Дидактикон хъазт «Асмæ гæсгæ абарст»

(Сабитæ стъолы уæлхъус æрбадыңц. Сæ разы – расткъуымæгтæ æмæ зылдтытæ, сæ асмæ гæсгæ – алыхуызæттæ.)

Хъ. Уæ разы стъолыл цы ис?

С. Геометрион гуырнывтæ.

Хъ. Æрсыты хæдзары ма уыдис сынтæджытæ æмæ тæбæгътæ. Зæгъут-ма, цавæр геометрион гуынывы хуызæн у сынтæг?

С. Расткъуымæджы хуызæн.

Хъ. Тæбæгътæ та?

С. Зылдтыты хуызæн.

Хъ. Æрæвæрут уæ разы зылдтытæ – æрсытæн тæбæгътæ. Цал сты?

С. Æртæ.

Хъ. Асæй æмхуызон сты æви нæ?

С. Алыхуызон.

Хъ. Гыццыл тæбæгъæй райдайгæйæ сæ æрæвæрут кæрæдзийы фæстæ.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæславæрд.)

Хъ. Сымах равæрдтат тæбæгътæ сæ асмæ гæсгæ галиуæрдыгæй рахизæрдæм, гыццыл тæбæгъæй райдайгæйæ. Ныр та равæрут расткъуымæгтæ – сынтæджытæ галиуырдагæй рахизæрдæм, æппæты даргъдæрæй райдайгæйæ.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæславæрд.)

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Æрсытæ»

Хъ. Ныр та ахъазæм.

(Тæлытæ – кæрæдзимæ хæстæг æвæрд. Тæлытæ – æрсыты хæдзæрттæ, хуыккомтæ. Алы хæдзары дæр цæры æртæ арсы. Хъомылгæнаг зæгъы, сабитæ кæй уыдзысты «æрсытæ». Бонæй æрсытæ хъæды рауу-бауу кæныңц, æхсæв та фынаей кæныңц сæ хæдзæртты.

Хъазт райдыдта. Сабитæ тезгъо кæныңц къорды уаты.

Хъомылгаенæг куыддæр зæгъа «æхсæв», афтæ сабитæ баллæдздысты тæлытæм. Хъомылгаенæг æмбарын кæны, алы тæлыйы дæр хъуамæ æртæ арсæй фылдæр ма уа, зæгъгæ. Кæд тæлытæй искæцыйы 3 сабийæ къаддæр уа, уæд та дæтты фæрстытæ.)

Хъ. Хуыккомты æрсытæ æмбæрц сты? Ацы «хуыккоммæ» ма цал арсы хъуамæ æрбацæуа, цæмæй æмбæрц уой?

(Сабиты дзуæппытæ. Хъазт фæлхатгонд цæуы 2 – 3 хатты.)

Хатдзæг

Хъ. Абон мах уыдыстæм театры. Цавæр аргъаумæ уыдыстæм уазæгуаты?

С. «Æртæ арсы» аргъаумæ.

Хъ. Æрсытæй асæй рæстæмбис кæцы уыд?

Мад-арсæн йæ тæбæгъ цавæр уыд? Аргъауы цал арсы уыд, уал хатты æркъæрцц кæнут. Ныр та иу хатт къаддæр æркъæрцц кæнут. Тынг хорз!

11-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Зымæг» (1-аг сахат)

Темæ: «Радон нымад 3-йы онг»

Нысан:

– Радон нымады арæхстдзинадтыл фæцалх кæнын сабиты. Ахуыр сæ кæнын фарст «Цалæм у нымады?» æмбарын. Сабитæн бамбарын кæнын, предметтæ кæцырдæмфæнды куы нымайай, уæддæр сæ нымæц кæй нæ ивы. Нымæцон 3-йы арæзт ныффидар кæнын. Предметтæ сæ уæрх æмæ бæрзæндмæ гæсгæ абарыны арæхстдзинадтæ ныффидар кæнын. Дарддæр ныффидар кæнын хъæрæй нымад, геометрион фигурæтæ зылд, расткъуымæджы тыххæй зонындзинадтæ. Тыгъдадон æмбарынад: *бон – æхсæв*. Афæдзы афонты тыххæй зонындзинадтæ ныффидар кæнын.

- Рæзын кæнын сабиты хъусдард æмæ ныхас, дзырдарæхст куыд уой æмæ хæславæрд хæславæрд æххæст кæнгæйæ, сæ бон куыд уа анализ æмæ синтез кæнын, ууыл архайын. Рæзын кæнын сабиты коммуникативон арæхстдзинæдтæ.
- Æвзарын сæм кæнын цымыдисдинад æрдзы алыхуызон фæзындтæм. Афæдзы афонтæм гæсгæ æрдз куыд ивы, уый фиппайын сын бацамонын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: 3 тæлыы æмæ 6 зылды, 3 зазы, сæ бæрзæнд – алыхуызон.

Райуаринаг: 3 зылды (стыр урс, рæстæмбис æрвхуыз, гыццыл урс) – алы сабийæн дæр; 3 хуызджын расткъуымæджы: фæтæн, рæстæмбис фæтæнæн, нарæг – алы сабийæн дæр.

Ахуыры нывæст

Хъ. Не ’нгуылдзтæ раст миты гæлæбутау – рог.

Хауынц арвæй миттгыфылтæ –
Урс-урсид гæлæбутае.

*Къухы уырзтæй,
æнгуылдзты кæрсæттæй
радыгай, кæстæрæй
райдайгæйæ, æндзæвын
стъолыл, фыццаг – са-
быргай, куыдфæстæмæ –
рæвдздæй-рæвдздæр.*

Хъ. Кæд миты тгыфылтæ хауы, уæд уый цавæр афæдзы афон у?

С. Зымæг.

Хъ. Байхъусут уыци-уыцимæ:

Сæрд уа, зымæг – æшпынæдзух
Кæрдæгхуыз у йæ дарæс.
Ногбон та нывæфтыдау
Цæхæркалгæ у арæзт.

С. Заз бæлас.

Хъ. Раст загътат.

Хъ. *(армæгæвдисæн фæйнаггыл æвдисы 2 зазы: ныллæг æмæ бæрзонд.)* Адон цы сты?

С. Заз бæлæстæ.

Хъ. Цал сты?

С. Дыууæ.

Хъ. Банымайут сæ: фыццаг заз, дыккаг заз. Æмиæстæ сты?

С. Не сты.

Хъ. Кæцы сæ у бæрзонддæр: фыццаг æви дыккаг?

С. Фыццаг заз бæрзонддæр у дыккагæй.

Хъ. Æндæр хуызы дæр ис зæгъæн: дыккаг заз ныллæгдæр у фыццагæй. Иу хатт ма зæгъут, цал сты заз бæлæстæ?

С. Дыууæ.

Хъ. *(армæгæвдисæн фæйнаггыл æрæвæры æртыккаг заз – ноджы къаддæр.)* Ныр та цæйбæрц сты?

С. Æртæ.

Хъ. Цы хуызы фæфылдæр сты? *(Бафæрсы 2–3 сывæллоны.)*

С. Зазтæ уыдысты дыууæ, иу ма сæм бафтыдтам æмæ басты æртæ.

Хъ. Æдæппæтæй – 3 зазы. Цавæртæ сты зазтæ сæ бæрзæндмæ гæсгæ?

С. Алыхуызон.

Хъ. Банымайæм зазтæ галиуæрдыгæй рахизæрдæм. Райдайæм бæрзонддæрæй: фыццаг – æппæты бæрзонддæр, дыккаг – рæстæмбис, æртыккаг – ныллæг заз. Цал сты æдæппæтæй.

С. Æртæ.

Хъ. Галиуæрдыгæй рахизæрдæм нымайгæйæ цал зазы банымадтам?

С. Æртæ.

Хъ. Рахизæрдыгæй галиуæрдæм та?

С. Æртæ.

Хь. Сæ нымæц аивта?

С. Нæ аивта.

Хь. Цæуылнæ?

С. Уымæн æмæ зазтæй нæдæр исгæ акодтам, нæдæр сæм æфтаугæ бакодтам.

Дидактикон хъазт «Митын лæг»

(Сабитæ стъолы уæлхъус æрбадың. Алкæмæн дæр йæ разы – 3 зылды: урс – стыр, æрвхуыз – рæстæмбис, урс – гыццыл.

Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй зылдтытæ рæвæрой галууæрдыгæй рахизæрдæм сæ асмæ гæсгæ, стырæй райдайгæйæ. Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.)

Хь. Цал сты зиллæччытæ?

С. Æртæ.

Хь. Нымайгæйæ стыр зылдтытæ цалæм у?

С. Фыццаг.

Хь. Рæстæмбис зиллакк та?

С. Дыккаг.

Хь. Уæд гыццыл зылд та цалæм у, нымайгæйæ?

С. Æртыккаг.

Хь. Стыр зылдæй райдайгæйæ сæ фæд-фæдыл раны-майут.

С. Фыццаг – стыр зылд, дыккаг – рæстæмбис, æртыккаг – гыццыл зылд.

Хь. Цал сты æдæппæтæй зылдтытæ?

С. Æртæ.

Хь. Цы скæнæн ис ацы зылдтыттæй?

С. Митын лæг.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.)

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Ссар къай»

Алы сабийæн дæр йæ къухы – карточкæ. Карточкæтыл – иу, дыууæ æмæ æртæ зылды. Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй алчидæр, йæ карточкæйыл цал зылды ис, уый банымайа æмæ, иннæ сабитæй дæр йæ карточкæйы уал зылды кæмæн

ис, уый кӱхыл аерхаца.

Хъазт фӕлхатгонд цауы 2–3 хатты.

Дидактикон хъазт «Равзар хъуырбӕттӕн»

Гауызыл – сабитӕм дзы се 'ппӕтмӕ дӕр куыд аерхауа, уыйбӕрц алы фӕтӕнӕн хуызджын расткӱымӕгтӕ: сырх – фӕтӕн, аервхуыз – рӕстӕмбис ӕмӕ кӕрдӕгхуыз – нарӕг. Хъомылгӕнӕг ӕмбарын кӕны, уыдон митын дӕгты «хъуырбӕттӕнтӕ» кӕй сты, уый.

Хъ. Алкӕмӕ дӕр уӕ цал хъуырбӕттӕны ис?

С. Ӕртӕ.

Хъ. Раздӕр уал равзарут ӕппӕты нарӕг дӕр хъуырбӕттӕн. Йӕ хуыз цавӕр у? Стӕй та – ӕппӕты фӕтӕндӕр хъуырбӕттӕн. Цавӕр у йӕ хуыз? Равдисут сӕ. Ӕртыккаг хъуырбӕттӕн та фӕтӕнмӕ гӕсгӕ цавӕр у?

С. Рӕстӕмбис.

Хъ. Цавӕр у йӕ хуыз?

(Сабитӕ абарыны хъуырбӕттӕнтӕ кӕрӕдзиуыл, иу дзы иннайыл аерӕваргӕйӕ.)

Хъ. Ацы хъуырбӕттӕнтӕй алчи дӕр иу йӕхи митын лӕгӕн балӕвар кӕнӕд.

(Сабитӕ стӕолтӕм бацауыны ӕмӕ балавар кӕныны хъуырбӕттӕнтӕ.)

Хъ. Алы митын лӕгӕн дӕр ис хъуырбӕттӕн?

С. О, ис.

Хъ. Хъуырбӕттӕнтӕ фылдӕр сты ӕви митын лӕгтӕ?

(Сабиты дзуӕппытӕ.)

Хъ. Митын лӕгтӕ цал сты, хъуырбӕттӕнтӕ дӕр уыйбӕрц. Цыбыр дзырдӕй, митын лӕгтӕ ӕмӕ хъуырбӕттӕнтӕ сты ӕмбӕрц.

Хатдзӕг

Хъ. *(сабитӕм ӕвдисы нывтӕ).* Фыццаг нывы цал мит аеркӕнут; дыккаг ӕмӕ ӕртыккаг нывтӕм гӕсгӕ дӕр афтӕ. Тынг хорз!

Иумæйаг темæ: «Зымæг» (2-аг сахат)

Темæ: «Цыппары онг нымад. Нымæцон 4»

Нысан:

– Хæрхытæ абарыны руаджы сабиты базонгæ кæнын нымæцон 4 æмæ йæ арæзтимæ. Иуæг æфтауыны фæрцы хæрхыты æхсæн æмбæрцад аразын. Цыппары онг нымайын сæ ахуыр кæнын, радон нымад. Геометрион гуырнывты тыххæй зонындзинаедтæ æриу кæнын. Афæдзы афонты тыххæй зонындзинаедтæ ныффидар кæнын: *зымæг*. Сабиты ахуыр кæнын нымайæн къæцæлтæй хуымæтæг гуырнывтæ аразын.

– Предметы миниуджытæ абарыны бындурыл рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад, хъусдард æмæ хæдхъомдзинад.

– Æрдзмæ уарзæгой цæстæй куыд кæсой, сабиты афтæ хъомыл кæнын. Йемæ зонгæ кæныны фадæттæ сын аразын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: 4 тæрхъусы æмæ 4 уырыдзыйы (*нывтæ*), 4 тæлыы, хъæбæр гæххæттæй конд кæнæ хъазæн тæрхъустæ (10).

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – 3 зылды æмæ 3 æртæкъуымæджы; карточкæ дыууæ тагимæ (*полоска*), карточкæ хуызджын цыппаркъуымонтимæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Нæ цæстытыл ауайын кæнæм, цыма тæрхъустæ стæм.

Тæрхъустæн сæ гæппытæ,

Урс митыл сæррæттытæ.

Урс гауызыл гæккытæй

Уадзынц уыдон урс фæдтæ.

*Сабитæ тæрхъустæу
гæппытæ кæныны, куы
æрбадыны, куы-та
слæууыны. Æмдзæгъд
кæныны.*

Уазал сын у бадгәйә,
Хъуамә схъарм уой хъазгәйә.

Хъ. Абон махмә уазәгуаты әрбацыдысты тәрхъустә.
(әрмәгәвдисәен фәйнагыл раваеры 3 тәрхъусы.)

Хъ. Әз тәрхъусты равәрдтон иу рәнхбыл. Цал сты, баны-
майут сә.

С. Әртә.

Хъ. Әрбадуг стьолы уәлхъус.

(Сабитә әрбадың стьолы уәлхъус. Сә разы – зылдытә әмә әртәкъуымәгтә, карточкә дыууә тагима.)

Хъ. Тәрхъусты фәбәрәг кәнуг зилдытәй әмә уәллаг
тагыл әрәвәрут, тәрхъустә цал сты, уал зылды.

(Сабитә раваерың зылдытә әмә сә нымайың.)

Хъ. Цал зылды әрәвәрдтай? Ды та? Алкәмә дәр – 3 зыл-
ды. Тәрхъустән зымәджы тынг әххормаг вәййи әмә сә
бафсадәм: алкәмән дәр раттәм иу уырыдзы. Уырыдзытә
фәбәрәг кәнуг әртәкъуымәгтә әмә сә равәрут бинаг
тагыл.

*(Хъомылсанәг архайы әрмәгәвдисәен фәйнагыл, сабитә
та – карточкәтыл.)*

Хъ. Цал уырыдзыйи әрәвәрдтат?

С. Әртә.

Хъ. Ныр та сбәрәг кәнәм, тәрхъустә фылдәр сты әви
уырыдзытә?

С. Әмбәрц сты.

Хъ. Кәцәйдәр ма әрбауад иу тәрхъус.

*(Хъомылсанәгмә әрмәгәвдисәен фәйнагыл әрәваеры
ноджыдәр иу тәрхъус, сабитә та мә уәллаг тагыл
әрәваерың ноджыдәр иу зылд.)*

Хъ. Цал баисты ныр тәрхъустә?

С. Цыппар.

Хъ. Цыхуызы фәфылдәр сты?

С. Тәрхъустә уыдысты 3, иу тәрхъус ма сәм бафтыди,

æмæ ныр сты 4 тæрхъусы.

Хъ. Ныр та кæцытæ сты фылдæр, тæрхъустæ æви уырыдзытæ?

С. Тæрхъустæ.

Хъ. Цал тæрхъусы фылдæр сты?

С. Иу тæрхъус фылдæр.

Хъ. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй тæрхъустæ æмæ уырыдзытæ æмбæрц суой?

С. Цы тæрхъус байрæджы кодта, уымæн дæр иу уырыдзы рагтын хъæуы.

(Хъомылгæнæг архайы æрмæгæвдисæн фæйнагыл, сабитæ та ма карточкæты бинаг тагыл æрæвæрынц ноджыдæр иу æртæкъуымæг.)

Хъ. Цал сты уырыдзытæ?

С. Цыппар.

Хъ. Куыд нæм рауад 4 уырыдзыйы?

С. Уырыдзытæ уыдысты 3, иу уырыдзы ма сæм бафтыдтам æмæ баисты 4.

Хъ. Банымайæм тæрхъусты.

(Хъомылгæнæг амоны, сабитæ та нымайынц тæрхъусты.)

С. Мæнæ – фыццаг тæрхъус, мæнæ – дыккаг, мæнæ – æртыккаг æмæ мæнæ – фæстаг, цыппæрæм тæрхъус.

Хъ. Æдæппæт – 4 тæрхъусы. Ныр та радыгай банымайæм уырыдзыты.

С. Фыццаг, дыккаг, æртыккаг, цыппæрæм.

Хъ. Кæцытæ фылдæр сты, уырыдзытæ æви тæрхъустæ?

С. Æмбæрц сты: 4 уырыдзыйы æмæ 4 тæрхъусы.

Хъ. Æппæт тæрхъусты дæр бафсæстат?

С. О, се 'ппæты дæр.

Хъ. Тæрхъустæ уын зæгъынц «бузныг» æмæ уын арфæ кæнынц. Ныр та бафсадæм иннæ тæрхъусты.

Змæлгæ дидактикон хъазт «Бафсад тæрхъусты»

(Пъолыл – 4 тæлыы æвæрд, алы тæлыы дæр – тæрхъустæ)

барæг нымæцмæ гæсгæ: иу тæлыйы – иу тæрхъус, иннæ тæлыйы – дыууæ тæрхъусы æмæ а. д. Сабитæн сæ къухты фæйна иу æртæкъуымтæ – уырыдзыæджы. Зæлы музыка, сабитæ тезгъо кæныны къорды уаты. Куыддæр музыка фæхъус вайы, афтæ сабитæ азгъорыны тæлытæм æмæ алы тæрхъусæн дæр раттыны иу уырыдзы, ома алы тæлымæ дæр æрбазгъоры, тæлыйы мидæг цал тæрхъусы ис, уал сабийы. Дарддæр хъомылгæнæг сабитæн байуары фæйна иу зылды – «къабускатæ» æмæ та хъазт дыккаг хатт фæлхатгонд цæуы.)

Хъ. Тæрхъусты хъæуы сахуыр кæнын хæдзæрттæ аразын. Уый тыххæй хорз зонын хъæуы геометрион гуырнывтæ.

Дидактикон хъазт «Зæгъ гуырнывы ном»

Алы сабимæ дæр – карточкæ, йæ уæлæ нывгонд 3 геометрион фигурæйы: æрвхуыз квадрат, сырх расткъуымæг, бур æнæраст цыппаркъуымæг; фæйна 12 нымайæн къæцæлы.

Хъ. Æркæсут гуырнывтæм æмæ зæгъут, цы сты, уый.

(Сабитæ дзурыны фыццаг дыууæ фигурæйы нæлттæ, æртыккаг фигурæ сын æнæзонгæ у.)

Хъ. Ацы фигурæ куыд хуыйны, уый сымах нæ зонут, фæлæ йын ныртæккæ æрхъуыды кæндзыстæм ном. Иу хатт-ма æркæсут гуырнывтæм æмæ зæгъут, цы сæм ис æмхуызонæй? Цæмæй хицæн кæныны?

(Сабиты дзуæппытæ. Сæ хъус арæх æрдарыны фигурæтæн сæ арæзты бæсты сæ хуызмæ. Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сын банымайой сæ къуымтæ.)

Хъ. Æрвхуыз фигурæйæн цал къуымы ис, уал нымайæн къæбæлы йыл æрæвæрут. Ныр та сырх фигурæйы къуымтæ банымайут æмæ йын цал къуымы йын ис, уал къæбæлы æрæвæрут. Ныр та бур фигурæйы къуымтæ банымайут. Цал къуымы йын ис, уал къæбæлы йыл æрæвæрут.

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хъ. Банымайут, алы фигурæйыл дæр цал къæбæлы ис. Сæ

нымæцы тыххæй цы зæгъдзыстут?

С. Алы гуырнывыл дæр ис 4 къæбæлы.

Хъ. Цы нысан кæнынц уыцы къæбæлтæ?

С. Къуымты нымæц.

Хъ. Уæдæ ацы гуырнывтæм цы ис иумæйагæй?

С. Алы гуырнывæн дæр ис 4 къуымы.

Хъ. Æмæ уæдæ куыд схонæн ис ацы гуырнывтæ?

С. Цыппаркъуымæгтæ.

(Дарддæр хъомылгæнæг дзуры, цæмæй фигурæтæн ныр та сæ фæрстæ банымайой æмæ феной, уыдон дæр 4 кæй сты, уый. Зæгъы, цæмæй ма иу цыппаркъуымæг саразой сæ нымайæн къæбæлтæй.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæславерд.)

Хъ. Æдæппæтæй уæ разы цал цыппаркъуымæджы ис?

С. Цыппар.

Хъ. Радыгай ма сæ ранымайæм.

С. Фыццаг – æрвхуыз, дыккаг – сырх, æртыккаг – бур, цыппæрæм – къæцæлтæй.

Хатдзæг

Хъ. Абон мах баххуыс кодтам тæрхустæн æмæ уæ тынг фæбузныг сты. Сымахæн уæ зæрдæмæ фæцыди тæрхустимæ хъазын? Бузныг уын. Ногæй та цы базыдтат? Цавæр геометрион гуырнывимæ базонгæ стут?

(Сабиты дзуæппытæ.)

13-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Зымæг» (3-аг сахат)

Темæ: «Пълан»

Нысан:

– Сабиты базонгæ кæнын æмбарынад «пълан»-имæ, æххуысгæнæг карточкæты руаджы сын амонын пъланмæ гæсгæ архайын. Дарддæр сæм рæзын кæнын рæстæджы афоны æмбарынадтæ. Геометри-

он гуырнывтты тыххæй зонындзинаедтæ ныффидар кæнын. Ныффидар кæнын тыгъдады мидæг ориентаци кæныны фæлтæрддинад; 4-ы онг нымад, радон нымад. Карточкæтæ-символтæй сæ практикон æгъдауæй пайда кæнын ахуыр кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты мысæнуат æмæ ныхасы хъæд, сæ фæлгæнæн, хъуыдыкæнынад, комбинаторон арахстдинаедтæ.

– Хæслæвæрдтæ æххæст кæнгæйæ сæм гуырын кæнын хъæлдзæг æнкъарæнтæ; кæрæдзийæн æххуыс кæнынмæ разæнгард куыд уой, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: пълан, карточкæ-æххуысгæнæг, «лæвæртты дзæкбул». Хъазæнтæ: тæрхъус, кукла, машинæ, пирамидæ.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – пълан, карточкæ-æххуысгæнæг, адæймаджы силуэтимæ карточкæ, геометрион гуырнывтæй конд гирляндайы хуызæг, геометрион гуырнывтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Цавæр афæдзы афон у ныртæккæ?

С. Зымæг.

Хъ. Цавæр бæрæгбон нæм æрцæуы?

С. Ног азы бæрæгбон.

Хъ. Митын Дада нæм фæзынд.

Уымæ ис уæззау хызын,
Æмæ хызыны лæвæрттæ,
Махæн байуардзæн, хæлæрттæ!
Ратдзæн тæрхъусы Зæлийæн,
Æрсойы – нæхи Мæдийæн.
Хæдтæхæг уыдзæн Хасаны,
Хъысынфæндыр та – Сосланы.

Лавэрттæ цæйбæрц ысты?

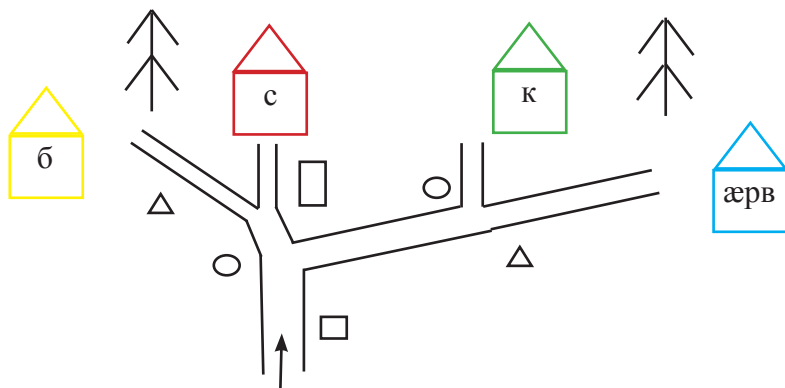
Банымæй сæ цыррдæр ды!

(Сабитæ радыгай къæдз кæныныц се 'нгуылдзтæ.)

Хъ. Цæйбæрц уыдысты Митын Дадайы лавэрттæ?

С. Цыппар.

Хъ. Митын Дадайæн Ног азы бæрæгбоны тынг бирæ куыст ваййы: хъуамæ æппæт сабитæн дæр байуара лавэрттæ. Æмæ цæмæй ма фæдзæгъæл уа фæндагыл, уый тыххæй йын сывæллæттæ балæвар кодтой сæрмагонд ныв. Уыцы нывы бæрæггонд сты фæндагтæ. Ахæм ныв хуыйны пълан.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнагыл æрæвæры пълан.)

Хъ. Пъланыл нæ бон у равдисын хъæд, хæдзæрттæ, фæндагтæ. Фæндаджы райдайæн, стæй, кæуылты йæ цæуын хъæуы, уый дæр фатæгæй фæбæрæг кæндзыстæм. Фæндагæн йæ кæрон та у, кæдæм æй цæуын хъæуы, уый, йæ нысан (æрвхуыз хæдзар). Æрбакæсут-ма, ацы ран фæндаджы райдайæн амынд у фатæгæй.

(Хъомылгæнæг пъланыл фатæджы раз æрæвæры Митын Дадайы ныв.)

Хь. Пъланæй уæлдай ма нæм ис æххуысгæнæг карточкæ, уый фæрцы Митын Дада йæ фæндагæй нæ фæдзæгъæл уыздæн. Карточкæйыл ис символтæ, символты рæзты цауын хъæуы пъланмæ гæсгæ.

(Хъомылгæнæг æвдисы сабитæм, пъланмæ гæсгæ конд чи у, фæндаджы уыцы схематикон ныв æмæ дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый сын æмбарын кæны.)

Хь. Фыццаджыдæр уал уын æз бацамондзынæн, ацы карточкæйæ куыд пайда кæнын хъæуы, уый. Карточкæ амоны фæндаг æрвхуыз хæдзаримæ. Цæмæй пъланмæ гæсгæ æнцондæрæй ориентаци кæнæм, уый тыххæй фæндагтыл æвæрд ис нысæнттæ (знаки). Карточкæйыл дæр ис фатæг – уый у фæндаджы райдайæн. Дарддæр – квадраты ныв, цæмæй мах равзарæм пъланы, квадраты ныв кæцы фæндагыл ис, уый. Мæнæ ис уыцы фæндаг. Æркæсæм та дарддæр карточкæмæ. Квадраты фæстæ ис æртæкъуымоны ныв. Æмæ та мах хъуамæ равзарæм, æртæкъуымæг кæцы фæндагыл ис нывгонд, уый. Æрбахæцца стæм æрвхуыз хæдзармæ. Раст ссардтам хæдзар?

С. О, раст!

(Хъомылгæнæг сабитæй иуæн зæгъы, цæмæй æндæр æххуысгæнæг карточкæмæ гæсгæ ссара фæндаг иннæ хæдзармæ. Дарддæр хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сабитæ стъолы уæлхъус æрбадой, стъолыл алкамæн дæр – пълан æмæ æххуысгæнæн карточкæ. Хъуамæ сабитæ ацы карточкæтæм гæсгæ Митын Дадайæн баххуыс кæной хъæугæ хæдзар ссарынмæ æмæ йæ фæнысан кæной. Сабитæ æххæст кæның хæславæрд.)

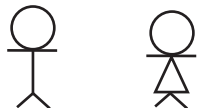
Хь. Митын Дадайы фæнды махимæ ахъазын.

Змæлгæ дидактикон хъазт «Кафаг адæймæгтæ»

Хь. Митын Дада нын æрбарвыста лæвæртты дзæкъул.

(Сабитæ кæрæдзийы фæдыл «дзæкъулай» исыңц карточкæтæ чызджытæ æмæ лæппуты нывтимæ.

Зæгъæм:

(Сабитæ, карточкаетыл цы змæлдтытæ æвдыст цауы, уыдон æвдисыны, змæлыны. Карточкаейыл кæд чызджы ныв ис, уæд чызджытæ змæлыны, кæд лæппуы ныв, уæд та – лæппутæ.)

Дидактикон хъазт «Цы дзы нал ис?»

Хъ. Митын Дада ма нын æрбарвыста хъазæнтæ.

(Стъолыл – цавæрфæнды 4 хъазæны. Зæгъæм: тæрхъус, кукла, машинæ, пирамидæ.)

Хъ. Цал сты хъазæнтæ?

С. Цыппар.

Хъ. Ранымайут сæ фæд-фæдыл.

С. Фыццаг – тæрхъус, дыккаг – кукла, æртыккаг – машинæ, цыппæрæм – пирамидæ.

(Æнæмæнг хъомылгæнæг хъуамæ йæ хъус дара, цæмæй сабитæ раст дзурой нымæцонтæ номдартимæ.)

Дарддæр сабитæ сæ цæстытæ бацъынд кæныны, хъомылгæнæг айсы иу хъазæн. Сабитæ байгом кæныны сæ цæстытæ æмæ дзуапп дæттыны фæрстытæн: «Хъазæнтæ фылдæр фесты æви къаддæр? Цавæр хъазæн дзы нал ис? Кæцы уыдис нымайгæйæ?»

Хъазт фæлхатгонд цауы.)

Хъ. Ныр та Митын Дадайы уыци-уыци базонут:

Лæвæрттимæ æрбацæуын,

Мæ рухсытæй цæхæркалгæ.

Бæрæгбон уын æрбахæссын,

Æз Ног азы сæйрагдæр дæн!

С. Заз бæлас.

Хъ. Митын Дадайы тынг фæнды, цæмæй заз бæласæн геометрион гуырнывтæй скæнæм гирляндæтæ.

(Алы сабийæн дæр – хуызæг.)

Зæгъæм:

Хатдзæг

Хъ. Абон сымах тынг баххуыс кодтат Митын Дадайæн, æмæ ныр тынг хъæлдзæг æмæ рæсугъд рауайдзæни бæрæгбон. Æрмæст Митын Дадайæн нæ баххуыс кодтат, фæлæ æппæт сабитæн дæр. Бузныг уын!

14-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Зымæг» (4-æм сахат)

Темæ: «Фондзы онг нымад. Нымæцон 5»

Нысан:

– Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæцон 5-имæ. Иуæг æфтаугæйæ дыууæ хæрхы астæу æмбæрцад аразын. Фондзы онг нымайыныл ахуыр кæнын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын радон нымадыл 5-ы онг. Геометрион гуырнывтæ тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын.

Сабиты ахуыр кæнын æртæкъуымæгтæ асмæ гæсгæ абарын, уыдонæй æндæр геометрион гуырнывтæ аразын. Зымæджы тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты фæлгæнæн, сфæлдыстадон хæдбардзинад, комбинаторон арæхстдзинæдтæ.

– Хæслаевæрдтæ æххæст кæнгæйæ сæм гуырын кæнын хъæлдзæг æнкъарæнтæ; кæрæдзийæн æххуыс кæнын сæ куыд фæнда, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: 5 митын лæджы, 5 бедрайы – митын лæгтæн худтæн.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – 5 дæргъдымбылы, 5 квадраты, карточкæ дыууæ хаххимæ; зылдтытимæ карточкæ – нымæццонны символ; æртæкъуымæгтæ: 2 стыр, 2 гыщцылы, 1 рæстæмбис æмæ æндæр геометрион гуырнывтæ.

Ахуыры нывæст

Хь. Цавæр афæдзы афон у ныртæккæ?

С. Зымæг.

Хь. Зымæг. Уары хæмпус мит.

Миты тъыфылтæ сындæггай

Уæлдæфы æркафынц.

Æмæ урс хæмпус пакъуытау

Зæхмæ сабыр хауынц.

(Сабитæ къухтæй æвдисыны, мит куыд уары, уый. Сæ уырзтæй, кæстæр æнгуылдзæй райдайгæйæ, стъололы сындæггай æндæвыны.)

Хь. Ныр та уыци-уыци базонут:

Хуымы, мыййаг, не ’рзadtæн,

Фæлæ митæй арæзт дæн.

Æвзалыйæ – цæстытæ,

Къухты бæсты – къæцæлтæ.

Базонут-ма, чи у уый?

С. Митын лæг.

(Хъомылгæнæг сабиты æрмæгæвдисæн фæйнагмæ æрбахуыдта.)

Хь. Абон нæм уазæгуаты æрбацыд митын лæг, фæлæ иунæг нæу, æрбацыд йе ’мбæлттимæ.

(Æрмæгæвдисæн фæйнаггыл равæры 4 æмхуызон митын лæджы.)

Хь. Цал митын лæджы нæм æрбацыд уазæгуаты?

С. Цыппар.

Хъ. Балавар кәнаем алы митын ләгәән дәр худ – бедра.
(*Сабитәй иу аххәст кәны хәславард.*)

Хъ. Цал сты митын ләгтә?

С. Цыппар.

Хъ. Цал сты сә худтә та?

С. Цыппар.

Хъ. Кәцытә фылдәр сты, худтә әви митын ләгтә?

С. Әмбәрц сты.

Хъ. Уалынмә ма фәзындис ноджыдәр иу митын ләг. Цал баисты ныр та?

С. Фондз.

Хъ. Куыд нәм рауади фондз?

С. Уыдысты цыппар митын ләджы, иу митын ләг ма әрбацыди әмә ныр сты 5.

Хъ. Әдәппәтәй митын ләгтә сты 5. Уәд сә худтә та цал сты?

С. Цыппар.

Хъ. Кәцытә фылдәр сты, худтә әви митын ләгтә?

С. Митын ләгтә фылдәр сты.

Хъ. Цал митын ләджы фылдәр сты?

С. Иу митын ләг фылдәр.

Хъ. Цы бакәнын хъәуы, цәмәй худтә әмә митын ләгтә әмбәрц уой?

С. Әрәгмә цы митын ләг әрбацыд, уымән раттын хъәуы худ – бедра.

(*Сабитәй иу аххәст кәны хәславард.*)

Хъ. Ныр та кәцытә сты фылдәр: худтә әви митын ләгтә?

С. Ныр әмбәрц сты.

(*Дарддәр сабитә әрбадынц стьолты уәлхъус, сә разы ис геометрион гуырнывтә, дәргъдымбылтә әмә квадраттә, стәй ма ноджы карточкәтә дыгай хәххытимә.*)

Хъ. Стьолтыл уә разы цы ис?

С. Дæргъдымбылтæ æмæ квадраттæ.

Хъ. Дæргъдымбылтæ уыздысты митын лæгтæ. Карточкайы уæллаг хаххыл æрæвæрут, митын лæгтæ нæм цал уыдис, уал дæргъдымбылы. *(Ома сæм раздæр цал митын лæджы æрбацыд, уал дæргъдымбылы. Хъомылгæнæг æххæст кæны хæславæрд æрмæгæвдисæн фæйнагыл. Сабитæ æвæрыны карточкæтыл дæргъдымбылтæ æмæ сæ нымайыны.)*

Хъ. Цал дæргъдымбылы æрæвæрдтай? Ды та? Алкæмæ дæр ис 4 дæргъдымбылы. Цы балæвар кодтам алы митын лæгæн дæр?

С. Худ.

Хъ. Фæбæрæг кæнут бедра-худтæ квадратай æмæ карточкайы бинаг хаххыл æрæвæрут, ацы митын лæгтæн цал худы хъæуы, уал квадраты.

(Сабитæ архайыны карточкæтыл, хъомылгæнæг та – æрмæгæвдисæн фæйнагыл.)

Хъ. Цал квадраты æрæвæрдтай? Ды та? Æдæппæтæй цыппар квадраты. Кæцытæ фылдæр сты, квадраттæ æви дæргъдымбылтæ?

С. Дæргъдымбылтæ цайбæрц сты, квадраттæ дæр уыйбæрц, ома – æмбæрц.

Хъ. Уалынмæ фæзындис иннæ митын лæг дæр. Цал дæргъдымбылы хъуамæ бафтауæм дæргъдымбылтæм?

С. Иу дæргъдымбыл.

Хъ. Бафтаут сæм.

(Сабитæ архайыны карточкæтыл, хъомылгæнæг – æрмæгæвдисæн фæйнагыл.)

Хъ. Цал сты ныр дæргъдымбылтæ?

С. Фондз.

Хъ. Цы хуызы нæм рауадис 5 дæргъдымбылы?

С. Уыдис нæм 4 дæргъдымбылы, иу ма сæм бафтыдтам æмæ нæм рауадис 5 дæргъдымбылы.

Хъ. Æмæ уæд квадратт-худтæ та цал сты?

С. Цыппар.

Хь. Кæцытæ фылдæр сты, квадраттæ æви дæргъдымбылтæ?

С. Дæргъдымбылтæ фылдæр сты.

Хь. Цал дæргъдымбылы фылдæр сты?

С. Иу дæргъдымбыл фылдæр.

Хь. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй квадраттæ æмæ дæргъдымбылтæ æмбæрц уой?

С. Иу квадрат-худ ма сæм бафтауын хъæуы.

Хь. Бафтаут сæм уæдæ квадрат.

(Сабитæ æмæ хъомылгæнæг æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хь. Цал сты ныр квадраттæ?

С. Фондз.

Хь. Цал сты дæргъдымбылтæ?

С. Фондз.

Хь. Кæцытæ сты фылдæр?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Раст загътат. Тынг хорз! Ныр та-ма зæгъут, æхсæв цы фæкусут?

С. Фынæй фæкæнæм.

Хь. Уæд райсомæй та цы фæкусут?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Æмæ бонæй та цы кусæн ис?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Ныртæккæ та уæдæ цавæр суткæйы афон у?

С. Ныртæккæ у бон.

Хь. Уæдæ ныр та хъазгæ акæнæм.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Ссар къай»

Сабитæ райсыны карточкæтæ. Алы карточкæйыл дæр – стъалытæ, 1-æй 5-ы онг. Зæлы музыка, сабитæ къорды уаты тезгъо кæныны, музыка куы фæхъус вæййы, уæд сæ алчидæр йæхицæн ссары къай – йæ карточкæйыл уымæн дæр уал стъалфы кæмæн ис, ахæм сываллоны. Стæй сабитæ апырх вæййыны, баивыны сæ карточкæтæ, æмæ

та хъазт фæлхатгонд цауы.

Дидактикон хъазт «Æрæмбырд кæн гуырныв»

Гауызыл – геометрион гуырнывтæ: 2 стыр, 2 гыццыл, 1 рæстæмбис ас; æндæр исты фигурæтæ (алы сабийæн дæр).

Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй æркæсой гуырнывтæм æмæ сæ æрлæууын кæной сæ зæрдыл.

Дзурыхæслæвæрд: равзарын æртæкъуымæгтæ, банымайын сæ æмæ сæ, асмæ гæсгæ, иу иннæуыл æрæвæргæйæ, абарын.

Хъ. Сæ асмæ гæсгæ æмхуызон стыр æртæкъуымæгтæ цал сты? Гыццыл æртæкъуымæгтæ та? Равдисут асæй рæстæмбис æртæкъуымæг. Цæмæн хуыйны рæстæмбис?

С. Уый у гыццыл æртæкъуымæгæй стырдæр, стыраей та – къаддæр.

Хъ. Райсут 2 стыр æртæкъуымæджы æмæ сæ саразут: квадрат; стыр æртæкъуымæг; цыппаркъуымæг.

Хатдзæг

Абон сымах тынг баххуыс кодтат митын лæгæн. Фæлæ ма мæм иу фарст ис. Цæмæй ма æртайой, уый тыххæй сæ хураей кæм бамбæхсæн ис?

(Сабиты дзуаппытæ. Хъомылгæнæг сабиты æрхæстæг кæны ахæм дзуаппæ: митын лæгтæн сæ бон у хохмæ ацæуын. Хохы цъуппыл кæддæриддæр вæййы узал æмæ уым митын лæгтæ не 'ртайдзысты.)

15-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Мигæнæнтæ æмæ хойрæгтæ»

Темæ: «Æхсæзы онг нымад. Нымæцон б»

Нысан:

– Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæцон б-имæ. Иуæг æфтаугæйæ дыууæ хæрхы астæу æмбæрцад аразын. б-ы онг нымайын сæ ахуыр кæнын, б-ы онг радон нымад кæнын.

– Сабиты ахуыр кæнын тыгъдад æмæ рæстæджы ориентаци кæныныл. Геометрион гуырнывтæ тыххæй зонындзинæдтæ ныффидад кæнын. Сабиты ахуыр кæнын: геометрион гуырнывтæ асмæ гæсгæ кæрæдзиуыл абарын, фæд-фæдыл сæ равæрын (куыд стырæй). Дарддæр сæ ахуыр кæнын: геометрион гуырнывтæ характерон миниуджытæ сбæрæг кæнын æмæ сæ символты руаджы фæкъордтæ кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад: предметты миниуджытæ абарыны бындурыл хатдзæгтæ кæнын; рæзын кæнын сабиты хъусдард, сæрмагонд архайд æмæ комбинаторон арæхстдзинæдтæ.

– Кæрæдзийæн æххуыс кæнын сæ куыд фæнда, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: 6 гæды æмæ 6 тæбæггы нывтæ (асæй – алыхуызæттæ), 3 тæлыы, геометрион гуырнывтæ – хæрх.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – карточкæ дыууæ хаххимæ, 6 æртæкъуымæджы æмæ 6 зылды (*асæй – алыхуызæттæ*); *фæйна* карточкæйы, сæ уæлæ 1–6 зылды нывгонд.

Ахуыры нывæст

Хъ. (*салам ратты сабитæн*). Сабитæ, цæрæгойты уарзут?

Цавæр цæрæгойтæ уæм ис уæхимæ?

(*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хъ. Æмæ кæд хæдзары цæрынц, уæд сæ иу дзырдæй куыд схонæн ис?

С. Хæдзарон.

Хъ. Мæнæ нæм абон æрбалыгъдис цавæрдæр хæдзарон цæрæгойтæ. Цымæ цы сты?

С. Гæдыы лæппынтæ.

Хъ. Цал гæдыы лæппыны нæм æрбацыди уазæгуаты?

С. Фондз.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнæгыл равæры нывтæ.)

Хъ. Æркæсут-ма сæм, асæй æмхуызон сты æви алыхуызон?

С. Алыхуызон.

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмай нывтæ равæрой фæд-фæдыл, стырдарсæй райдайгайæ, фыццаг стыр гæдыйы лæппын, дыккаг – къаддæр, сартыккаг – уымæй къаддæр æмæ афтæ дарддæр.

Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.)

Хъ. Æвæццæгæн, гæдыйы лæппынтæн æххормаг у. Тæбæгъты сын æркæнæм æхсыр.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнæгыл равæры тæбæгътæ æмæ зæгъы, цæмай алы гæдыйы лæппынаг дар йæ асмæ гæсгæ тæбæгъ æрæвæрой. Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.)

Хъ. Цал сты гæдыйы лæппынтæ?

С. Фондз.

Хъ. Гæдыйы лæппынтæ фылдæр сты æви тæбæгътæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Мæнæ ма иу гæдыйы лæппын æрбалыгъд – æппæты къаддæр. Цал сты ныр та?

С. Æхсæз.

Хъ. Цы хуызы нæм рауади æхсæз?

С. Гæдыйы лæппынтæ уыдысты 5, иу ма сæм æрбалыгъд æмæ ныр сты 6.

Хъ. Æдæппæтæй 6 гæдыйы лæппыны. Цы гæдыйы лæппын байрæджи кодта, уый у æхсæзæймаг. Уæд тæбæгътæ та цал сты?

С. 5 тæбæгъы.

Хъ. Тæбæгътæ фылдæр сты æви гæдыйы лæппынтæ?

С. Гæдыйы лæппынтæ фылдæр сты.

Хъ. Гæдыйы лæппынтæ цал фылдæр сты?

С. Иу лæппын фылдæр.

Хь. Цы бакæнын хъæуы, цæмай æмбæрц уой?

С. Æрæджы цы гæдыйы лæппын æрбазгъордта, уымæн дæр тæбæгъ раттын хъæуы.

(Сабитæй иу æххæст кæны хæславæрд.)

Хь. Ныр та кæцытæ сты фылдæр, гæдыйы лæппынтæ æви тæбæгътæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Равдисут-ма æхсæзæм гæдыйы лæппыны æмæ æхсæзæм тæбæгъ.

Куыд хъуамæ ныффыссæм æмæ бахъуыды кæнæм, цал гæдыйы бафсæстам, уый?

(Сабиты дзуæппытæ. Дарддæр сабитæ стъолы уæлхъус æрбадыңц. Алы сабитæ дæр – карточка дыууæ хаххимæ æмæ геометрион гуырнывтæ: б æртæкъуымæджы æмæ б – зылды (асæй – алыхуызæттæ).)

Дидактикон хъазт «Банымай»

Хь. Гæдыйы лæппынты æртæкъуымæгтæй фæбæрæг кæнут, афтæмай уæллаг хаххыл, раздæр цал уыдысты гæдыйы лæппынтæ, уал æртæкъуымæджы æрæвæрут. Цавæр хъуамæ уа йæ асмæ гæсгæ фыццаг æртæкъуымæг?

С. Æппæты стыр дæр.

Хь. Дыккаг бынаты та йæ асмæ гæсгæ цавæр æртæкъуымæг æрæвæрдзыстæм?

С. Дыккаг уызæни къаддæр æртæкъуымæг.

Хь. Уæдæ æртæкъуымæгтæ куыд стыр дæрæй равæрæм галиуæрдæгæй рахизæрдæм.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæславæрд, нымайыңц æртæкъуымæгтæ.)

Хь. Алы гæдыйы лæппынæн дæр радтам æхсыр: йæ асмæ гæсгæ тæбæгъ. Æппæты стыр дæр гæдыйы лæппынæн йæ асмæ гæсгæ цавæр тæбæгъ æрæвæрдтам? Æппæты къаддæрæн та?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Ныр та тæбæгътæ фæбæрæг кæнæм зылдтытæй æмæ сæ бинаг хаххыл равæрæм, сæ асмæ гæсгæ къаддæргæнгæ куыд цæуой, афтæ.

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хь. Цал зылды ис дæумæ? Дæумæ та?

С. Фондз.

Хь. Алкæмæ дæр ис фондз зылды. Кæцытæ фылдæр сты, зылдтытæ æви æртæкъуымæгтæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Раст загътат. Зылдтытæ цал сты, æртæкъуымæгтæ дæр – уал, сты æмбæрц. Ныр та райсут фæйнæ иу æртæкъуымæджы æмæ йæ иннæ æртæкъуымæгты фарсмæ æрæвæрут.

(Хъомылгæнæг æмæ сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хь. Ныр та æмбæрц сты зылдтытæ æмæ æртæкъуымæгтæ?

С. Не сты.

Хь. Кæцытæ сты фылдæр? Кæцытæ сты къаддæр?

С. Æртæкъуымæгтæ фылдæр сты, зылдтытæ та – къаддæр.

Хь. Цал сты?

С. Фондз.

Хь. Цал сты æртæкъуымæгтæ?

С. Æхсæз.

Хь. Куыд сæ скæнæм æмбæрц?

С. Иу зылд ма сæм бафтауæм, кæнæ иу æртæкъуымон айсæм.

Хь. Бафтаут сæм иу зылд.

(Хъомылгæнæг æмæ сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хь. Цал сты ныр зылдтытæ?

С. Æхсæз.

Хь. Цал сты æртæкъуымæгтæ та?

С. Æхсæз.

Хь. Кæцытæ фылдæр сты, зылдтытæ æви æртæкъуымæгтæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Зылдтыгæ цæйбæрц сты, æртæкбъуымагтæ дæр – уыйбæрц, сты æмбæрц. Раст загътаг!

Хь. Мах геометрион гуырнывтæй фæбæрæг кодтам гæддзыйы лæппынты. Фæлæ ма сæ æндæрхуызон куыд ис фæбæрæг кæнæн æмæ сын сæ нымæц ныффыссæн?

(Сабиты дзуæппытæ: стъæлфытæй.)

Змæлгæ дидактикон хъазт «Ссар къай»

Алы сабийæн дæр – карточка, карточкаейыл зылдтытæ нывгонд: 1 – б-ы онг. Карточка у бæрæг нымæцы символ. Зæлы музыка, сабитæ тезгъо кæнынц къорды уаты æмæ дзы алчидæр ссары йæхицæн къай – йæ карточкаейыл уымагн дæр уыйбæрц стъæлфытæ кæмæн ис, уыцы сывæллоны. Сабитæ баивынц сæ карточкастæ. Хъазт фæлхатгонд цæуы 2–3 хатты.

Дидактикон хъазт «Хъуыдыйад кæронмæ ахæццæ кæн»

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй ныр та хъазгæ акæной: хъуыдыйæдтæ кæронмæ ахæццæ кæной.)

Хь. Фынæй æхсæв кæнæм, аходæн та хæрæм...

С. Райсомæй.

Хь. Аходæн райсомæй хæрæм, хъазæм, тезгъо хæнæм æмæ сихоры хæрд та кæнæм...

С. Бонæй.

Хь. Сихоры хæрд бонæй кæнæм, æхсæвæр та хæрæм...

С. Изæрæй.

Хь. Изæрæй æхсæвæр хæрæм, фынæй та кæд кæнæм?

С. Æхсæв.

Хь. Райсом, бон, изæр, æхсæв – суткæ нал ис, алыгъд. Суткæ фæцис æмæ та ног бон ралæууыд æмæ нæ бон у дарддæр ахъазын. Хъазгæ та кæндзыстæм геометрион гуырнывтæй.

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

(Сабиты раз – конд æмæ хуызæй алыхуызон геометрион гуырнывты хæрх.)

Хь. Адон цы сты?

С. Геометрион гуырнывты хæрх.

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сæ æрлæууын кæной сæ зæрдыл æмæ сæ ранымайой. Гауызыл æрæвæры 2 тæлыйы æмæ алы тæлыйы та – карточка-символ: фыццаг тæлыйы æрæвæры символ – квадрат, дыккаг тæлыйы та символ – æрвхуыз.

Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.

Хъомылгæнæг ма ноджы иу тæлы райсы æмæ дзы æрæвæры дыууæ символы дæр.)

Хь. Цавæр гуырнывтæ хъæуы æрæмбырд кæнын ацы тæлыйы мидæг?

С. Ацы тæлыйы хъуамæ уа æрвхуыз квадраттæ.

Хь. Æрæмбырд сæ кæнут.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд. Хъомылгæнæг сабиты архайдæн анализ кæны.)

Хатдзæг

Хь. Цал гæдыйы лæппыны нæм уыдис уазæгуаты?

С. Æхсæз.

Хь. Се 'ппæты дæр бафсæстат?

С. О!

Хь. Тынг баххуыс кодтат гæдыйы лæппынтæн!

16-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Уæлæдарæс»

Темæ: «Тыгъдады ориентаци кæныны фæлхат»

Нысан:

– Ныффидар кæнын æмбарынад «хæрх».

Сабиты дарддæр ахуыр кæнын предметтæ бæрæг кæнын. Ныффидар кæнын нымæд æмæ радон нымæд б-ы онг; ахуыр кæнын предметты нымæц абарын, ахæм дзырдтæй пайда кæнгæйæ: *цæйбæрц, уыйбæрц, æмбæрц (æмхуызон), фылдæр, къаддæр.* Дарддæр

ахуыр кæнын геометрион фигурæтæ иртасын; ныффидаркæнын: *зылд, дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг*. Ахуыр сæ кæнын тыгъдады мидæг ориентаци кæнын. Суткæйы афонты тыххæй зонындзинаedtæ ныффидар кæнын. Предметтæ дæргъмæ æмæ уæрхмæ гæсгæ кæрæдзиуыл абарыны фæлтæрæнтæ, ахуыр кæнын уыцы предметтæ куыд къаддæрæй фæд-фæдыл равæрын æмæ, дзургæйæ, хатдзæгтæ скæнын: *дæргъдæр – цыбырдæр, фæтæндæр – нарæгдæр*.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад: сæ хъусдард, сæрмагонд архайд æмæ комбинаторон арахстдзинаedtæ.

– Кæрæдзийы 'хсæн сын хæлар ахастытæ куыд уа æмæ сæ кæрæдзийæн æххуыс кæнын куыд фæнда, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: фыстæг, къонверт, дуканийы тæрхæджы нывимæ карточкæ.

Райуаринаг: уæлæдарæсы нывты хæрх, дуканийы тæрхæджыты нывтимæ карточкæтæ; геометрион гуырнывтæ; альбомы сыф, гæххæттæй конд разгæмттæ (5–6, асæй – алыхуызæттæ) алы сабийæн дæр; карточкæтæ зылдтытимæ (6-ы бæрц), гæххæтты 3 уадздзæджы, сæ хуыз æмæ сæ уæрх – хицæнтæ, дæргъмæ – æмхуызæттæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Уæ бон хорз, сабитæ! Мæнæ куыд аив æмæ хъæлдзæг стут абон. Æмæ цымæ æмхуызæттæ стут æви алыхуызæттæ?

С. Алыхуызæттæ.

Хъ. Цæмæй хицæн кæнут кæрæдзийæ?

(Сабиты алыхуызон дзусеппытæ, рахицæн дзы кæнын

хъауы: сæ уæлæдарæс у алыхуызон.)

Хъ. Цыма нын кæм ваййы уæлæдарæс, кæцæй райсæм дзаумæттæ?

(Сабиты дзуæппытæ.)

С. Дуканийы.

Хъ. Сымах искуы уыдыстут дуканийы?

С. О, уыдыстæм.

Хъ. Мæнæ абон дæр байгом ног уæлæдарæсы дукани. Тынг бирæ куыст дзы ис нырма, æмæ нæ йæ кусджытæ курынц, цæмæй сын баххуыс кæнæм. Баххуыс сын кæндзыстæм?

С. О!

Дидактиеон хъазт «Сæрфат»

Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй, гауызыл цы уæлæдарæсы нывтты хæрх ис, уыдонмæ бæстон æркæсой.

Хъ. Ацы дзаумæттæ сты æнæфснайд, змæст, хъауы сæ бафснайын, скæнын сын хъауы сæрфат. Хъуамæ сæ мах равзарæм, æмхуызæттæ иумæ æрæвæрæм, цæмæй æнцон ссарæн уой, зæгъæм, худ кæнæ дзабыртæ.

(Алы саби дæр æмбырд кæны йæхи хæрх: худтæ, хæдæттæ, къабатæ, ибкæтæ, дзабыртæ, цъындатæ, æддаг дарæс).

Хъ. Дуканийы уæлæдарæс ваййы тæрхæджытыл æфснайд. Бакæсут-ма стъолтæм. Мæнæ ахæм тæрхæджытæ æрбаластой ног дуканимæ.

Дидактикон хъазт «Æфснайд тæрхæджытæ»

(Сабитæ æрбадың стъолты уæлхъус. Стъолтыл – расткъуымон карточкæтæ æмæ геометрион гуырнывтæ.)

Хъ. Мæнæ ацы ран æфснайд уыдзысты кæлмæрзæнтæ, мах сæ фæбæрæг кодтам æртæкъуымæгтæй, дыккаг тæрхæгыл æфснайд уыдзысты худтæ, фæбæрæг сæ кодтам зылдтытæй. Фæлæ худтæ æмæ сæрбæттæнтæн сæ хуыз иу нæу, сты алыхуызæттæ. Фыццаг хайады цы худтæ æмæ сæрбæттæнтæ уыдзæн, уыдон цыхуызæн уыдзысты?

С. Сырх.

Хъ. Дыккаг хайады та?

С. Ёрвхуыз.

Хъ. Бур сәрбәттәнтә әмә чылджын худтә (шляпы) та уәд кәцы хайады уыздысты?

С. Ёртыккаг.

Хъ. Равәрут уәдә алыхуызон геометрион гуырнывтә тәрхәджытыл әмә уәд фендзыстәм, худтә әмә кәлмәрзәнтә куыд әфснайд уыздысты, уый.

(Сабитә авсарың геометрион гуырнывтә, сә архайд әмбарынгәнгәйә. Кәд нә архсой, уәд сын хъомылгәнәг әххуыс кәны.)

Хъ. Тынг хорз сә равәрдтат. Ныр нә бон у ахизын дуканийы иннә хайадмә. Ацы ран уәй кәнынц ирон уәләдарәс. Абон әрбаластой разгәмттә.

Дидактикон хъазт «Кәрәдзиуыл абар»

Хъомылгәнәг сабиты хъус сәрдәры, гауызыл цы альбомы сыфтә ис, уыдонмә. Алы сабийәен дәр альбомы сыфыл – гәххәттәй лыггонд ирон кәбатә (5–6 кәбайы алы сыфыл дәр).

Хъ. Ацы кәбатаен сә дәргъ у алыхуызон. Уыдон ауыгъд уыздысты ауындзәнтыл, фәлә уал сә раздәр хъәуы фәд-фәдыл равәрын: фыццаг хъуамә уа әппәты даргъдәр кәба, уыйфәстә – цыбырдәр. Фәстаг уыздәен әппәты цыбырдәр кәба.

(Сабитә гәххәст кәнынц хәсләвәрд.)

Хъ. Уый хорз у, фәлә дуканийы хъуамә зоной, чи цал кәбайы равәрдта, уый, әмә куыд бакәнәм?

(Сабиты алыхуызон дзуәппытә. Ёрхәстәг сә кәнын ахәм дзуапмә: банымайәм кәбатә әмә сын сә нымәц рәвдисәм нымайән кәәцәлтә кәнә зылдытәй.)

Хъ. Махән нә бон у цәттә карточкәтә райсын. Мәнә ахәмтә, сә уәлә ис стьәлфытә.

(Хъомылгәнәг сә авдисы. Сабитәй алчи дәр авзәры

хъаугæ карточкæ: къабатæ цал сты, уал зиллаччы карточкæйыл.

Хъ. Цал къабайы ис дæумæ? Дæумæ та?

Тынг хорз. Ацы хайады дæр хорз баххуыс кодтат. Дукани кæд байгом ис?

С. Райсомæй.

Хъ. Æмæ уæд уагуадзæн (перерыв) та кæд уыдзæн?

С. Бонай.

Хъ. Æхгæнгæ та кæд скæндзæн?

С. Изæрæй.

Хъ. Дукани, цымæ, æхсæвы кусы?

С. Нæ кусы.

Хъ. Сымах ныр зондыстут дуканийы куысты рæстæг. Фæлæ мæнæ дуканимæ æрбацыд постхæссæг æмæ æрбахаста фыстæг – дуканийы хицаумæ. Хъуамæ йын æй мах раттæм.

Дидактикон хъазт «Постхæссæг»

Хъомылгæнæг æвдисы къонверт. Сабитæ къорды уаты апырх вæййыны. Хъомылгæнæг алы сабийæн дæр радыгай амонь, кæцырдæм цæугæ у, уый.

Зæгъæм: «Размæ 2 санчъехы акæн, азил рахизæрдæм, фыстæг ратт Азæмæтмæ. Азæмæт, цу санчъех размæ акæн, азил галиуæрдæм, фыстæг ратт Сосланмæ.

Хъуамæ сабитæй алчидæр архайа хъазты. Фæстагмæ фыстæг лæвæрд æрцауы хъомылгæнæгмæ.

Хъ. (гом кæны фыстæг). Байхъусут, цы фыст дзы ис, уымæ. Разгæмттæн хъуамæ уа рæсугъд нывæфтыд рæттæ, фæлæ сæ срæсугъд кæнын ферох ис. Баххуыс сын кæнæм?

С. О!

Дидактикон хъазт «Срæсугъд кæн рон»

Сабитæ æрбадыны стъолты уæлхъус. Сæ разы – хуызджын гæххæтты 3 уадздæджы: рæттæ æмæ геометрион гуырнывтæ. Сабитæ уадздæгты фæтæндæр равзарины,

æмæ йæ геометрион гуырнывтæй, сæхи куыд фæнды, афтæ срасугъд кæныны, цавæр гуырнывтæй пайдæ кодтой, уый дзургæйæ.

Зæгъæм:

Хатдзæг

Хъ. Абон уын тынг бирæ бантысти. Куыд уæм кæсы, цымæ цæмæн? (*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хъ. Кæмæн баххуыс кодтат? Уæ зонындзинæдтæ уын куыд баххуыс кодтой? Сымахæн та?

17-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Мебель»

Темæ: «Пълан»

Нысан:

– Сабиты ахуыр кæнын хуымæтæг пълан аразын, тыгъдад æмæ фæзы (*плоскость*) ориентаци кæнын. Ныффидар кæнын æмбарынад «хæрх». Дарддæр сабиты ахуыр кæнын предметтæ лæвард миниуджытæм гæсгæ классификаци кæнын. Ныффидар кæнын 6-ы онг нымæд æмæ радон нымæд, ахуыр сæ кæнын дыууæ къорды предметты нымæц абарын. Геометрион фигураеты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын: тымбылæг, куб, зылд, дæргъдымбыл, квадрат, расткъуымæг.

– Рæзын кæнын сабиты мысæнуат æмæ ныхас, сæ фæлгæнæн æмæ ассоциативон хъуыдыкæнынад, конструктивон фæлтæрддзинад.

– Хæслæвардтæ æххæст кæнгæйæ сæ кæрæдзийæн æххуыс кæнын куыд фæнда, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: мебели нывтæ – диван, тымбыл стьол, къæлæтджын, бандон; геометрион фигурæтæ – расткъуымæг, квадрат; ныв-пълан.

Райуаринаг: алыхуызон нывты хæрх – мигæнæнты, уæлæдарæсы, мебели, хъазæнты æмæ а. д.; альбомы сыфтæ æмæ геометрион гуырнывтæ: зылд, расткъуымæг, 2 квадраты, 2 дæргъдымбылы (*алы сабийæн дæр*); тымбылæгтæ, кубиктæ, аразæн æрмæг.

Ахуыры нывæст

Хь. Тынг æхсызгон мын у уæ фенд. Мæнæ цы бирæ стут!
Цымæ уæ иу дзырдæй куыд схонæн ис?

С. Адæм.

Хь. Бирæ адæм, ома хæрх. Нæ къорды уаты цавæр хæрхытæ ис? (*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хь. Æрбакæсут мæнæ ацы нывтæм.

(*Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сабитæ æркасой, гауызыл цы нывтæ ис, уыдонмæ.*)

Хь. Адон сты алыхуызон предметты нывтæ. Нывтæ сты тынг бирæ æмæ сæмхæццæ сты. Мах сæ хъуамæ спълан кæнæм: нывтæ хæрхытæм гæсгæ фæкъордтæ кæнæм. Ахуыс мын кæндзыстут?

С. О!

(*Сабитæй алчидæр йæхи хæрх æмбырд кæны – мигæнæнтæ, уæлæдарæс, мебель, хъазæнтæ – æмæ сæ дзурыны. Хъомылгæнæг хъус æрдары мебели хæрхмæ æмæ æрмæгæвдисæн фæйнæгыл равæры 6 нывы: диван, тымбыл стьол, 2 къæлæтджыны, 2 бандоны.*)

Хь. Цавæр хæрх æрæмбырд кодтон æз?

С. Мебель.

Хь. Ахæм мебель мах хъазынмæ балхæдтам, фæлæ йæ куыд

арæвæрæм, уый нæ зонæм. Ахъуыды кæнæм иумæ æмæ йæ
афтæмæй æрæвæрæм. Уый тыххæй уал нæ скæнын хъæуы
нæ уаты пылан, ома мебель кæмыты æрæвæрдзыстæм, уый
фæбæрæг кæнын хъæуы. Куыд скæнæм нæ пылан?

*(Сабиты дзуæппытæ: сныв кæнын кæнæ искуыд фæбæрæг
кæнын.)*

Дидвктикон хъазт «Сараз пылан»

*Хъомылгæнæг зæгъы, мебели предметтæ кæй ис фæбæрæг
кæнæн геометрион гуырнывтæй.*

Хъ. Цавæр геометрион гуырнывы хуызæн у диван?

С. Расткъуымæджы.

Хъ. Фæбæрæг кæнæм диван расткъуымæгæй.

*(Хъомылгæнæг диваны нывы фарсмæ арæвæры
расткъуымæг.)*

Хъ. Цавæр геометрион гуырнывæй фæбæрæг кæндзыстæм
тымбыл стъол?

С. Зылдæй.

Хъ. Уæд къæлæтджынтæ та?

С. Квадраттæй.

Хъ. Дæргъдымбылтæй фæбæрæг кæндзыстæм бандæттæ.

(Хъомылгæнæг раст арæвæры геометрион гуырнывтæ.)

Хъ. Ныр нæ бон у пылан саразын, уымæн æмæ зонæм, ме-
бель куклаты уаты куыд æвæрд уыдзæн, уый.

*(Сабитæ стъолты уæлхъус арбадың. Сæ разы – альбомы
сыфтæ æмæ геометрион гуырнывтæ. Сабитæй иу архайы
армæгæвдисæн фæйнæгыл.)*

Хъ. Рахиз уæллаг къуымы æмæ рахиз бинаг къуымы
æрæвæрут фæйнаæ иу квадраты. Уым æвæрд уыдзысты
къæлæтджынтæ.

(Сабитæ сæххæст кæның хæслæвæрд.)

Хъ. Галиу уæллаг къуымы æмæ галиу бинаг къуымы та
æрæвæрут дæргъдымбылтæ. Уыдон цытæ уыдзысты?

С. Бандæттæ.

(Сабитæ æххæст кæныны хæславæрд.)

Хь. Уаты астæу хъуамæ уа стьол. Уæдæ цавæр фигурæ æрæвæрдзыстæм астæуай?

С. Зылд.

(Сабитæ æххæст кæныны хæславæрд.)

Хь. Диван æрæвæрдзыстæм къæлæтджынты астæу.

(Сабитæ квадраты астæу æрæвæрыны расткъуымæг.)

Хь. Стыр бузныг уын, тынг мын баххуыс кодтат. Æз дæр сарæзтон пълан, фæлæ цыма кæмдæр фæрæдытæн. Ссарут-ма мын мæ рæдыд.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнагыл æрæвæры пълан, уыцы пъланыл нæй геометрион гуырныв – расткъуымæг. Сабитæ ссарыны хъомылгæнæджы «рæдыд».)

Хь. Мæнæ кæм фæрæдытæн! Бузныг уын! Мах базыд-там, мебель уаты куыд æрæвæрын хъæуы, уый. Фæлæ нæ цæмæн хъæуы мебель?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Диваныл æмбæлы фынай кæнын. Фынай та кæд фæкæнæм?

С. Æхсæвы.

Хь. Сихор та кæд фæхæрæм?

С. Бонай.

Хь. Рæвдауæндонмæ та кæд фæцæут?

С. Райсомæй.

Хь. Хæдзармæ та?

С. Изæрæй.

Хь. Æмбæхсынтæй кæд фæхъазут?

С. Бонай.

Змæлгæ дидактикон хъазт «Æмбæхсынтæ»

(Сабитæ къорды уаты бамбæхсыны æмæ, чи кæм бамбæхстис, уый фæзæгъы.)

Зæгъæм: Æз бамбæхстæн скъаппы фæстæ. Æз – бандоны бын. Æз – бандоны фарсмæ.)

Хь. Хорз бамбæхстыстут. Фæнды ма уæ хъазын?

С. О!

Хь. Æз мебель куы æвæрдтон, уæд ссардтон мæнæ ацы кьопп. Йæ мидæг цы ис, уый уæ базонын фæнды?

(Хъомылгæнæг арæхстгай кьопп æрфæлдæхта, æмæ гауызмæ æркарлдысты тымбылæгтæ æмæ кубиктæ. Тымбылæгтæ алырдæмты атылдысты. Сабитæ сæ æмбырд кæныныц.)

Хь. Адон цы сты?

С. *Тымбылæгтæ* æмæ кубиктæ.

Хь. Кубиктæ тымбылæгты хуызæн тулгæ цауылнæ кæнынц?

С. *Тымбылæгтæн* къуымтæ нæй, кубиктæн та ис къуымтæ. Æмæ сæ уыцы къуымтæ тулын нæ уадзынц.

Хь. Цæмæн нæ хъæуынц тымбылæгтæ? Кубиктæ та?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. *Тымбылæгтæй* ис исты саразæн?

С. Нæй.

Хь. Кубиктæй та?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Абон мах дзырдтам мебели тыххæй.

Ныр та æппæт куклатæн дæр саразæм мебель. Уый тыххæй нæ райсын хъæуы кубиктæ æмæ аразæн æрмæг.

Хатдзæг

Хь. Цы базыдтат ногæй? Кæмæн баххуыс кодтат? Цы уæм фæкасти цымыдисагдæр?

18-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Музей»

Темæ: «Авды онг нымад. Нымæцон 7»

Нысан:

– Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæцон 7 æмæ йæ арæзтимæ. Иуæг æфтауыны

руаджы дыууæ хæрхы астæу æмбæрцад аразын.

– Ахуыр сæ кæнын авды онг нымайын, радон нымæд кæнын 7-ы онг, тыгъдад æмæ рæстæджы тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын. Сабитæ куыд зонной геометрион гуырнывтæ, сæ асмæ гæсгæ абарын, сæ асмæ гæсгæ къаддæргæнгæ куыд цауой, афтæ равæрын.

– Ахуыр кæнын дарддæр геометрион гуырнывты характерон миниуджытæ бæрæг кæнын æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ карточкæтæ-символты руаджы фæкъордтæ кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад, сæ хъусдард æмæ комбинаторон арæхстдзинæдтæ.

– Кæрæдзиимæ ныхас кæнын куыд арæхсой, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: стыр æмæ гыццыл миты тбыфылтæ (æвдгæйттæ).

Райуаринаг: 7 стыр æмæ 7 гыццыл зылды (*алы сабийæн дæр*). Геометрион гуырнывты æмбырдгонд æмæ хуызæг (*алы сабийæн дæр*).

Ахуыры нывæст

Хъ. Искуы уыдыстут музейы?

(*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хъ. Æмæ цавæр музейты уыдыстут? Цы дзы федтат?

(*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хъ. Ноджы ма вæййы æнахуыр музейтæ дæр. Уым фехъусæн ис алыхуызон цымыдисаг хабæрттæ. Фæнды уæ ахæм музеймæ?

С. О, фæнды.

Хъ. Уый у аргъауы музей æмæ нын æй балæвар кодта

зымæг. Базонут уыци-уыци æмæ уæд базондзыстут, музейы цы фендзыстæм, уый. Хусут:

Арвæй урс ыстъалы 'ртахтис,
М' армытгæпæны æртадис.

С. Миты тгъыфыл.

Хъ. Раст загътат, миты тгъыфыл у уый. Мах уыдзыстæм миты тгъыфылты музейы. Дунейы ис тынг бирæ алыхуызон миты тгъыфылтæ. Куыд хъуыды кæнут, мах аргъауы музейы фендзыстæм миты тгъыфылтæ æви нæ?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Æмæ уæдæ цы бакæнæм?

С. Æркæсæн ис миты тгъыфылты хуызистытæм кæнæ модельтæм, кæнæ та миты тгъыфылты музей скæнын хъæуы хæхбæсты, уым мит нæ тайы.

Хъ. Уæдæ æркæсæм миты тгъыфылтæм. Цавæртæ вайынц?
(Хъомылгæнæг гауызыл кæнæ æрмагæвдисæн фæйнаггыл æрæвæры гæххæттæй лыггонд стыр æмæ гыццыл миты тгъыфылтæ.)

С. Узал, рæсугъд, нывæфтыд, стыртæ æмæ гыццылтæ.

Хъ. Кæд миты тгъыфылтæй иутæ стыртæ вайынц, иннæтæ та – гыццылтæ, уæд цымæ цæмæй хицæн кæнынц?

С. Сæ асæй.

Хъ. Музейы хъуамæ алцы дæр йæ бынаты уа. Æрæвæрут стыр миты тгъыфылтæ хицæнæй, гыццылтæ дæр хицæнæй.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.)

Хъ. Куыдæй базонæм, кæцытæ сты фылдæр?

С. Банымайæм сæ, кæнæ сæ къæйттæй абарæм.

Хъ. Миты тгъыфылтæ уарзынц къæйттæй зилдух кæнын.
(Хъомылгæнæг загъты сабитæн, цæмæй миты тгъыфылтæ къæйттæй равæрой – стыр æмæ гыццыл иумæ – æмæ сæ афтæмæй банымайой. Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.)

Хь. Кæцытæ сты фылдæр?
С. Æмбæрц сты.
Хь. Стыр миты тьыфылты радыгай банымайут.
С. Фыццаг... дыккаг... æхсæзæм.
Хь. Ныр та гыццылты банымайут радыгай.
(*Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.*)
Хь. Цал сты стыр миты тьыфылтæ?
С. Æхсæз.
Хь. Цал сты гыццыл миты тьыфылтæ?
С. Уыдон дæр æхсæз.
Хь. Иу стыр миты тьыфыл ма æртахт, цал сты ныр та стыргæ?
С. Авд.
Хь. Куыд нæм рауад авд стыр миты тьыфылы?
С. Уыдис нæм æхсæз стыр миты тьыфылы, иу ма сæм бафтыдтам æмæ ныр сты авд.
Хь. Æдæппæтæй авд стыр миты тьыфылы. Уæд гыццылтæ та цал сты?
С. Æхсæз.
Хь. Ныр та кæцытæ сты фылдæр, стыргæ æви гыццылтæ?
С. Стыргæ.
Хь. Цал фылдæр сты?
С. Иу фылдæр.
Хь. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй стыр æмæ гыццыл миты тьыфылтæ æмбæрц уой?
С. Иу гыццыл миты тьыфыл сæм бафтауын хъæуы, кæнæ дзы иу стыр айсын хъæуы.
Хь. Раст загътат. Мах стыр миты тьыфыл куы айсæм, уæд нæм нæ фæтæргай уызæн?
С. Тынг нæм фæтæргай уызæн.
Хь. Уæдæ куыд бакæнæм?
С. Иу гыццыл миты тьыфыл сæм бафтауæм.
Хь. Бафтаут уæдæ миты тьыфыл.

(Сабитæй иу æххæст кæны хæславард.)

Хъ. Ныр та кæцытæ сты фылдæр, стыртæ æви гыццылтæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Цал сты стыр миты тьыфылтæ?

С. Авд.

Хъ. Цал сты гыццыл миты тьыфылтæ?

С. Авд.

Хъ. Æмæ миты тьыфылты къæйттæ та цал сты?

С. Уыдон дæр авд.

Хъ. Банымайæм-ма сæ радыгай галиуæрдыгæй рахизæрдæм.

С. Фыццаг къай, дыккаг къай... æвдæм къай.

Хъ. Ныр музей æфснайд æрцыди.

Змæлгæ дидактикон хъазт «Миты тьыфылтæ»

Хъ. Мах уыдзыстæм миты тьыфылтæ. Уыдон рог тахт кæнынц уæлдæфы, зилдух кæнынц. Мæнæ азилдух кодтой рахизæрдæм, уыйфæстæ – галиуæрдæм, размæ атахтысты, стæй фæстæмæ сæ мидбынаты æрзылдысты, сæхи хæрдмæ систой, уыйфæстæ сабыргай сæхи бынмæ æруагътой æмæ ныхъхъус сты.

(Хъомылгæнæг алы сабимæ дæр ратты фарст: «Кæм дæ?» Сабитæ дзуапп дæттынц. Хъазт фæлхатгонд цæуы. Сабитæ хъомылгæнæджы уæгъдибар змæлд фæлхат кæнынц.)

Музейты цыдæриддæр ис, уыдон хъуамæ уой нымæд æмæ фыст. Музейы кусджытæ нын бабар кодтой, цæмæй мах дæр, абон цал миты тьыфылмæ æркастыстæм, уый ныффыссæм кæнæ искуы фæбæрæг кæнæм. Цæй æмæ сын баххуыс кæнæм. Фæлæ куыд?

(Сабиты алыхуызон дзуаппытæ.

Æрбадынц стъолты уæлхъус, алкæмæн дæр йæ разы – стыр æмæ гыццыл зылдытæ æмæ дыууæ хаххимæ карточкæтæ.)

Дидактикон хъазт «Банымай»

Хь. Уæ разы стьолтыл цы ис?

С. зылдтытæ: стыртæ æмæ гыццылтæ.

Хь. Стыр миты тьыфылтæ фæбæрæг кæнут стыр зылдтытæй æмæ уæллаг хаххыл равæрут, фыццаг нæм цал стыр миты тьыфылы уыдис, уал зылды.

(Сабитæй иу архайы æрмæгæвдисæн фæйнагыл, иннæтæ та – стьолты уæлхъус.)

Хь. Цал стыр зылды æрæвæрдтай? Ды та? Алкæмæ дæр – 6 стыр зылды. Æмæ нæм гыццыл миты тьыфылтæ та цал уыдис уазæгуаты?

С. Æхсæз.

Хь. Фæбæрæг кæнут гыццыл миты тьыфылтæ гыццыл зылдтытæй: бинаг хаххыл равæрут, гыццыл миты тьыфылтæ цал уыдысты, уал гыццыл зылды.

(Сабитæ æмæ хъомылгæнæг æххæст кæныны хæславæрд.)

Хь. Цал гыццыл зылды æрæвæрдтай? Ды та? Алкæмæ дæр – æхсæз гыццыл зылды. Кæцы зылдтытæ сты фылдæр, уæллаг æви бинаг хаххыл?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Уыйфæстæ ма нæм иу стыр миты тьыфыл æртахт. Цал стыр зылды бафтауын хъæуы?

С. Иу.

Хь. Бафтаут иу стыр зылд уæллаг хаххмæ.

(Сабитæ карточкæтыл æххæст кæныны хæславæрд, хъомылгæнæг та – æрмæгæвдисæн фæйнагыл.)

Хь. Цал сты ныр та стыр зылдтытæ?

С. Авд.

Хь. Куыд нæм рауад авд стыр зылды?

С. Уыдысты 6, бафтыдтам ма сæм 1 æмæ нæм рауад 7 стыр зылды.

Хь. Ныр та кæцы зылдтытæ сты фылдæр, стыртæ æви гыццылтæ?

С. Иу фылдæр сты стыртæ.

Хъ. Цы бакæнæм, цæмæй стыртæ дæр æмæ гыццылтæ дæр æмбæрц уой?

С. Иу гыццыл зылд ма сæм бафтауæм.

Хъ. Бафтаут æй уæдæ.

(Сабитæ æмæ хъомылгæнæг æххæст кæныңц хæслаæвæрд.)

Хъ. Цал сты ныр гыццылтæ?

С. Авд.

Хъ. Стыртæ та?

С. Авд.

Хъ. Кæцытæ фылдæр сты?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Раст загътат. Тынг хорз!

Баххуыс кодтам музейы кусджытæн?

С. О!

Хъ. Ныр та музейы тыххæй зæрдылдарынаен скæндзыстæм миты тьыфылты хуызистытæ.

Дидактикон хъазт «Æрæмбырд кæн миты тьыфыл»

Сабитæ геометрион гуырнывтæй æмбырд кæныңц миты тьыфылтæ: хæйттæй аразыңц æнæхъæн.

Хатдзæг

Хъ. Кæм уыдыстæм абон? Уæ зæрдæмæ дзы цы фæцыд? Кæмæн баххуыс кодтам? Цæмæн сын бацис нæ бон баххуыс кæнын?

С. Уымæн æмæ базыдтам 7-ы онг нымайын, абарын æмæ хатдзæгтæ фæбæрæг кæнын.

19-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Фыдыбæстæ хъахъхъæнджытæ»

Темæ: «Фæлхатæн»

Нысан:

– Сабиты дарддæр ахуыр кæнын предметæ сæ бæрзæндмæ гæсгæ абарын, авды онг нымайын, тыгъ-

дады мидаг ориентаци кэнын. Ныффидар кэнын зониндзинадтэ аэмбарынад «хæрх»-ы тыххæй. Дарддæр сæ ахуыр кэнын геометрион гуырнывтывы характерон миниуджытæ бæрæг кэнын аэмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ карточкæтæ-символты руаджы кьордтæ кэнын.

– Рæзын кэнын сабиты хъуыдыкæнынад, сæ хъусдард аэмæ комбинаторон арæхстдзинадтæ.

– Кæрæдзиймæ ныхас кэнынмæ куыд арæхсой аэмæ сæ кæрæдзийæн куыд æххуыс кæной, уыцы хуызы сæ хьомыл кэнын.

Æрмæджытæ аэмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: пылан, карточкæ-æххуысгæнæг.

Райуаринаг: кубиктæ, 1 – 7 зиллаккимæ карточкæ; пылан аэмæ карточкæ-æххуысгæнæг (алы сабийæн дæр); геометрион гуырнывтæ.

Ахуыры нывæст

Хь. Æрæджы арвыстам бæрæгбон. Цымæ цавæр бæрæгбон уыд?

С. Фыдыбæстæ хъахъхъæнджыты бон.

Хь. Уыдон чи сты – Фыдыбæстæ хъахъхъæнджытæ?

С. Уыдон сты нæ салдæттæ.

Хь. Иууылдæр иумæ та нæ салдæттæ сты? Цавæртæ?..

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Раст загътат, уыдон сты хъæбатыр, тыхджын, хъаруджын. Салдæттæ хъахъхъæнынц арæнтæ аэмæ мах дæр. Афтæ уыд алкæд дæр.

Раджы заманы, цæмæй сæхи знæгтæй бахъахъхъæной, уый тыххæй-иу хæхбæсты аматтой мæсгуытæ, хъахъхъæнæн мæсгуытæ. Мæсгуытæй иутæ уыдысты бæрзонд, иннæтæ – ныллæгдæр, фæлæ иууылдæр æххуыс уыдысты адæмæн

знæгтæй сæхи бахъахъхъæнынмæ. Фæнды уæ, цæмæй мæсгуытæ амайын базонат?

Дидактикон хъазт «Амайын мæсыг»

Сабитæ гауызыл бадыңц, сæ разы – кубиктæ.

Хъ. Цымæ цал кубичы райсын хъæуы, цæмæй æппæты ныллæгдæр мæсыг самайай?

С. Иу.

Хъ. Уыцы ныллæг мæсыгæн ма йæ рахиз фарс самайæм ногдæр иу мæсыг – бæрзонддæр. Цал кубичы райсдзыстæм?

С. Дыууæ.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæслæвард.)

Хъ. Фыццаг мæсыг арæзт у иу кубикæй, дыккаг – дыууæ кубикæй, уæд æртыккагдзы та цал кубичы уыдзæн?

С. Æртæ.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæслæвард: «амайыңц» æртыккаг мæсыг.)

Хъ. Кæцы мæсыгæн сты йæ кубиктæ фылдæр, дыккагæн æви æртыккагæн?

С. Æртыккагæн.

Хъ. Цал кубичы фылдæр сты?

С. Иу кубик фылдæр.

Хъ. Самайут цыппæрæм мæсыг: æрæварæм 3 кубичы æмæ ма ногдзы 1 кубик, æдæппæтæй – 4.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæслæвард.)

Хъ. Кæцы мæсыг бæрзонддæр у, æртыккаг æви цыппæрæм?

С. Цыппæрæм.

Хъ. Цал кубикæй арæзт у æртыккаг мæсыг?

С. Æртæ.

Хъ. Цыппæрæм мæсыг та?

С. Цыппар.

Хъ. Кæцыйы ис фылдæр кубиктæ?

С. Цыппæрæмы.

Хь. Цал кубичы фылдær?

С. Иу кубик.

(Афтæ самайын хъæуы иннæ мæсгуытæ дæр: фæндзæм, ахсæзæм, æвдæм. Хъуамæ сабитæ бамбарой, алы мæсыгмæ дæр иу кубик æфтыд кæй цæуы.)

Хь. Банымайут-ма, цал сты мæсгуытæ?

С. Авд.

Хь. Нымайгæйæ æппæты ныллæгдær мæсыг кæцы у?

С. Фыццаг.

Хь. Æппæты бæрзонддær та?

С. Æвдæм.

Хь. Тынг хорз. Цæмæй нæ салдæтты хуызæн тыхджын æмæ хъæддых уæм, уый тыххæй нæ цы канын хъæуы?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Мах кæндзыстæм зарядкæ.

Фыццаджыдær уал салдæтты хуызæн сахуыр уыдзыстæм нæ асмæ гæсгæ лæууын.

(Сабитæ сæ асмæ гæсгæ æрлæууыны.)

Хь. Тынг хорз. Цымæ ма куыд ис æрлæууæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Сæ бон уафтæ æрлæууын: чызджытæ – хицæнæй, лæппутæ – хицæнæй сæ асмæ гæсгæ. Дарддær æмбæлы ахъазын.)

Змæлгæ дидактикон хъазт «Ссар дæ бынат»

Сабитæ дыууæ къордыл дих каныны: сырхыты къорд (сырх зылдтытимæ карточкæтæ) æмæ æрвхуызты къорд (æрвхуыз зылдтытимæ карточкæтæ). Алы сабимæ дæр – карточкæ, карточкæтыл – 7 зылдтыты бæрæг нымæц (1-æй 7-ы онг), ома радон номыр. Сабитæ карточкæтыл зылдтыты нымæцмæ гæсгæ радыгай кæрседзийы фарсмæ лæууыны. Дарддær алы саби дæр йæ радон номыр фæзсæгъы. Сабитæ баивыны сæ карточкæтæ. Хъазт фæлхатгонд цæуы.

Хь. Ныр та хъуамæ сæххæст кæнæм ахсджиаг хæслæвæрд:

салдæттæм фæхæцца кæнæм фыстæг. Пайда кæндзыстæм пъланæй.

Дидактикон хъазт «Фыстæг фæхæцца кæн»

Сабитæ æрбадынц стъолты уæлхъус. Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнæгыл æрæвæры пълан æмæ карточкæ-æххуысгæнæг.

Хъ. Пъланыл ис хæдзары ныв. Уый у къамандиры хæдзар. Уырдаæм æм хъуамæ фæхæцца кæнæм фыстæг. Пъланыл ис æмбæхсты нысантæ – геометрион гуырнывтæ, цæуын хъæуы уыдоны рæзты. Фæлæ ма нæм пъланæй уæлдай ис карточкæ-æххуысгæнæг, уый руаджы ссардзыстæм фæндаг, ис ыл символтæ нывгонд, пъланмæ гæсгæ нын цæугæ у уыцы символты рæзты. Нæ зæрдыл æрлæууын кæнæм, карточкæ-æххуысгæнæгæй куыд пайда кæнын хъæуы, уый. *(Хъомылгæнæг, сабитæй кæй фæнды, уый ракаены æрмæгæвдисæн фæйнæгмæ.)*

Хъ. Пъланыл ис фатæг – фæндаджы райдайæн, карточкæтыл дæр ис фатæг – уый дæр у фæндаджы райдайæн; ис ма йыл дæргъдымбыл нывгонд дæр, æмæ мах хъуамæ пъланы равзарæм, дæргъдымбыл цы фæндагыл нывгонд ис, уый. Мæнæ ис уыцы фæндаг. Æркæсæм та карточкæмæ. Дæргъдымбылы фæстæ ис квадрат нывгонд. Æмæ мах дæр хъуамæ пъланы, квадрат цы фæндагыл ис, уый равзарæм. Æрбацыдыстæм командиры хæдзармæ. Раст ссардтам хæдзар?

С. О!

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй ма сабитæй исчи, æндæр карточкæйæ пайда кæнгæйæ, ссара фæндаг ацы хæдзармæ.)

Уыйфæстæ сабитæн бахæс кæны, цæмæй æрбадой стъолты уæлхъус æмæ сæ пълантæ æмæ карточкæтæм гæсгæ баххуыс кæной салдæттæн хъæугæ хæдзар ссарын æмæ йæ фæбæрсæг кæнынмæ. Сабитæ æххæст кæныныц хæслæвæрд.)

Хь. Фыстаг бахæцца кодтам æмæ ныр нæ бон у базонын, кьонверты цы ис, уый.

(Хьомылгаенаг æвдисы сабитæм кьонверт, гом æй кæны æмæ дзы исы алыхуызон геометрион гуырнывтæ: зылдытæ, дæргъдымбылтæ, расткьуымæгтæ, квадраттæ, артæкьуымæгтæ.)

Хь. Цæмæй нæ хæслæвард кæронмæ æххæстгонд æрцауа, уый тыххæй ацы геометрион гуырнывтæ хьуамæ равæрам бæрæг уагæвардмæ гæсгæ.

Дидактикон хъазт «Хæрх»

Сабиты раз – геометрион гуырнывты хæрх. Хьомылгаенаг æвдисы карточкастæ-символтæ. Уыдон бæрæг кæнынц гуырнывты хуыз, ас, конд. Дарддæр зæгъы сабитæн, цæмæй иу тæлымæ æрæмбырд кæной æрвхуыз геометрион гуырнывтæ (символ–æрвхуыз), иннæ тæлымæ та – æрмæстдæр расткьуымæгтæ (символ – цыппаркьуымæг). Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвард. Уыйфæстæ хьомылгаенаг бау кæны уыцы символтæ æмæ сæ æрæвæры артыккаг тæлыы. Зæгъы сабитæн, цæмæй ахъуыды кæной, цы хæрхытæ амбырд кодтой, уыдонсæй цавæр геометрион гуырнывтæ ис сæвæраен артыккаг тæлыы.

Сабитæ æвзарынц геометрион фигурæтæ: æрвхуыз расткьуымонтæ.

Хь. Цæмæй хицæн кæнынц ацы расткьуымонтæ кæрæдзийæ?

С. Сæ асæй: иутæ дзы стыртæ сты, иннæтæ – гыццылтæ.

Хьомылгаенаг æвдисы сабитæм æндæр карточка-символ – ас (размер). Зæгъы сабитæн, цæмæй æрæмбырд кæной æндæр хæрх, ахæм символтæй пайда кæнгæйæ: хуыз – æрвхуыз, конд – расткьуым æмæ ас – стыр.

(Сабитæ амбырд кæнынц стыр æрвхуыз расткьуымæгтæ.)

Хатдзæг

Хь. Абон тынг хорз бакуыстат. Хуыздæр уын цы бантыст?

Зындæр та уæм цы фæкаст? Цæмæн?
Тынг хорз!

20-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Мады бон»

Темæ: «Фæлхатæн»

Нысан:

– Ныффидар кæнын сабиты зонды суткайы афонты тыххæй зониндзинæдтæ, фæзты (на плоскости) ориентаци кæныны арæхстдзинæдтæ. Дарддæр сæ ахуыр кæнын предметтæ сæ бæрзæндмæ гæсгæ барын, сæ бон куыд уа предметтæ дæлдæр кæнæ уæлдæргæнгæ уагæвæрдмæ гæсгæ равæрын. Сæ ныхасы куыд пайда кæной ахæм дзырдтæй: *даргъдæр – цыбырдæр*.

Авды онг нымад ныффидар кæнын. Радон нымад кæнын сæ ахуыр кæнын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын хæрхытæ æмбырд кæнын, геометрион гуырынывтæ сæ характерон миниуджытæм гæсгæ къордтæ кæнын карточкæтæ-символты руаджы.

– Рæзын кæнын сабиты фæлгæнæн, сфæлдыстадон хæдбарад, комбинаторон арæхстдзинæдтæ.

– Хæслæвæрдтæ æххæст кæнгæйæ сæм гуырын кæнын хъæлдзæг æнкъарæнтæ, кæрæдзийæн сæ æххуыс кæнын куыд фæнда.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: карточкæтæ-символтæ.

Райуаринаг: карточкæтæ – геометрион гуырнывтæ; гуыдыры ныв æмæ гуыдырмæ – 2–3 дæггæлы (*алы сабийæн дæр*), 1–7 зылдимæ карточкæтæ; 7 алыхуызон расткъуымæджы, дæргъмæ – алыхуызон, уæрхмæ – æмхуызон (*алы сабийæн дæр*), геометрион гуырнывты хæрх.

Ахуыры нывæст

Хъомылгæнаг фæрсы: «Уарзут бæрæгбæттæ? Цавæр бæрæгбæттæ зонут?

(Сабиты дзусæппытæ.)

Хъ. Цавæр бæрæгбон у 8-æм марты?

(Сабиты дзусæппытæ.)

Хъ. Уæ мадæлтæн æххуыс фæкæнут? Райсомæй изæрмæ мадæлтæ æнцад нæ бадынц, архайынц, цæмæй алцыдæр уа æфснайд, уа йæ бынаты. Æркæсæм мæнæ ацы нывтæм æмæ мах дæр нæ мадæлтæн баххуыс кæнæм.

Дидактикон хъазт «Æфснайыны фæтк»

Хъомылгæнаг зæгъы, цæмæй, гауызыл цы нывты хæрх ис, уымæ æркæсой, нывтыл – алыхуызон предметтæ.

Хъ. Нывтæ æркарлдысты æмæ сæмхæцца сты. Хъæуы сæ хæрхгай равæрын.

(Сабитæй алчи дæр æмбырд кæны йæхи хæрх: мигæнæнтæ, уæлæдарæс, мебель, хъазæнтæ æмæ а. д. Радзурæ, цавæр хæрх æмбырд кодта æмæ дзы цал элементи ис, уый. Хъомылгæнагджы фæрстытæ: «Чи æрæмбырд кодта нывты нымæцмæ гæсгæ æппæты стырдар хæрх? Кæмæ фылдæр нывтæ ис, Асланмæ æви Сашæмæ? Светæмæ æви Зæлинæмæ? Цал къаддæр?»

Дидактикон хъазт «Æфснайд тæрхæджытæ»

Хъомылгæнаг зæгъы, цæмæй ныр та мигæнæнтæ тæрхæджытыл бафснайой. Уый тыххæй уал сæ базоннын хъæуы, цавæр геометрион гуырнывы хуызæн сты тæбæгътæ.

С. Зиллæччыты.

Хъ. Кружкæтæ та?

С. Квадратты.

(Сабитæ æрбадынц стъолты уæлхъус. Алы сабимæ дæр ис карточкæ æмæ геометрион гуырныв – зылдтытæ

аема квадраттае: таебагътае аема кружкәетә. Сабитае чырагты раварың гуырнывтә карточкәетәем гәсгә.)

Хь. Цы ма фәкусут уәхимә? Уә мадәлтәен куыд аххуыс кәнут, уый равдисут.

Змәлгә-дидактикон хъазт «Аххуыс кәнәем мадәлтәен»
Сабитае, цыма алыхуызон куыстытае кәның, афтә змәлың: гауыз рыгъыраенәй сыгъдәг кәның, таебагътае ахсың, пәол мәрзың аема а. д.

Хь. Ахсәвыгон, цәмәй хәдзармә әцәгәлон адәймаг ма 'рбацәуа, уый тыххәй цы бакәнын хәуы?

С. Дуар дәгъәләй сәхгәнын хәуы.

Дидактикон хъазт «Равзар дәгъәл»

Сабитае арбадың стәолты уәлхәус. Хьомылгәенәг зәгъы, цәмәй әркәсой нывтәем. Алы нывы дәр – гуыдыр аема цалдәр дәгъәлы. Хьуама гуыдырмә равзарой хәәугә дәгъәл. (Гуыдыры хьуынкъ аема дәгъәлы нывмә гәсгә.)

Хь. Ныр мад әнцонәй ахгәндзән ама гом кәндзән дуар ног дәгъәләй. Фәлә йын цәмәй уәлдай ахсызгон уа, уый тыххәй хәдзары алыварс сараздзыстәем рәсугъд әмбонд. Къәйттәй архайгәйә нын әнцондәр уыдзән кусын.

Змәлгә-дидактикон хъазт «Ссар къай»

Алы сабимае дәр – карточкә, карточкәйыл– зылдытыты бәрәг нымәц – 1-әй 1-ы онг. Музыкамае гәсгә сабитае тезгәо кәның кәорды уаты аема алчи дәр йә кәйы әндәр сывәллон ахам карточкәима ссары. Хъазт фәлхатгонд цәуы 2–3 хатты, фәлә сабитае алы хъазты фәстә дәр сә карточкәетә баивың.

Хь. Ныр та саразәем әмбонд.

Дидактикон хъазт «Амбонд»

Алы сабийы кәйәен дәр лавәрд цәуы «фәйнаәджы гәбәзты» әмбырдгонд (7 расткәуыәәджы) сә уәрх – әмхуызон, сә дәргъ – алыхуызон. Сабитае хьуама саразой рәсугъд әмбонд. «Фәйнаәджы гәбәзтае» дәргәма

(бæрзæндмæ) алыхуызон сты æмæ, цæмæй æмбондрæсугъд рауайа, уый тыххæй сæ равæрын хъæуы, уæлдæргæнгæ кæнæ дæлдæргæнгæ куыд цæуой, афтæ. Кæд æмæ сабиты бафæнда, цæмæй æмбонды «фæйнаджытæн» æмхуызон дæргъ уа, уæд сæ бон у хæсгардæй спайда кæнын æмæ сæ афтæмæй сраст кæнын.

Хъ. Нымайгæйæ æппæты бæрзонддæр фæйнаджы гæбаз кæцы у? Æппæты ныллæгдæр та? Ацы фæйнаджы гæбазæн йæ радон номыр зæгъ (æмæ а. д.).

Куыд ма ис ноджы мадæлтæн баххуыс кæнæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Хæдзар æнæфснайд куы уа, уæд цы бакæнын хъæуы?

С. Уæлдай дзаумæттæ сæ бынæтты бафснайын хъæуы.

Хъ. Раст загътат. Æркæсут мæнæ ацы геометрион гуырнывтæм. Уыдон гауызыл калд сты, æмæ сæ мах хъуамæ бафснайм.

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

Сабиты раз – геометрион гуырнывты хæрх. Хъомылгæнæг сабитæм æвдисы символ – гыццыл фигурæтæ – æмæ сын зæгъы, цæмæй уыма гæсгæ тæлымæ æмбырд кæной гуырнывтæ.

Сабитæ тæлымæ æмбырд кæныны гыццыл гуырнывтæ.

Дарддæр хъомылгæнæг æвдисы æндæр символ – хуыз (бур) – æмæ сын зæгъы, цæмæй лæвæрд хæрхæй равзарой уыцы символмæ гæсгæ гуырнывтæ æмæ æндæр хæрх æрæмбырд кæной.

Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.

Хъомылгæнæг сбæлвырд кæны, дыккаг тæлхы цæвæр гуырнывтæ ис, уый, æмæ уыцы тæлхы мидæг æрæвæры дыууæ символы: хуыз æмæ ас.

Хъ. Цæвæр миниуæгмæ гæсгæ æмбырд кодтам фигурæтæ?

С. Сæ кондмæ гæсгæ.

(Хъомылгæнæг æвдисы æндæр символ – конд (æртæкъуы-

мæг.)

Хъ. Дыккаг тæлыы равзарут хъæугæ гуырнывтæ æмæ ног хæрх саразут.

(Сабитæ æххæст кæның хæславæрд æмæ скæның хатдзæг: æрæмбырд кодтам бур гуырнывты хæрх хуызмæ гæсгæ, гыццыл гуырнывты хæрх – асмæ гæсгæ. Æмбырд кæның 3 символы дæр иу тæлымæ.)

Хъ. Сымах тынг хорз равæрдтат геометрион гуырнывтæ сæ бынæтты. Ныр уæ хæдзæртты дæр уыздæн сæрфат æмæ сыгъдæгдзинад.

Хатдзæг

Хъ. Абон тынг хорз архайдтат. Бирæ цыдæртæ базыдтат. Цы уæм фæкаст зын? Цы уæм фæкасти æнцондæр? Уæ зæрдæмæ тынгдæр цы фæцыди?

21-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Дæсныйæдты дуне»

Темæ: «Асты онг нымад. Нымæцон 8»

Нысан:

– Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæцон 8 æмæ йæ арæзтимæ. Уыцы хæрхыты астау, иуæг æфтаугæйæ, æмбæрцад аразын. Ахуыр сæ кæнын асты онг нымайын. Предметтæ кæцырдæмфæнды куы нымайай, уæддæр сæ нымæц кæй нæ ивы, уый сын бамбарын кæнын. Геометрион гуырнывтæ æмæ суткайы афонты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад æмæ хæдбардзинад.

– Фæлмæнзæрдæ куыд уой æмæ, сæ алыварс чи ис, уыдонæн æххуыс куыд кæной, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: лæппутæ æмæ чызджыты силуэттæ (8-гæйттæ).

Райуаринаг: стъæлфытимæ (1–8) карточкæтæ; геометрион гуырнывтæ æмæ дыууæ хаххимæ карточкæ (*алы сабийæн дæр*); нывты сериаци.

Ахуыры нывæст

Хъ. Сымах райсомæй æрбацыдыстут рæвдауæндонмæ. Мæнæ куыд бирæ стут! Тынг æхсызгон мын у уæ уынд. Сымахæн дæр æхсызгон у, рæвдауæндонмæ кæй æрбацыдыстут, уый? Цæмæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Æмæ рæвдауæндонны чи кусы, уыдонны зонут?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Фæнды уæ, цæмæй абон сымах дæр хъомылгæнджытæ уат, уый? Æххуыс мын кæндзыстут?

С. О!

Хъ. Хъомылгæнæджы куыст æнцон нæу. Фыццаджыдæр, райсомæй хъуамæ сбæрæг кæна, рæвдауæндонмæ цал сывæллоны æрбацыд, уый. Æркæсут-ма, цæйбæрц сты!

(Хъомылгæнæг гауызыл равæры хъæбæр гæххæттæй лыггонд силуэттæ: 7 лæппуы æмæ 7 чызджы.)

Хъ. Адон чи сты?

С. Сывæллæттæ: чызджытæ æмæ лæппутæ.

Хъ. Абон рæвдауæндонны, музыкалон ахуыры рæстæг, хъуамæ сахуыр кæной къæйттæй кафт. Цæмæй кафт рæсугъд рауайа, уый тыххæй цы бакæнын хъæуы?

С. Хъуамæ чызджытæ æмæ лæппутæ æмбæрц уой.

Хъ. Лæппутæ æмæ чызджытæ æмбæрц сты, уый куыд сбæрæг кæнын хъæуы?

С. Сабиты къæйттæй æрлæууын кæнын: чызг æмæ лæппу.

(Сабитæ гауызыл силуэттæ къæйттæй равæрыны.)

Хъ. Кæцытæ сты фылдæр, чызджытæ æви лæппутæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Æдæппæтæй цал лæппуйы кафы?

С. Авд.

Хъ. Чызджытæ та?

С. Уыдон дæр авд.

Хъ. Мæнæ ма иу чызг æрбацыд, уый гытцыл айрæджы кодта.

(Хъомылгæнæг ма иу чызджы силуэт æрæвæры гауызыл.)

Хъ. Цал сты ныр чызджытæ?

С. Аст.

Хъ. Лæппутæ та?

С. Авд.

Хъ. Кæцытæ сты фылдæр, чызджытæ æви лæппутæ?

С. Чызджытæ.

Хъ. Цал фылдæр сты?

С. Иу чызг фылдæр.

Хъ. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй та æмбæрц суой?

С. Ноджыдæр ма иу лæппумæ фæдзурын хъæуы.

(Кæд сабитæ «уæлдай» чызджы айсынвæнд скæной, уæд сын хъомылгæнæг бамбарын кæны, сæхицæй сын кафтæй искайы куы ауварс кæниккой, уæд ын куыд зын уайд, уый.)

Хъ. Цал къайы кафдзæни ныр? Радыгай сæ банымайут.

(Сабитæ сæххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хъ. Цал лæппуйы кафы ныр?

С. Аст.

Хъ. Чызджытæ та?

С. Уыдон дæр аст.

Хъ. Къæйттæ та цал сты?

С. Аст.

Хъ. Сабиты къæйттæ иу рæнхъыл æрæвæрæм.

(Сабитæ сæххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хь. Кæм ис фыццаг къай? Дыккаг къай? Цал сты æдæппæтæй къæйттæ?

С. Аст.

Хь. Сабитæн сæ нымæц аивта?

С. Нæ.

Хь. Цæмæй сабиты къæйттæй æрлæууын сахуыр кæнæм, уый тыххæй хъуамæ нæхæдæг дæр зонæм къæйттæй æрлæууын.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Ссар къай»

Сабитæ райсың карточкæтæ. Алы карточкæйыл дæр стъæлфытæ: 1-ей 8-ы онг. Сабитæ музыкамæ гæсгæ тезгъо кæның къорды уаты, музыка фенцайы, сабитæй алчи дæр агуры йæ къайы – йæ карточкæйыл уымæн дæр уал стъæлфы кæмæн ис, ахæм сывæллоны. Уыйфæстæ сабитæ баивың сæ карточкæтæ æмæ та дарддæр хъазың.

Хь. Къай ссарын базыдтат, кафгæйæ чи кæм хъуамæ лæууа, уый дæр зонут, фæлæ уæ иннæ хатмæ куы фæрох уа, мый-йаг, уæд куыд бакæнæм?

(Сабиты дзуæппытæ.

Стъолы уæлхъус æрбадың.)

Дидактикон хъазт «Банымай»

Алы сывæллоны раз дæр – карточкæ дыууæ хаххимæ æмæ алыхуызон геометрион гуырнывтæ.

Хь. Чызджыты цавæр гуырнывтæй фæбæрæг кæндзыстæм?

С. Æртæкъуымæгтæй.

Хь. Цæмæн?

С. Уымæн æмæ сæ къабатæ æртæкъуымæгты хуызæн сты.

Хь. Лæппуты та цавæр гуырнывтæй фæбæрæг кæндзыстæм?

С. Квадраттæй.

(Æндæр сабиты фигурæтæй дæр спайда кæнæн ис, фæлæ хъуамæ иууылдæр иухуызон фигурæтæй фæбæрæг кæной.)

Хь. Уæллаг хаххыл æрæвæрут, чызджытæ цал уыдысты, уал æртæкъуымæджы.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвард.)

Хъ. Ныр та бинаг хаххыл æрæвæрут, лæппутæ цал уыдысты, уал квадраты.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвард.)

Хъ. Цал сты чызджытæ?

С. Авд.

Хъ. Цал сты лæппутæ?

С. Авд.

Хъ. Кæцытæ фылдæр сты, чызджытæ æви лæппутæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Уæд къæйттæ та цал сты?

С. Уыдон дæр авд.

Хъ. Уалынмæ ма иу чызг æрбацыди.

(Æрмæгæвдисæн фæйнæгыл æрæвары 1 чызджы силуэт, сабитæ та карточкæты уæллаг ухаххыл – иугай æртæкъуымæгтæ.)

Хъ. Цал сты ныр чызджытæ?

С. Аст.

Хъ. Куыд нæм рауади 8 чызджы?

С. Уыдысты 7 æмæ ма сæм иу æрбацыди. Ныр сты 8 чызджы.

Хъ. Ныр та кæцытæ сты фылдæр, чызджытæ æви лæппутæ?

С. Чызджытæ.

Хъ. Цал фылдæр сты?

С. Иу чызг фылдæр.

Хъ. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй та фæстæмæ æмбæрц уой?

С. Иу лæппу ма сæм бафтауæм.

(Хъомылгæнаг архайы æрмæгæвдисæн фæйнæгыл, сабитæ та – карточкæтыл.)

Хъ. Цал сты ныр лæппутæ?

С. Аст.

Хъ. Куыд уæм рауади 8 лæппуйы?

С. Уыдысты 7, иу ма сæм бафтыдтам, æмæ ныр сты 8

лæппуйы.

Хъ. Банымайæм лæппуты радыгай.

(Хъомылгæнæг амонь, сабитæ та радыгай нымайың лæппуты.)

С. Ай у фыццаг лæппу, ай та – дыккаг æмæ а. д., ацы лæппу та – æстæм.

Хъ. Æдæппæтæй – 8 лæппуйы. Ныр та чызджыты банымайæм радыгай.

С. Фыццаг, дыккаг, æртыккаг, цыппæрæм... æстæм.

Хъ. Кæцытæ сты фылдæр, чызджытæ æви лæппутæ?

С. Æмбæрц сты: 8 лæппуйы æмæ 8 чызджы.

Хъ. Уæд кафгæ та цал къайы кæндзæн? Радыгай сæ банымайут.

(Сабитæ сæххæст кæның хæслæвæрд.)

С. Аст къайы.

Хъ. Тынг хорз! Ныр уæ нал фæрох уыздæни, цал къайы кафдзæнис, уый.

Хъомылгæнæг сабиты æрмæст кафын нæ ахуыр кæны, фæлæ ма хъуыды кæнын дæр. Цавæрдæр хæслæвæрдтæ сабиты бон нæ вæййы сæххæст кæнын. Сымах бон та бауыздæн?

Дидактикон хъазт «Логикон хъуыдыкæнынад»

Сабитæ сæрбадың гауызыл. Алкæмæ дæр – нывты сæриаци (æмбырд). Нывтæ кæрæдзийы фæдыл раст куы раварой, уæд базондзысты алыхуызон цымыдисаг цаутæ.

Хатдзæг

Хъ. Æнцон у хъомылгæнæг уæвын? Цы базыдтат ногæй? Кæмæн баххуыс кодтат? Уæ зæрдæмæ цы фæцыдис?

Иумæйаг темæ: «Транспорт»

Темæ: «Афонты æмбарынаedtæ – «знон», «абон», «райсом».

Нысан:

– Сабиты базонгæ кæнын афонты æмбарынаedtимæ: «знон», «абон», «райсом».

Ахуыр сæ кæнын тыгъдады мидаг ориентаци кæнын, 8-ы онг нымайын, радон нымад кæнын.

Геометрион гуырнывтты тыххæй зонындзинаedtæ ныф-фидар кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты хъусдард, сæ хъуыдыкæнынад, хатдзæгтæ кæныны арæхстдзинад.

– Сабиты ахуыр кæнын ныхасы культурайыл.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: ныв 3 машинаимæ (сырх, æрвхуыз æмæ бур); 4 нывы: сæумæрайсом, бон, изæр, æхсæв.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – карточкæ, карточкæйыл – зылдтытæ (1–8); карточкæ (алы сабийæн дæр), карточкæйыл – сывæллæттæ æмæ асæй алыхуызон уæлæдарæсы нывтæ; сюжетон нывтæ. Геометрион гуырнывтты хæрх.

Ахуыры нывæст

Хъ. Алы райсом дæр мах æрбацæуæм рæвдауæндонмæ. Уарзут уæ рæвдауæндон? Цæмæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Ахъазын уæ фæнды?

(Хъомылгæнæг загъы сабитæн, цæмæй æркасой суткæйы афоны 4 нывмæ – сæумæрайсом, бон, изæр, æхсæв – æмæ сæ фæд-фæдыл раст равæрой.)

Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.)

Хъ. Сæумæрайсом, бон, изæр æмæ æхсæв куыд схонæн ис

иу дзырдæй?

С. Суткæ.

Хъ. Суткæ суткæйы ивы, рæстæг та размæ цæуы, суткæтæ сты рæстæджы, афоны санчъехтæ. Ныртæккæ цы суткæйы царæм, уый куыд хуыйны?

С. Абон.

Хъ. Цы суткæ аивгъуыдта, фæцис, уый та куыд хуыйны?

С. Знон.

Хъ. Уæд абоны фæстæ цы суткæ ралæудзæни, уый та куыд хуыйны?

С. Райсом.

Хъ. Арæх адæм фæцæуынц балцы. Сымах дæр уарзут балцы цæуын?

(Сабиты дзуæппытæ. Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмай æркæсой машинæты схематикон нывмæ: нывы – сырх, æрвхуыз æмæ бур машинæтæ. Сырх машинæ хидыл цæуы, бур – хидмæ нæма бахæццæ, æрвхуыз та хидæй ахызти.)

Хъ. Рæстæг у машинæйы хуызæн. Машинæ дæр цæуы, æмæ рæстæг дæр цæуы. Алы машинæ дæр хъуамæ хиды сæрты ахиза, фæлæ хиды сæрты бон иунæг машинæ йеддæмæ нæ уадзынц. Цавæр машинæ цæуы хидыл ныртæккæ, ома абон?

С. Сырх.

Хъ. Бур машинæ нæма бахæццæ хидмæ. Кæд бахæццæ уыздæн?

С. Райсом.

Хъ. Хиды сæрты кæцы машинæ ахызт?

С. Æрвхуыз.

Хъ. Кæд уыдис æрвхуыз машинæ хидыл?

С. Знон.

Хъ. Раст загътат! Тынг хорз! Ныр сымах базыдтат, рæстæг машинæйы хуызæн кæй згъоры, уый.

Дидактикон хъазт «У къæрцхъус!»

Хъ. Ныр та байхъусут æмдзæвгæмæ æмæ зæгъут, цаутæ абон цæуынц, знон цыдысты æви райсом цæудзысты?

Знон бæргæ хъызт уыди, фæлæ

Зарæ не 'скодта йæ уæлæ

Нæ – йæ хъарм кæрц, нæ -йæ хъарм

Æмæ аив худ, уæлдзарм.

(Сабитæ хъомылгæнæгимæ ныхас кæнынц, узал бон цавæр уæлæдарæс скæнын хъæуы, уый тыххæй.)

Нал у Зарæ хъалтæй **абон** –

Тæвд ысхызти, чызг æруатон:

Уый дзырдмæ нæ кодта хъусгæ,

Æмæ риссынц ныр йæ хъустæ.

Знон æппæлыди: «Домбай дæн!»,

Æмæ худти чызгмæ айдæн.

Абон ууыл сагъæс бафтыд:

«**Райсом** дæр хуысдзынæн афтæ?»

Хъ. Ныр мах базыдтам, цы сты «знон», «абон», «райсом», æмæ нæ бон у балцы ацæуын.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Поезд»

Хъазты спайда кæнын хъæуы дыууæ хуызы карточкæтæй.

Алы сабимæ дæр – карточкæ, карточкæйыл – зылдтыты бæрæг нымæц (иуæй асты онг). Сабитæ дыууæ къордыл дих кæнынц, цыма дыууæ поезды сты афтæ. Иугай зылдтытæ кæй карточкæтыл ис, уыдон сты фыццаг вагæттæ. Сæ фарсмæ фæд-фæдыл, номыртæм гæсгæ, æрлæууынц иннæ «вагæттæ». Хъомылгæнæг, «кондуктор», сбæрæг кæны, «вагæттæ» раст лæууынц æви нæ, уый: сабитæй алчи дæр, йæ карточкæйы зылдтытæм гæсгæ, дзуры йæ радон номыр. Зылдтытимæ карточкæ – вагоны номыр. Вагæттæ-сабитæ кæрæдзиуыл æрхæцынц. «Поездтæ» базмæлыдысты: сабитæ сæ къæхтæй тьуппытæ кæнынц фыццаг сындæггай,

стай – тагъддæр. Хъомылгæнæг дзуры: «Поезд цауы æмраст, рахизæрдæм азилы, ног та раст цауы, галиуæрдæм азилы. Мæнæ станцæ. Поезд йæ цыд фæсабырдæр кодта». Сабитæ сын дæггай сæ къæхтæй змæлынц æмæ æрлæууынц.

Дидактикон хъазт «Сюжетон нывтæ»

Алы сывæллонмæ дæр – 3 нывы. Сабитæ нывтæ кæрæдзи фæстæ раст равæрынц æмæ сæм цы рауадис, уый дзурынц. Зæгъæм: фыццаг ныссагътой мыггаг, уый фæстæ фæзындис æвзар, фæстагмæ дидинæг æрзад.

Кæнæ: знон сарæзтой цъиутæн хæдзар, абон æй бæласыл бафидар кодтой, райсом та дзы сауцъиутæ серцæрдзысты.

Хъ. Иннæ поезды пассажиртæ та сты геометрион гуырнывтæ. Уыдон поездæй рахызтысты æмæ сæмхæццæ сты.

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

Сабиты раз – геометрион гуырнывты хæрх. Хъомылгæнæг æвдисы символ – гыццыл гуырнывтæ – æмæ зæгъы сабитæн, цæмæй ацы символмæ гæсгæ тæлымæ гуырнывтæ æрæмбырд кæной.

Сабитæ тæлымæ æмбырд кæнынц æппæт гыццыл гуырнывтæ дæр.

Дарддæр хъомылгæнæг æвдисы иннæ символ – конд (дæргъдымбыл) æмæ зæгъы сабитæн, цæмæй, цы хæрх æрæмбырд кодтой, уымæй ныр та æндæр хæрх æрæмбырд кæной.

Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.

Хъомылгæнæг сбæлвырд кæны, дыккаг тæллийы цавæр фигурæтæ ис, уый, æмæ дзы сæвæры дыууæ символы дæр: ас æмæ конд.

Хъ. Цавæр миниуæгмæ гæсгæ ма не ’рæмбырд кодтам гуырнывтæ?

С. Сæ хуызмæ гæсгæ.

(Хъомылгæнæг æвдисы ног карточкæ: хуыз (кæрдæгхуыз).)

Хь. Равзарут дыккаг тæллийæ хъæугæ гуырнывтæ æмæ ног хæрх саразут.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд æмæ скæның хатдзæг: кæрдæгхуызтæ æрæмбырд кодтам сæ хуызмæ гæсгæ, гыццыл фигурастæ – дæргъдымбылты асмæ гæсгæ, æмæ 3 символы дæр иу тæллийы æрæвæрың.)

Хь. Ацы гуырнывтæ дарддæр абалц кæндзысты автобусы. Бузныг уын.

Хатдзæг

Хь. Абон мах хъазыдыстæм алыхуызон хъæзтытæй. Цы ма куыстам ноджы абон? Кæмæн баххуыс кодтам? Цы куыстам знон? Цы кусдыстæм райсом?

23-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Уалдзæг» (1-аг сахат)

Темæ: «Æмбарынаедтæ «уæззау», «рог»

Нысан:

– Сабиты базонгæ кæнын æмбарынаедтимæ: «уæззау», «рог».

Предметтæ уæзмæ гæсгæ абарын æмæ сабитæ тыгъдады мидæг ориентаци кæнын куыд зоной, ууыл архайын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын 8-ы онг нымайын. Геометрион гуырнывты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын, сæ характерон миниуджытæ сын сбæрæг кæнын æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ карточкæтæ-символты руаджы фæкъордтæ кæнын. Ныффидар кæнын зонындзинæдтæ афæдзы афон – уалдзæджы тыххæй.

Сабиты дарддæр зонгæ кæнын сериациимæ: цаутæ кæрæдзи фæдыл куыд цауынц, уый сбæрæг кæныны тыххæй логикон хынцинагтæ халын зонын, цæмæй æмбарой рæстæджы æмбарынаедтæ: *раздæр, фæстæдæр, фыццаг, уыйфæстæ.*

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад: предметты миниуджытæ абарыны бындурыл хатдзæгтæ кæнын; хуымæтæг сериацитæ аразын.

– Сабитæн кæрæдзиимæ зæрдæхæлар ахастытæ, куыд уа, афтæ сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: бæлас саразыны архайдæвдисæг 4 нывы, 2 бедрайы, кружка; 4 тæлхыйы.

Райуаринаг: геометрион гуырнывтæ; стъæлфытимæ (1–8) карточкæтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Уыци-уыцитæ уарзут? Уæдæ-ма базонут:

Мит тайы, их сайы,

Фæтынгдæр ис бон.

Кæд вæййы уый?

С. Уалдзæджы.

Хъ. Раст загътат. Уалдзæджы æрдз æрыхъал вæййы: бæлæстыл фæзыны фыццаг сыфтæртæ, кæрдæг фæцъæх вæййы, æмæ ралæууы садзыны рæстæг. Алцыдæр хъæуы афоныл бакæнын. Рæвдауæндонны сывæллæттæ дæр сфæнд кодтой бæлæстæ ныссадзын, фæлæ куыд рабæрæг, афтæмæй се ’ппæт нæ арахсынц. Уæдæ кæрæдзийæн ах-хуыс кæнæм?

С. О!

Хъ. Æмæ зонут бæлæстæ садзын?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Ныр та æркæсæм мæнæ ацы нывтæм. Раст сæ куы раварæм, уæд базондзыстæм, бæлæстæ куыд садзын хъæуы, уый.

Дидактикон хъазт «Фæд-фæдыл раварæ»

Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмæй æркæсой, бæласы тала куыд садзынц, уый æвдисæг нывмæ. Нывы æвдыст

ис 4 архайды:

1. Сабитæ бæласæн къахынц дзыхъхъ.
2. Сабитæ дзыхъхъы æвæрынц бæласы тала.
3. Сабитæ тала цы дзыхъхъы ныссагътой, уый сыджытæй æмбæрзынц.
4. Сабитæ бæласы талайыл дон кæнынц.

Сабитæ фæд-фæдыл равæрынц нывтæ. Нывтæм гæсгæ цыбыр радзырд аразынц.

Нывтæ галиуæрдыгæй рахизæрдæм æвæргæ кæй сты, уымæ сабиты хъус æрдарын.

Хъ. Ныр зонæм бæлæстæ садзын. Цæмæй бæлæстæ рæзын райдайой, уый тыххæй сыл æнæмæнг хъæуы дон кæнын. Нывы бæласыл чи кæны дон?

С. Дон кæны лæппу, уымæн æмæ доны ведра уæззау у, æмæ чызгæн зын уыдзæн ууыл хæцын.

Хъ. Чызджы дæр фæнды бæласыл дон кæнын, фæлæ йæ бон нæу доны ведра сисын. Куыд ын ис баххуыс кæнæн?
(Сабиты дзуæппытæ: кæнæ гыццыл ведра райсæд, кæнæ ведрайы дон æрдæгмæ ныккæнæд æмæ а. д.)

Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй æркасой æмæ ведратæ кæрдзиуыл абарой. Сабитæ абарынц ведратæ: сты æмхуызон.)

Хъ. Ведратæ асæй æмхуызон сты æви алыхуызон?

С. Æмхуызон.

Хъ. Уæдæ хицæн та цæмæй кæнынц?

С. Сæ хуызæй.

Хъ. Ведратæ уæззау сты æви рог?

С. Рог, уымæн æмæ сты афтид.

Хъ. Кæцы сæ уæззаудæр у? Абарут сæ кæрдзиуыл.

(Сабитæ сбæраг кæнынц, ведратæй уæззаудæр кæцы у, уый.)

С. Ведратæ сæ уæзмæ гæсгæ сты æмхуызон.

Хъ. Иу ведрайы æрдæгмæ ныккæнут дон.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.)

Хь. Ныр та цымæ ведратай рогдæр кæнæ уæззаудæр кæцы у?

С. Афтид ведра у рог, уымæн æмæ йæ мидæг ницы ис, донимæ ведра та – уæззау.

Хь. Уæдæ сæ сбæрæг кæнут.

(Сабитæ сæ къухтæм райсың ведратæ æмæ сбæрæг кæның: сæ иу – уæззау, иннæ – рог. Хатдзæг: донимæ ведра афтид ведрайæ у уæззаудæр.)

Хь. Сæ уæзмæ гæсгæ ведратæ цæмæй æмхуызон суой, уый тыххæй цы бакæнын хъæуы?

С. Кæнæ дон акалын хъæуы, кæнæ та афтид ведрайы дон ныккæнын хъæуы.

Хь. Ныккæнут дон афтид ведрайы.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд. Хъуамæ бамбарой, алы ведрайы дæр дон æмхуызон кæй хъæуы ныккæнын. Уæд ведратæ сæ уæзмæ гæсгæ уыдзысты æмхуызон.)

Хь. Ведраты дон ис æмбæрц. Сырх ведра – чызгæн, æрвхуыз – лæппуйæн. Фæлæ лæппу чызгæй тыхджындæр у æмæ йæм уæззаудæр ведра ис раттæн. Куыд ын фæуæззаудæр кæнæм йæ ведра?

С. Дон ма дзы ныккæнæм.

Хь. Ныккæнут дзы.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд. Скæның хатдзæг: дон фылдæр кæм ис, уыцы ведра у уæззаудæр, дон къаддæр кæм ис, уымæй.)

Хь. Мах базыдтам, рогдæр æмæ уæззаудæр ведратæ куыд æвзаргæ сты, уый. Æмæ ныр нæ бон у бæлæстæ садзын. Уый тыххæй хъуамæ фæкъæйттæ уæм – афтæмæй æнцондæр у кусын.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Ссар къай»

Сабитæ райсың карточкæтæ. Алы карточкæйыл дæр – стъæлфыты хæрх. Стъæлфыты нымæц – 1-8. Сабитæй

*алчи дæр агуры, йæ карточкайыл уымæн дæр уал стъæлфы
кæмæн ис, æндæр ахæм сывæллоны – уый у йæ къай.*

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Мах бæлæстæ садзæм»

Хъ. Нæ цæстытыл ауайын кæнæм, бæлæстæ куыд
садздзыстæм, уый.

*(Сабитæ цыма бæлæстæ садзынц, цыма уæззау æмæ рог
ведратæ хæссынц, афтæ архайынц.)*

Хъ. Тынг хорз. Уалдæджы ма цы ис ныссадзæн?

(Сабиты дзуæппытæ.

*Хъомылгæнæг сабитæн амоны, гауызыл цы геометрион
гуырнывтæ ис, уыдон хуызæй дæр æмæ асæй дæр сты алы-
хуызон.)*

Дидактикон хъазт «Хæрхытæ»

Хъ. Адон сты дидинджыты мыггæгтæ. Куы сæ ныссадзæм,
уæд æрзайдзæн алыхуызон дидинджытæ. Мыггæгтæ
сæмхæцца сты, клумбæты та хъæуы æмхуызон дидин-
джытæ ныссадзын. Æмхуызон мыггæгты хæрх æрæмбырд
кæнæм.

*(Хъомылгæнæг гауызыл, хицæн тæлыты, æрæвæры 2
карточкайы – символтæ: сырх карточка нысан кæны хуыз
æртæкъуымæг – конд, формæ.)*

Хъ. Ацы символтæм гæсгæ æрæвæрут тæлыты мидаг гео-
метрион гуырнывтæ.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд.

*Дарддæр хъомылгæнæг дыууæ символы дæр æрæвæры
æртыккаг тæлыты. Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд:
æмбырд кæнынц сырх æртæкъуымæгтæ.)*

Хъ. Цæмæй хицæн кæнынц ацы æртæкъуымæгтæ?

С. Сæ асæй: иутæ – стыртæ, иннæтæ – гыццылтæ.

*(Хъомылгæнæг æвдисы æндæр карточка – асы символ
æмæ зæгъы, цæмæй символтæм гæсгæ хæрх æрæмбырд
кæной: хуыз (сырх), конд, формæ (æртæкъуымæг),
ас (стыр). Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд æмæ*

скæның хатдзæг: ацы хæрхы æмбырдгонд æрцыд стыр сырх æртæкъуымæгтæ.)

Хъ. Нæ клумбæйы æрзайдзæн стыр сырх дидинджытæ.
(*Сабитæ кæд æнцонай сарæхсой ацы хæслæвæрдмæ, уæд æндæр символтæм гæсгæ ног хæрх æмбырд кæнæнт.*)

Хатдзæг

Хъ. Абон тынг бирæ бакуыстат: сабитæн баххуыс кодтат бæлæстæ æмæ дидинджытæ садзынмæ, æмæ нæ алыварс æрдз уыздæн рæсугъддæр.

24-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Уалдзæг» (2-аг сахат)

Темæ: «Фарасты онг нымад. Нымæцон 9»

Нысан:

– Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæцон 9 æмæ йæ арæзтимæ. Уыцы хæрхыты астау, иуæг æфтаугæйæ, æмбæрцад аразын. Ахуыр кæнын сабиты 9-ы онг нымайын, радон нымад кæнын. Геометрион гуырнывтты тыххæй зонындзинæдтæ æмæ тыгъдады мидæг ориентаци кæныны арæхстдзинæдтæ ныффидар кæнын. Ахуыр сæ кæнын геометрион гуырнывтæй хуымæтæг конструкитæ аразын.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад: предметты миниуджытæ абарыны бындурыл хатдзæгтæ кæнын; сæ конструктивон арæхстдзинæдтæ сын рæзын кæнын.

– Æрдз куыд уарзой æмæ, сæ алыварс чи ис, уыдонæн æххуыс куыд кæной, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: 9 хъазæн æхсæрсæттæджы, 9 нывгонд гуыркъойы, 2 зиллаччы, 3 стыр дæргъдымбылы; 1 дзæкъул лыстæг дуртимæ, 1 дзæкъул æхсæртимæ.

Райуаринаг: алы сабийæн дæр – геометрион гуырнывтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Абон равдауæндонмæ рараст дæн хъæлдзæг зæрдæйы уагимæ. Цымæ цæмæн?

(Сабиты алыхуызон дзуæппытæ, æрхæстæг сæ кæнын ахæм дзуапмæ: уалдзæг ралæууыд, æрдз æрыхъал, хъарм боныхъæд.)

Хъ. Раст загътат. Боныхъæд у тынг хорз. Æрфæндыдис мæ хохмæ ацæуын, уым ныр тынг рæсугъд у. Сымах искуы уыдыстут хохы?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Хæхты фæхстыл арæх æрзайы хъæд. Бынтон рæсугъд ваййы уалдзæджы. Сымах дæр фæнды хохмæ, хъæдмæ?

С. О!

Хъ. Уæдæ æрлæууæм цæлхдымбылæй, æрхæцæм кæрæдзийы къухтыл æмæ нæ цæстытæ бацъынд кæнæм. Уæ цæстытыл ауайын кæнут, цыма фестадыстут хохы, хъæды.

(Сабитæ æмæ хъомылгæнæг цæлхдымбылæй лæууыныц.)

Хъ. Цы диссаджы сыгъдæг уæлдæф ис хохы, уый æнкъарут?! Хур нæ тавы, хъарм нæ кæны йæ тынтæй. Ныр та байгом кæнут уæ цæстытæ æмæ акæсут, Ирыстон уалдзæджы цы диссаджы рæсугъд у, уымæ. Уалдзæджы æрдз æрыхъал ваййы, æмæ фæзынынц...

С. Дидинджытæ, кæрдæг, сыфтæртæ. Хъарм бæстæй æртæхынц мæргътæ.

Хъ. Мæнæ нæ размæ æрбазгъордтой цымыдис æхсæрсæтджытæ. Уыдоны фæнды сымахимæ ахъазын.

(Хъомылгæнæг æвдисы æхсæрсæтджыты силуэттæ гауызыл.)

Хъ. Тынг æнæвдæлон сты. Сæхæдæг, цал сты, уый банымайын сæ бон нæу, æмæ уымæ гæсгæ нæ зонынц сæ къуызыртæ байуарын. Аххуыс сын кæнæм?

С. О!

Дидактикон хъазт «Банымай»

Хъомылгаенæг æрмæгæвдисæн фæйнагыл раваеры ахсæрсæтджыты силуэттæ.

Хъ. Æз ахсæрсæтджыты иу рæнхъыл равæрдтон, банымайут сæ, цал сты?

С. Аст.

Хъ. Æрбадут стъолты уæлхъус.

(Сабитæ стъолты уæлхъус æрбадың. Сæ разы–зылдтытæ æмæ æртæкъуымæгтæ, дыууæ хаххима карточкæтæ.)

Хъ. Æхсæрсæтджыты зылдтытæй фæбæрæг кæнут æмæ уæллаг хаххыл равæрут: ахсæрсæтджытæ цал сты, уал зылды.

(Сабитæ раваерың зылдтытæ æмæ сæ банымайың.)

Хъ. Цал зылды равæрдтай? Ды та? Алкæмæ дæр – 8 зылды. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй сæм æмбæрц уа гуыркъотæ?

С. Алкæмæн дæр хъæуы иу гуыркъо раттын.

Хъ. Фæбæрæг кæнут гуыркъотæ æртæкъуымæгтæй æмæ сæ равæрут бинаг хаххыл.

(Сабитæй иу æрмæгæвдисæн фæйнагыл архайы, иннæтæ та – карточкæтыл.)

Хъ. Цал гуыркъойы æрæвæрдтат?

С. Аст.

Хъ. Сбæрæг кæнут, кæцытæ сты фылдæр: гуыркъотæ æви ахсæрсæтджытæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Иу ахсæрсæттæг ма нæм æрбауади.

(Хъомылгаенæг ма æрмæгæвдисæн фæйнагыл æрæваеры ноджы иу ахсæрсæттæджы силуэт, сабитæ та уæллаг хаххыл – иу зылд.)

Хъ. Цал сты ныр ахсæрсæтджытæ?

С. Фараст.

Хь. Куыд нæм рауадис 9?

С. Уыдысты 8, иу æхсæрсæттæг ма нæм æрбауад, æмæ баисты 9.

Хь. Ныр та кæцытæ сты фылдæр, æхсæрсæтджытæ æви гуыркъотæ?

С. Æхсæрсæтджытæ.

Хь. Цал фылдæр сты?

С. Иу æхсæрсæттæг фылдæр.

Хь. Цы бакæнын хъæуы, цæмæй та фæстæмæ æмбæрц суой?

С. Цы æхсæрсæттæг байрæджы кодта, уымæн иу гуыркъо раттын хъæуы.

(Сабитæй иу æрмæгæвдисæн фæйнаггылархайы, иннæстæ та карточкæйы бинаг хаххыл иу æртæкъуымæг æрæвæрынц. Кæд сабитæй исчи зæгъа, «уæлдай» гуыркъотæ айсын хъæуы, зæгъæ, уæд хъомылгæнæг бамбарын кæны, æхсæрсæттæг æххормагæй кæй баззайдзæн, уый.)

Хь. Цал сты ныр гуыркъотæ?

С. Фараст.

Хь. Куыд нæм рауади 9 гуыркъойы?

С. Уыдысты 8, иу гуыркъо ма сæм бафтыдтам æмæ нæм рауади 9.

Хь. Банымайæм æхсæрсæтджытæ радыгай.

(Хъомылгæнæг амоны, сабитæ та сæ радыгай нымайынц.)

С. Ай – фыццаг æхсæрсæттæг, ай – дыккаг, ай – æртыккаг..., ай та – фарæстæм.

Хь. Æдæппæтæй – 9 æхсæрсæттæджы. Ныр та радыгай банымайæм гуыркъотæ.

С. Фыццаг, дыккаг, æртыккаг, цыппæрæм... фарæстæм.

Хь. Кæцытæ фылдæр сты, гуыркъотæ æви æхсæрсæтджытæ?

С. Æмбæрц сты: 9 æхсæрсæттæджы æмæ 9 гуыркъойы.

Хь. Æхсæрсæтджытæ се 'ппæт дæр бахордтой?

С. О!

Хь. Уыдон уæ стыр бузныг сты æмæ уын æрцæттæ кодтой сюрприз. Сюрприз та ис цæугæдоны иннæ фарс. Куыд ахизæм доны сæрты?

(Сабиты дзуæппытæ: доны сæрты хид саразын кæнæ хъæд æрæппарын, кæнæ та донмæ дуртæ фæкалын æмæ дуртыл бахизын доны сæрты æмæ афтæмæй а. д.)

Хь. Уæ цæстытыл ауайын кæнут, доны сæрты куыд хизут, уый.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Ссар сюрприз»

Гауызыл – зиллæччытæ æмæ дæргъдымбылтæ.

Хь. Адон сты дуртæ. Доны сæрты ахиздыстæм, дуртыл цæугæйæ. Хъæуы 9 къахдзæфы размæ акæнын, рахизæрдæм азилын æмæ 2 къахдзæфы размæ акæнын, стæй азилын галиуæрдæм æмæ 1 къахдзæф размæ акæнын.

(Сабитæ, цыма дуртыл цæуыны, афтæ змæлыны, æххæст кæныны хæслæвæрд æмæ ссарыны 2 дзæкъулы – сюрприз.)

Хь. Ацы дзæкъултæй иуы ис æхсæртæ, иннæйы – дуртæ. Дзæкъултæ ма райхалæм, афтæмæй куыд базонæм, кæм ис дуртæ, кæм – æхсæртæ?

(Сабитæ хъуамæ бамбарой, дуртимæ дзæкъул æхсæрты дзæкъулай уæззаудæр кæй у. Сбæрæг кæныны, æхсæртæ кæцы дзæкъулы сты, уый.)

Хь. Тынг хорз! Ацы дзæкъул уын балæвар кодтой æхсæрсæтджытæ. Сымах дæр фæнды æхсæрсæтджытæн лæвæрттæ скæнын?

С. О, фæнды.

Хь. Скæнæм сын геометрион фигурæтæй нывтæ æмæ сæ ам ныууадзæм.

Дидактикон хъазт «Æрæмбырд кæн ныв»

(Сабитæ геометрион фигурæтæй æмбырд кæныны нывтæ кæнæ хуызæгмæ гæсгæ, кæнæ сæхи фæндонмæ гæсгæ.)

Хь. Цал геометрион гуырнывæй спайда кодтай?

Цавæртæ сты? Ды та?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Ныр нын афон у фæстæмæ рæвдауæндонмæ.

(Сабитæ бацъынд кæныны сæ цæстытæ æмæ сæ фæстæмæ байгом кæныны.)

Хъ. Фæстæмæ рæвдауæндонны фестадыстæм.

Хатдзæг

Хъ. Диссаджы цымыдисаг балцы уыдыстæм абон. Сымах зæрдæмæ дæр фæцыд? Кæмæн баххуыс кодтат æмæ кæимæ балымæн стут?

25-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Уалдзæг» (3-аг сахат)

Темæ: «Фæлхатæн»

Нысан:

– Уалдзæджы тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын. Дарддæр сабиты ахуыр кæнын 9-ы онг нымайын, радон нымад кæнын. Ахуыр сæ кæнын предметтæ бæрæг нымæцмæ гæсгæ къордтæ кæнын; фæстаг нымæцон абарын (соотнести) предметты нымæцимæ; уырзæй сгарæйæ, предметтæ базонын.

– Предметтæ сæ уæз æмæ асмæ гæсгæ абарын зонын. Дарддæр сабиты ахуыр кæнын, предметтæ сæ асмæ гæсгæ куыд къаддæргæнгæ цауынц, афтæ равæрын.

– Ныффидар кæнын геометрион фигурæты тыххæй зонындзинæдтæ, тыгъдады мидæг ориентаци кæныны арæхстдзинæдтæ.

– Рæзын кæнын сабиты фæлгæнæн, хъуыдыкæнынад, сæ хъусдард.

– Кæрæдзиимæ сын зæрдæхæлар ахастытæ куыд уа, афтæ сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: аргъæутты цæрæгойты силуэттæ *(арс,*

бирæгъ, рувас, сæгъ, хъæддаг хуы, тæрхъус, æхсæрсæттæг, уызын, мыст), алы ас чыргъæдты силуэттæ – 9; хъазæн царæгойтæ, дзæкъул æмæ геометрион гуырнывтæ.

Райуаринаг: 2 къоппы сырх æмæ кæрдæгхуыз карточкæтæ 1–9 зылдимæ нымайæн къæбæлтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Афæдзы афонтæй кæцы уарзут фылдæр?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Ныртæккæ та цавæр афæдзы афон у?

С. Уалдзæг.

Хъ. Уарзут уалдзæг? Цæмæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Уалдзæг æнæхъæнæй дæр у бæрæгбон, уымæн æмæ æрдз йæ тарф фынайæ æрыхъал ваййы. Уалдзæг йемæ æрхæссы хъарм, рухс æмæ хъæлдзæг бонтæ. Уымæ уалдзæг адæмæн æрхæссы бирæ зын куыстытæ. Адæймаг зæххытæ бахуым кæны; кусы дыргъдоны, цæхæрадоны. Уæдæ хъæддаг сырдатæн дæр хъæды гыццыл куыст нæй. Цымæ сын цавæр куыстытæ ис?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Хъæды сырдатæ сфæнд кодтой хъæд бафснайын æмæ зымæгмæ фаронæй фылдæр æвæраентæ скæнын. Баххуыс сын кæнæм?

С. О!

Хъ. Цæмæй æнцондæр уа кусын нæ царæгойтæн, уый тыххæй сын балæвар кæндзыстæм чыргъæдтæ. Фæлæ сæ алкæмæн дæр йæ асмæ гæсгæ чыргъæд раттын хъæуы. Зæгъæм, арс хъуамæ цавæр чыргъæд райса йæхицæн?

С. Æппæты стырдаер.

Хъ. Цæмæн?

С. Арс се 'ппæтæй дынджырдаер у.

Хь. Мыстән та цавәр чыргъæд равзардзысæтм?

С. Æппæты къаддæр, уымæн æмæ мыст се 'ппæтæй къаддæр у.

(Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмæй сырдытæ сæ асмæ гæсгæ равæрой гауызыл æмæ сын чыргъæдтæ дæр радтой.

Сабитæ æххæст кæныны хæславæрд.)

Хь. Йæ асмæ гæсгæ фыццаг чи у, ома æппæты стырдæр?

С. Арс.

Хь. Уæд æртыккаг та? Уызын та кæцы у, нымайгæйæ? Уæд мыст та цавæр у асæй æмæ кæцы у, нымайгæйæ?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Цал сты æдæппæтæй цæрæгойтæ?

С. Фараст.

Хь. Цал сты чыргъæдтæ?

С. Фараст.

Хь. Кæцытæ фылдæр сты, чыргъæдтæ æви цæрæгойтæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Алы цæрæгоймæ дæр уыздæни чыргъæд?

С. О!

Хь. Цæмæй нæ хъæды мачи фæдзæгъæл уа, уый тыххæй хъуамæ, цал стæм, уый зонæм. Æмæ йæ куыд базонæм?

С. Цал стæм, уый кæнæ радыгай (фыццаг, дыккаг... æмæ а. д.), кæнæ хуымæтæг нымадæй банымайæм (иу, дыууæ...).

Динамикон хъазт «Хъæды»

Кæд сабитæ фарастæй фылдæр уой, уæд сын хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй 2 къордыл адих уой: сырхыты къорд (сырх зылдыттимæ карточкæтæ) æмæ кæрдæгхуызты къорд (кæрдæгхуыз зылдыттимæ карточкæтæ). Алы саби дæр райсы зылдыттимæ карточкæ, ома номыр. Сабитæ сæ карточкæты зиллæччыты нымæцмæ гæсгæ лæууыны. Дарддæр сабитæ къорды уаты апырх вæййыны. Цыма чыргъæдтæм æвæрсентæ æмбырд кæныны, уыцы хуызы архайыны.

Хь. Уæ чыргæдтæ дзаг кæнынц?

С. О!

Хь. Уæззаудæр уын кæнынц æви рогдæр?

С. Уæззаудæр.

Хь. Равдисут-ма, уæззау чыргæдтæ куыд зын хæссæн сты, уый.

(Сабитæ æвдисынц, чыргæдтæ куыд хæссынц, уый.)

Хь. Кæй чыргæд уæззаудæр уыдзæн дзагæй, арсы æви мысты?

С. Арсы.

Хь. Цæмæн?

С. Арсæн йæ чыргæд стырдæр у, фылдæр дзы бацаудзæн æмæ уыдзæн уæззаудæр.

Хь. Уæ чыргæдтæ байдзаг сты æмæ сæ ныууадзут æрдузы.

Хь. Ныр та сбæрæг кæнаем, кæддæра нæ ничи фæдзаегъæл ис, иууылдæр ам стæм?

(Сабитæ та сæ карточкæты номыртæм гæсгæ æрлæууыны æмæ скæныны хатдзæг: иууылдæр сæ бынæтты сты, ничи сæ фæдзаегъæл ис.)

Хь. Тынг хорз баххуыс кодтат цæрæгойтæн æмæ сæ ныр уемæ ахъазын фæнды.

Дидактикон хъазт «Цы дзы нал ис»

Стъолыл – хъазæн цæрæгойтæ, сты фараств. Сабитæ сæ банымайыны æмæ сæ цæстытæ бацъынд кæнынц, хъомылгæнæг иу хъазæн айсы.

Хь. Цал сты цæрæгойтæ?

С. Аст.

Хь. Цæрæгойтæ фылдæр фесты æви къаддæр?

С. Къаддæр.

Хь. Цал къаддæр фесты?

С. Иу цæрæгой къаддæр.

Хь. Цавæр сыр д бамбæхсти?

С. Рувас.

(Хъазт фæлхатгонд цæуы 2–3 хатты.)

Хъ. Цæрæгойты зæрдæмæ фæцыдис сымахимæ хъазын, уымæн æмæ сымах стут хъæлдзæг æмæ зонджын. Фæлæ ма сæ уе 'ххуыс хъæуы. Уыдон ссардтой диссаджы дзæкъул, фæлæ йæ мидæг цы ис, уый нæ зонынц. Сымах хъуамæ, уырзæй сгаргæйæ, базонат, дзæкъулы цавæр предметтæ ис, уый. Кæд æй базонай – уæд сис предмет дзæкъулæй, кæд нæ – уæд та йæ фæстæмæ сæвæр. Æххуыс кæнæм цæрæгойтæн?

С. О!

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд: уырзæй сгаргæйæ сбæрæг кæныны алыхуызон геометрион фигурæтæ. Хъуамæ алы саби дæр архайа хъазты.)

Хъ. Тынг хорз ахъазыдыстут. Цæрæгойтæ уын лæвар кæнынц дзæкъул æд геометрион гуырнывтæ. Сымах дæр фæнды цæрæгойтæн исты балæвар кæнын?

С. О!

Хъ. Нымайæн къæбæлтæй сын саразæм хæдзæрттæ. Арсæн йæ хæдзар цавæр хъуама уа?

С. Дынджыр.

Хъ. Мыстæн та?

С. Гыщцыл.

Хъ. Алчидæр уæ иставæр цæрæгойæн саразæд хæдзар.

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хъ. Кæмæн рауади æппæты стырдар хæдзар? Æппæты къаддар та? Ды та кæмæн сарæзтай хæдзар?

Хæдзæг

Хъ. Абон махæн фæзынди бирæ ног æмбæлттæ – алыхуызон цæрæгойтæ. Уæ зæрдæмæ фæцыдысты нæ ног æмбæлттæ? Цæмæй сын баххуыс кодтам? Цы уын сарæзтой уыдон та хорзæй? Фæнды ма уæ семæ сæмбæлын? Уыдоны руаджы цы базыдтат ногæй?

Иумайаг темæ: «Æрдз»

Темæ: «1–10 онг нымад. Нымæцон 10»

Нысан:

– Дыууæ хæрхы абарыны бындурыл сабиты базонгæ кæнын нымæцон 10 æмæ йæ арæзтимæ. Уыцы хæрхыты астау, иуæг æфтаугайæ, æмбæрцад аразын. Ахуыр кæнын 10-ы онг нымайын; предметтæ банымайгæйæ, нымæцон абарын предметты къордимæ.

– Предметтæ кæцырдæмфæнды куы равæрæм æмæ банымайæм, уæддæр сæ нымæц кæй нæ аивдзæн, уый сабитæн бамбарын кæнын. Ахуыр кæнын 10-ы онг радон нымад кæнын.

– Дарддæр ахуыр кæнын тыгъдады мидæг ориентаци кæнын, предметтæ сæ асмæ гæсгæ абарын, хæйтгæй æнæхъæн аразын.

– Геометрион фигураеты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын, сæ характерон миниуджытæ сын бæрæг кæнын æмæ сæ уыцы миниуджытæм гæсгæ карточкæтæ-символты руаджы къордтæ кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты фæлгæнæн, комбинаторон арæхстдзинæдтæ, сфæлдыстадон архайд.

– Хæслæвæрдтæ æххæст кæнгæйæ, сабитæм гуырын кæнын хъæлдзæг æнкъарæнтæ.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: дунейы модель, хæфсыты силуэттæ – 10, кувшинкæйы сыфтæ – 10, геометрион гуырнывтæ, 4 тæлыйы.

Райуаринаг: цардæгас æмæ æдзæрд æрдзы нывтæ, къухайконд дунейы нывтæ, геометрион гуырнывтæ, карточкæтæ; стъæлфытимæ 1–10 онг карточкæтæ; алы сабийæн дæр – 10 æртæкъуымæджы.

Ахуыры нывæст

Хъомылгаенæг æмæ сабитæ салам раттынц кæрæдзийæн.

Хъ. Мæ алыварс куы акæсын, уæд мæ дисæн кæрон нал ваййы. Куыд диссаг, куыд хъæздыг æмæ куыд рæсугъд у нæ алыварс дуне. Сымахмæ нæ кæсы диссаг?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъомылгаенæг зæгъы сабитæн, цæмæй лæмбынæг æркæсой дунейы модельмæ æмæ нывты хæрхмæ: цардæгас æдзæрд æрдз æмæ къухæйконд дунейы нывтæм.)

Хъ. Ацы бирæ нывтæ раст куы æрæвæрæм дунейы моделыл, уæд нын тынг бирæ сусæгдзинæдтæ радзурдзысты, бирæ цымыдисаг хабæрттæ.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвæрд: дунейы модельл раст æрæвæрынц нывтæ.)

Хъ. Цавæр хæрхытæ рахицæн кодтат?

С. Цардæгас æрдз æдзæрд æрдз æмæ къухæйконд дуне.

Хъ. Æппæт удгоймæгтæн æнæ цæмæй нæй цæрæн?

С. Æнæ уæлдæф, æнæ хур æмæ æнæ донæй.

Хъ. Доны та цæрджытæ ис?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Сурыл та чи цæры, ома Зæххыл?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Абон нæм æрбацыди тынг æнахуыр уазджытæ. Фæнды уæ базонын, чи сты, уый?

С. О!

Хъ. Уæдæ байхъусут уыци-уыцимæ:

Доны дæр 'мæ сурыл дæр

Уыдонæн – сæ цард.

Бындзытæ 'мæ къогъотæ –

Сæ минас, сæ хæрд.

Ис сын 4 къахы,

Кæрдæгхуыз – сæ хуыз.

Цымæ цы сты?

С. Хæфсытæ.

Хь. Мæнæ ахæм кæрдæгхуыз хæфсытæ.

(Хьомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнагыл равæры хæфсы силуэттæ.)

Хь. Ралæууыд уалдзæг, æмæ хæфсытæ æрыхъал. Æз сæ иу рæнхъыл равæрдтон. Банымайт сæ, цал сты?

С. Фараст *(æдæппæтæй фараст).*

Хь. Хæфсытæ уарзынц кувшинкæйыл бадын æмæ афтæмæй хурмæ хи тавын. Мæнæ ахæмтæ сты кувшинкæйы сыфтæ.

Цыхуызæн сты?

С. Стыр, тымбыл æмæ кæрдæгхуыз.

(Хьомылгæнæг æвдисы кувшинкæйы сыфты ныв.)

Хь. Цал сты сыфтæ?

(Сабитæ нымайынц сыфтæ.)

С. Уыдон дæр фараст сты. *(Æдæппæтæй фараст.)*

Хь. Кæцытæ фылдæр сты, хæфсытæ æви сыфтæ?

С. Æмбæрц сты.

Хь. Уæдæ алы хæфсæн дæр йæ бон уыздæн, сыфыл бадгæйæ, йæхи хурмæ тавын?

С. О!

Хь. Аххуыс сын кæнут, сбадын кæнут хæфсыты сыфтыл.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæславард æрмæгæвдисæн фæйнагыл æмæ æрбадынц стъолты уæлхъус. Сæ разы – зылдтытæ æмæ квадраттæ; алкæмæ дæр – карточкæтæ).

Хь. Хæфсыты фæбæрæг кæнæм квадраттæй. Алчи уæ йæ разы равæрæд 9 сыфы.

(Сабитæ равæрынц 9 зиллачы.)

Хь. Цал сты сыфтæ?

С. Фараст.

Хь. Алы сыфыл дæр сбадын кæнут хæфс.

(Сабитæ зылдтытыл сæрæварынц квадраттæ.)

Хь. Цал сты хæфсытæ?

С. Фарагст.

Хъ. Цал сты сыфтæ?

С. Фарагст.

Хъ. Кæцытæ фылдæр сты, сыфтæ æви хæфсытæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Уалынмæ ма сæм иу хæфс æрбафтыди.

(Хъомылгæнæг ма æрмæгæвдисæн фæйнæгыл æрæвæры ноджыдæр иу хæфс, сабитæ та ма квадраттæм иу бафтауыныц.)

Хъ. Уый дæр фæнды йæхи хурмæ батавын. Цал сты ныр хæфсытæ?

С. Дæс *(æдæппæтæй дæс)*.

Хъ. Цал сты сыфтæ та?

С. Фарагст *(æдæппæтæй фарагст)*.

Хъ. Кæцытæ сты фылдæр, сыфтæ æви хæфсытæ?

С. Хæфсытæ.

Хъ. Цал фылдæр сты хæфсытæ?

С. Иу хæфс фылдæр.

Хъ. Цы бакæнæм? Уыцы хæфсæн куыд баххуыс кæнæм?

С. Сыфтæм дæр иу бафтауæм.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнæгыл æрæвæры 1 сыф, сабитæ та – зылд, стæй йыл квадрат æрæвæрыныц.)

Хъ. Цал сты ныр хæфсытæ?

С. Дæс.

Хъ. Цал сты сыфтæ?

С. Дæс.

Хъ. Кæцытæ сты фылдæр, сыфтæ æви хæфсытæ?

С. Æмбæрц сты.

Хъ. Ныр та хæфсыты радыгай банымайæм.

С. Фыццаг хæфс, дыккаг... фарагстæм, дæсæм хæфс.

(Хъомылгæнæг сыфтæ кæрæдзийæ фæдарддæр кæны.)

Хъ. Куыд хъуыды кæнут, сыфтæ фылдæр фесты æви къаддæр?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Сбæрæг сæ кæнут.

(Сабитæ нымайың сыфтæ галиуæрдыгæй рахизæрдæм.)

С. Сыфтæ, цæйбæрц уыдысты, уыйбæрц сты: 10 сыфы.

Хь. Сыфтæн сæ нымæц аивта?

С. Нæ!

Хь. Ныр та сæ банымайут рахизæрдыгæй галиуæрдæм.

(Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.)

Хь. Сыфтæн сæ нымæц аивта?

С. Нæ. Æдæппæтæй 10 сыфы.

Хь. Раст загътат. Мах сыфтæй исгæ дæр нæ акодтам æмæ сæм æфтаугæ дæр нæ бакодтам. Хæфсытæн сæ бон æнцад бадын нæу. Уыдон уарзың хъазын, гæппытæ кæнын.

(Хъомылгæнæг æрмæгæвдисæн фæйнагæй айсы хæфсыты æмæ сæ гауызыл алы рæтты æрæвæры. Алы хæфсы фарсмæ дæр æрæвæры карточкæ стъæлфыты бæрæг нымæцимæ. Карточкæ – хæфсы радон номыр.)

Хь. Мæнæ – фыццаг хæфс, мæнæ – дыккаг..., мæнæ – дæсæм хæфс. Цал сты æдæппæтæй хæфсытæ?

С. Дæс хæфсы.

Хь. Хæфсытæ æрдузы хъазын куы райдыдтой, уæд сæ нымæц аивта?

С. Нæ аивта.

Сабиты хъазт «Постхæссæг»

Хь. Алы хæфс дæр йе ’мбалæй райста фыстæг стъæлфытимæ.

(Хъомылгæнæг æвдисы стъæлфытимæ (1–10 онг) карточкæтæ. Ахæм карточкæтæ – алы хæфсы фарсмæ дæр.)

Хь. Цæрæгойтæн постхæсджытæ нæй æмæ сын хъуамæ сымах баххуыс кæнат сæ фыстæджытæ райсынмæ.

(Сабитæ исың стъæлфытимæ къонверттæ æмæ сæ æрæвæрың, хæфсытæй уал стъæлфимæ карточкæ кæй разы ис, уый раз: фыстæг лæвæрд æрцыд.)

Хь. Бузныг уын, се 'ппæтмæ дæр сæ фыстæджытæ бахæццæ сты.

(Кæд сабитæ 10-æй фылдæр уой, уæд дыууæ фыстæджы иу хæфсан æмбæлы æрæвæрын.)

Хь. Хæфсытæн се 'мбæлттæ чи сты, уый уæ фæнды базоннын?

С. О!

Хь. Уæдæ базонут уыци-уыци:

Доны бын – йæ цард,

Сурыл та у мард.

С. Кæсаг.

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй сабитæ æртæкъуымæгæй скæной кæсæгты «портреттæ» æмæ сын сæ балавар кæной. Куысты уагæвæрд: алы кæсаджы «сурæтæн» дæр сабиты бахъæудзæни 10 æртæкъуымæджы бæрц, сæхæдæг хъуамæ æрхъуыды кæной алыхуызон кæсæгтæ æмæ сæ асмæ гæсгæ абарой. Сабитæ сæ кæсæгты раварыныц гауызыл.

Куысты фæстæ хъомылгæнæджы фæрстытæ:

– Кæсæгтæ кæрæдзийæ цæмæй хицæн кæныныц?

– Кæмæ ис æппæты стырдар, æппæты къаддар кæсаг?

– Кæй кæсаг ленк кæны рахизæрдæм, галиуæрдæм?)

Хь. Кæсæгтæн сæ конд ваййы алыхуызон, геометрион фигурæты æнгæс дæр ваййынц.

(Хъомылгæнæг æвдисы сабитæм квадрат.)

Хь. Ацы кæсаг квадраты хуызæн у, ай та?

(Сабитæ æвдисыныц геометрион гуырнывтæ.)

Сабиты хъазт «Хæрхытæ»

Хь. Мæнæ æризæр, тагъд уыдзæн...

С. Æхсæв.

Хь. Кæсæгтæй кæцыдæртæн хæдзармæ цæуын афон у. Сымах сын хъуамæ баххуыс кæнат æмæ сын зæгъат, тагъддæр сæ йæ хæдзармæ кæцы хъуамæ аленк кæна, уый.

(Хъомылгæнæг æрæвæры 3 тæлыыйы. Алы тæлыыйы дæр æрæвæры карточкæ-символ: фыццаг тæлыыйы – квадрат, дыккаг тæлыыйы – æрвхуыз символ, æртыккаг тæлыыйы – гыццыл символ.)

Хъ. Нæ геометрион гуырнывтæ сты кæсæгтæ, символтæм гæсгæ сæ тæлыты æрæвæрут.

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хъ. *(æрæвæры цыппæрæм тæлы æмæ дзы сæвæры 3 символы дæр).* Ацы тæлыыйы цавæр кæсæгтæ хъæуы æрæмбырд кæнын?

С. Гыццыл æрвхуыз квадраттæ – кæсæгтæ.

Хъ. Уæдæ æрæмбырд кæнут хъæугæ фигурæтæ – кæсæгтæ.

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хъ. *(сабиты куыстæн анализ кæны).* Ныр кæсæгтæ се 'ппæт дæр сæ хæдзæрттæ ссардзысты. Хæфсытæн дæр сæ хæдзæрттæм цауын афон у. Кæй сын баххуыс кодтат, уый тыххæй уын стыр бузныг!

Хатдзæг

Хъ. Абоны ахуыры уæ зæрдæмæ цы фæцыди? Цы базыдтат ногæй? Афæдзы афонтæ цал сты? Цавæр афæдзы афонтæ зонут? Фылдæр кæцы афæдзы афон уарзут?

27-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Хорз æмæ фыд» («Добро и зло»)

Темæ: «Нæгæнад»-имæ (отрицание) **зонгæ кæнын»**

Нысан:

– Сабиты базонгæ кæнын «нæгæнад» æмæ йæ нысанымæ (термин «нæгæнад» -имæ сæ нæ зонгæ кæнæм). Дарддæр сæ ахуыр кæнын нæгæнады символтæ-карточкæты руаджы хæрхытæ аразын; тыгъ-дад æмæ рæстæджы мидæг ориентаци кæнын. Геометрион фигурæты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын, сæ асмæ гæсгæ сæ абарын зонын.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад, предметты миниуджытæ абарыны бындурыл хатдзæгтæ кæнын куыд зоной. Сабиты логикон хъуыдыкæнынадыл ахуыр кæнын, хуымæтæг сериацитæ кæнынмæ куыд арæхсой.

– Сабитæ сæ алыварс уæвджытæн æххуыс кæнынмæ зивæг куыд нæ кæной, уыцы хуызы сæ хъомыл кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: аргъæутты хорз æмæ æвзæр персонажты нывтæ; карточкæтæ-«нæгæнæн»-тæ.

Райуаринаг: геометрион фигурæтæ, карточкæтæ-«гауызтæ»; кæрæдзи фæдыл равæрынæн 3–4 нывы; стъæлфытимæ (1–10) онг карточкæтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Нæ армытгæпæнтæ ахъарм кæнæм – кæрæдзиуыл сæ асарфæм, кæрæдзийы къухтыл æрхæцæм æмæ нæ къухты хъарм кæрæдзимæ адæттæм. Ныр мах фæтыхджындæр стæм æмæ дæсныты хуызæн нæ бон алцы бакæнын дæр у. Нæ бон у хорздзинад скæнын кæнæ хорз æмбалимæ балымæн уæвын. Фæнды уæ?

С. О!

(Хъомылгæнæг æвдисы алыхуызон аргъæутты архайджыты нывтæ.)

Хъ. Ацы аргъæутты персонажтæ цæмæй хицæн кæнынц кæрæдзийæ?

(Сабиты дзуæппытæ: уутæ – хæларзæрдæ, иннæтæ – фыдзæрдæ.)

Хъ. Хæларзæрдæ персонажтимæ карточкæтæ рахицæн кæнут фыдзæрдæ персонажты карточкæтæй.

(Сабитæ æххæст кæнынц хæслæвард.)

Хъ. Сымахмæ гæсгæ, кæцы персонажтæ сты фылдæр:

фыздæрдæ æви хæларзæрдæ?

С. Хæларзæрдæ.

Хь. Æмæ цымæ фыздæрдæ адæймаг уæвын хорз у æви æвзæр? Цæмæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хь. Уæдæ сын куыд баххуыс кæнæм?

С. Цæмæй хæларзæрдæ суой, афтæ бакæнын хъæуы.

Хь. Гъе уымæн нæм æрбацыдысты абон уазæгуаты аргъæутты персонажтæ. Уыдоны фæнды, цæмæй сын сымах баххуыс кæнат хæларзæрдæ суæвынмæ. Баххуыс сын кæндзыстут? Куыд хъуамæ суа адæймаг хæларзæрдæ?

(Сабиты алыхуызон дзуæппытæ.)

Хь. Æвæццагæн æмæ уыдон ницы зонынц, ацы дунейы хорз цы у æмæ æвзæр цы у, уымæн.

Дидактикон хъазт «Хорз – æвзæр»

(Сабитæ хъуамæ хорз æмæ æвзæр варианттæй равзарой хъæугæ вариант.)

Хь. Хыл кæнын æвзæр у, хæларæй цæрын та хорз у. Аразын хорз у, æвзæр та у ...

С. Сæттын, пырх кæнын, халын.

Хь. Кæуын æвзæр у, хорз та цы у?

С. Худын.

(Хъомылгæнæг æрхъуыды кæны алыхуызон дæнцæгтæ.)

Хь. Ныр мах зонæм, цы у хорз æмæ цы у æвзæр, цы æмбæлы кæнын æмæ цы не 'мбæлы. Хъæзтыты дæр вæййы алыхуызон уагæвæрдтæ.

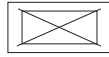
Дидактикон хъазт «Равзар фигурæ»

Хь. Æрæмбырд кæнут алыхуызон гуырнывтæ, фæлæ дзы кæцыдæр фигурæтæн нæй æмбырд кæнæн.

(Хъомылгæнæг зæгъы, цæмæй геометрион гуырнывты хархæй, æртæкъуымæгтæй фæстæмæ, цавæрфæнды фигурæтæ дæр æрæмбырд кæной. Уымæ æвдисы символ – хахгонд æртæкъуымæг:

Сабитæ æххæст кæның хæславард. Дарддæр хъомылгæнæг æвдисы символ – квадрат, дыууæ хаххæй хахгонд:

Хъ. Цы бæрæг кæны ацы нысан?

С. Квадратæ нæ хъæуы æмбырд кæнын.

Хъ. Тынг хорз. Æрæмбырд кæнут хъæугæ геометрион гуырнывтæ.

(Сабитæ æххæст кæның хæславард: квадраттæй фæстæмæ иннæ фигурæтæ æмбырд кæның.)

Хъ. *(фæрсы).* Ды цавæр фигурæтæ æрæмбырд кодтай? Ды та? Цавæр гуырныв у æппæты стырдæр? Æппæты къаддæр та? Кæцы фигурæтæ сты фылдæр: сырхытæ æви æрвхуызтæ? Цал фылдæр сты?

(Дарддæр хъазт фæлхатгонд цауы, фæлæ дыууæ символимæ. Зæгъæм: дæргъдымбыл æмæ сырхæй хахгонд дæргъдымбыл. Уыдон нысан кæның: æмбырд кæның цыфæндыхуызон дæргъдымбылтæ, æрмæст сырхытæ нæ.)

Дидактикон хъазт «Логикон рæхыстæ»

Сабитæ гауызыл æрбадың. Алкæмæ дæр сæ – нывты къопп.

Хъ. Ацы нывтæ кæрæдзийы фæдыл раст куы равæрат, уæд уын радзурдзысты цымыдисаг цаутæ кæнæ аргъæуттæ.

(Сабитæ æххæст кæның хæславард, нывтæм гæсгæ цыбыр радзырдтæ аразың.)

Хъ. Ноджыдæр ма ахъазæм? Æмæ нын цымæ хæдзармæ цауын, фынай кæнын афон нæма у?

С. Нæ!

Хъ. Цæуылнæ?

С. Уымæн æмæ нырма бон у, адæм та фынай æхсæвы фæкæның.

Хъ. Уæдæ ног хъазтæй ахъазæм.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Бон – æхсæв»

Хъ. *(зæгъы сабитæн, цæмæй райсой стъæлфытимæ карточкæтæ – фанартæ).* Алчи уæ банымайæд, йæ фанарыл цал стъæлфы ис, уый, æмæ сæ бахъуыды кæнæд. Бонæй фанартæ фынæй кæнынц. Мæнæ æрæхсæв ис. Фанартæ æрыхъал сты. Раздæр æрыхъал сты иугайыстъæлф фанартæ, сæ фæстæ – дыгай стъæлфытимæ, уыдоны фæстæ æрыхъал сты, цыппæргай стъæлфытæ кæуыл ис, уыдонæй фæстæмæ иннæ фанартæ иууылдæр, фæстагмæ уыдон дæр æрыхъал сты.

(Сабитæ радъгай сыстынц æмæ кафынц кæнæ тезгъо кæнынц къорды уаты сæ фанартимæ.)

Хъ. Мæнæ æррайсом ис. Фанартæ, фæндзгай стъæлфытæ кæуыл ис, уыдонæй фæстæмæ, иууылдæр бафынæй сты, фæстагмæ уыдон дæр æрфынæй сты.

(Сабитæ дзуццæджы æрбадынц æмæ сæхи фынæйæфсон кæнынц. Хъазт, æндæр хæслæвæрдимæ фæлхатгонд цæуы 2–3 хатты.)

Хъ. Тынг хорз хъазыдыстут æмæ аргъæутты архайджытæ се 'ппæт дæр балымæн сты, иууылдæр сты зæрдæхæлар æмæ хъæлдзæг. Фæлæ сын фæстæмæ аргъæуттæм цæуын афон у. Фæстæмæ аргъаумæ куыд ис ацæуæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Ноджы ма алы персонажæн дæр балæвар кæнæн ис хæдтæхæг – гауыз.

Дидактикон хъазт «Алцы дæр йæ бынаты»

Сабитæ æрбадынц стъолты уæлхъус. Алкæмæ дæр сæ ис карточкæ æмæ алы хуыз геометрион фигурæтæ: зиллæччытæ, æртæкъуымæгтæ, квадраттæ, дæргъ-дымбылтæ æмæ расткъуымæгтæ.

					
Æрв.					
Сырх					

Хь. Цæмæй нæ гауыз рæсугъд рауайа, уый тыххæй хъуамæ геометрион гуырнывтæ гауызыл чырæгты раст равæрæм.
(*Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд. Хæслæвæрд фæвазыгджыдæр кæнæн ис сабиты цæттæдзинадмæ гæсгæ.*)

Хатдзæг

Хь. Тынг хорз бацархайдтат æмæ диссаджы рæсугъд гауызтæ скодтат. Сымах фæрцы аргъæутты персонажтæн сæ бон у фæстæмæ сæ аргъæуттæм аздæхын, уый фæдыл уын арфæ кæныңц. Сымах стут хорз, зæрдæхæлар сабитæ.

28-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Цæхъ» («ОБЖ»)

Темæ: «Фæлхатæн»

Нысан:

- «Нæгæнад» (отрицание) æмæ йæ нысанти æмбарынад ныффидар кæнын. Дарддæр сæ ахуыр кæнын карточкæтæ-«нæгæнæн»-ты руаджы хæрхытæ æмбырд кæнын.
- Ныффидар кæнын 10-ы онг хуымæтæг æмæ радон нымæд. Дарддæр ахуыр кæнын тыгъдады мидæг ориентаци кæнын.

Геометрион фигурæты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын, сæ асмæ гæсгæ сæ абарын зонын.

– Рæзын кæнын сабиты хъуыдыкæнынад; предметты миниуджытæ абарыны бындурыл хатдзæгтæ кæныны арæхстдзинад; фидар кæнын сабиты логикон хъуыдыкæнынад æмæ хъусдард.

– Хъомыл сæм кæнын кæрæдзимæ зæрдæхæлар ахастытæ.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: нысантæ (цæуæг адæймаг æмæ дыууæ хаххæй хахгонд цæуæг адæймаг), сырх æмæ кæрдæгхуыз карточкæтæ, сæ уæлæ – хахгонд геометрион фигурæтæ; стъæлфытимæ 1–10 онг карточкæтæ.

Райуаринаг: алыхуызон стыр æмæ гыццыл геометрион фигурæтæ; фæндæгтæ æмæ хуызджын гаражты нывтимæ карточкæтæ.

Ахуыры нывæст

Хъ. Сывæллæттæ, уарзут уынджы тезгъо кæнын? Цæмæн?
(*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хъ. Уынджы хорз у тезгъо кæнын, фæлæ дзы фыдбылызтæ дæр бирæ ис. Цавæртæ?

(*Сабиты дзуæппытæ: трамвайтæ, машинæтæ.*)

Хъ. (*цыбырæй сабиты зæрдыл æрлæууын кæны уынгты змæлды уагæвæрдтæ.*) Светофоры æртæ рухсы цы амоннынц?

С. Сырх – æрлæуу, бур – дæхи æрцæттæ кæн, кæрдæгхуыз – цæугæ.

(*Хъомылгæнæг æвдисы нысантæ: цæуæг адæймаг æмæ дыууæ хаххæй хахгонд цæуæг адæймаг.*)

Хъ. Цымæ ацы дыууæ нысанæй светофоры сырх рух кæцы бæрæг кæны? Кæрдæгхуыз рухс та?

С. Цæуæг адæймаг – светофоры кæрдæгхуыз рухс, хахгонд

адаймаг – светофоры сырх рухс, цауан нэй.

Хь. Раст бамбэрстат ацы нысантаэ. Ахэм нысантаэ фенән ис, светофортаэ кэм нэй, уыцы уынгты. Уыцы нысантаэ руаджы әнәфьдбылызәй уә бон у фәндаджи сәрти ахизын әмә рәвдауәндонмә әрбацауын. Рәвдауәндонны та цы фәкусут?

(Сабиты дзуәппытә.)

Хь. Фәнды уә ахъазын?

Дидактикон хъазт «Зәгъ әндәрхуызон»

Хъомылгәнаг дзуры дзырдтә хайыг «нау»-имә, сабитә та уыцы дзырдтәм сә хъуыдымә гәсгә хъәугә дзырдтә (ома синонимтә) әвзариңц. Зәгъәм:

Бәрзонд нау, фәлә – нылләг,
Даргъ нау, фәлә – цыбыр,
Хорз нау, фәлә – әвзәр,
Стыр нау, фәлә – гыццыл,
Аджын нау, фәлә – туаг (әмә а. д.).

Хь. Дзырдтимә тынг хорз ахъазыдыстут, ныр та нысантимә ахъазәм.

Сабиты хъазт «Әрәмбырд кән хәрх»

Гауызыл сабиты раз – гыццыл әмә стыр геометрион гуырнывты хәрхытә.

Хъомылгәнаг әвдисы нысан – цавәрдәр хуыз хахгонд кәм у, ахәм карточка, зәгъәм, сырх.

Хь. Цавәр фигурә хъуамә рәвдисат?

С. Сырхәй фәстәмә цавәрфәнды дәр? (*Әххәст кәныңц хәсләвәрд.*)

Хъомылгәнаг зәгъы, цәмәй нысантәм гәсгә әрәмбырд кәной геометрион гуырнывты хәрх: фигурәтә хъуамә әрвхуыз ма уой (нысан – хахгонд әрвхуыз фигурә) әмә расткъуымәгтә дәр ма уой (нысан – хахгонд расткъуымәг).

(Сабитә әххәст кәныңц хәсләвәрд. Кәд къуылымпы

кæной, уæд сын хъомылгæнæг æххуыс кæны.

Хъ. Цавæр фигурæтæ æрæмбырд кодтат? Ды та? Дæ хæрхы цал гуырнывы ис? Кæцы фигурæ у æппæты стырдаер? Кæцы у æппæты къаддаер? Дæ хæрхы цавæр гуырнывтæ ис фылдæр?

(Хъазт фæлхат кæнæн ис, æндæр символтæй пайда кæнгæйæ дæр.)

Хъ. Хъазæн ис дзырдтимæ дæр æмæ нысантимæ дæр. Нысантæ хъæуынц, цæмæй мах уынджы фæндæгтыл раст цæуæм.

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Светофор»

Сабитæ – машинæтæ. Алкæмæ дæр сæ – стъæлфытимæ карточкæ. Судзы сырх рухс – машинæтæ лæууыны. Кæрдæгхуыз рухс куы ссудзы, уæд хъомылгæнæг кæрдæгхуыз карточкæимæ иумæ æвдисы, йе стъæлфытæ хахгонд кæмæн сты, ахæм карточкæ дæр. Сабитæ уыцы сигналмæ гæсгæ размæ цæуыны. Хахгонд карточкæйыл цал стъæлфы ис, уал стъæлфы кæй карточкæйыл ис, уыцы сабитæ сæ бынæтты æнцад лæууыны.

Хъазт фæлхатгонд цæуы 2–3 хатты.

Хъ. Сымах тынг хорз базыдтат алыхуызон сигналтæ, ныр та афæлварæм фæндæгтыл ацæуын.

Дидактикон хъазт «Фæндаджы сигналтæ»

Сабитæ стъолты уæлхъус æрбадыны. Сæ разы – фæндæгты нывтæ.

Нывы æвдыст цæуы, фæндæгтæ алырдæм куыд ацæуыны, уый. Машинæтæ хъуамæ бацæуой гаражмæ. Цæугæ та хъуамæ кæной нысантæм гæсгæ.

Машинæтæ – геометрион гуырнывтæ.

Зæгъæм: цæмæй фæндагыл артæкъуымæгтæ ма цæуой, уый тыххæй сывæллон хъуамæ райса æндæр исты фигурæ. Дарддæр: кæд йæ фигурæ кæрдæгхуыз у, уæд агуры кæрдæгхуыз нысанимæ фæндаг æмæ уыцы фæндагыл

«цæуы» гаражмæ.

Хатдзæг

Хъ. Тынг хорз! Сымах базыдтат, цы бæрæг кæнынц алыхуызон нысантаæ æмæ ныр, фæндагыл цæугæйæ, æххуыс кæндзыстут уæ мадæлтæн дæр æмæ уæ нанатæн дæр. Уæ зæрдыл бадарут, фæндагыл цæугæйæ хъуамæ уат цыр-ддзаст æмæ къæрцхъус!

29-æм ахуыр

Иумæйаг темæ: «Сæрд»

Темæ: «Системон ахасты бындурыл нæ алфамбылай дунейыл афæлгæст»

Нысан:

– Хæрхыты руаджы алфамбылай дунейы тыххæй зониндзинæдтæ уæрæхдæр кæнын.

Нæгæнады (отрицание) символты æмбарынад ныффи-дар кæнын. Дарддæр сабиты ахуыр кæнын карточкæтæ – нæгæнады символты руаджы хæрхытæ æмбырд кæнын. 10-ы онг нымад ныффи-дар кæнын. Дарддæр ахуыр кæнын тыгъдад æмæ рæстæджы мидæг ори-ентаци кæнын. Предметтæ сæ асмæ гæсгæ абарыны арæхстдзинæдтæ ныффи-дар кæнын (нывтæм гæсгæ). Геометрион фигурæты тыххæй зониндзинæдтæ ныф-фи-дар кæнын.

– Рæзын кæнын сабиты мысæнуат, хъуыдыкæнынад, сæ хъусдард æмæ ныхас.

– Хæслæвæрдтæ æххæст кæнгæйæ сабитæм хъæлдзæг зæрдæйыуаг гуырын кæнын.

Æрмæджытæ æмæ ифтонгæнæнтæ

Цæстуынгæ: хахгонд хуызтимæ карточкæтæ, геометрион фигурæтæ æмæ «ас»-ы символтæ; сæрд æвдыст кæм цæуы, ахæм арвистон (*путаница*) ныв.

Райуаринаг: алыхуызон стыр æмæ гыццыл геометрион

фигурæтæ; урс, кæрдæгхуыз, сырх æмæ бур карточкæтæ (алы сабийæн дæр); 4 нывимæ карточкæ (*нывтсæй иу, цавæрдæр миниуæгмæ гæсгæ, хъуамæ уа уæлдай*).

Ахуыры нывæст

Хъ. Æз абон, рæвдауæндонмæ цæугæйæ, сымахыл хъуыды кодтон, тынг æхсызгон мын вæййы нæ къорды уатмæ æрбахизын. Куыд хъуыды кæнут, цымæ цæмæн?

(Сабиты дзуæппытæ.)

Хъ. Уымæн æмæ уæ тынг бирæ уарзын. Сымах стут хæларзæрдæ, рæсугъд æмæ зондджын сабитæ. Мæнæ куыд бирæ стут абон! Æмæ нæм цымæ абон лæппутæ цал ис?

С. Бирæ.

Хъ. Уæдæ нæ бон зæгъын у: лæппутæ – хæрх. Чызджытæ та цал сты?

С. Бирæ.

Хъ. Чызджытæ дæр – хæрх. Цымæ кæцы хæрх фылдæр у: чызджыты æви лæппуты? Куыд æй базонæм?

С. Къæйтгæй сæ абарæм кæнæ банымайæм, чызджытæ цал сты æмæ лæппутæ цал сты...

Хъ. Цал фылдæр сты?

(Сабитæ æххæст кæныны хæслæвæрд.)

Хъ. Уе 'ппæты иумæ куыд схонæн ис иу дзырдæй?

С. Сывæллæттæ.

Хъ. Цавæр хæрхытæ ис уæ алыварс?

(Сабиты дзуæппытæ: хъазæнты хæрх, стъолты хæрх, бандæтты хæрх æмæ а. д.)

Хъ. *(гауызыл æвдисы геометрион фигурæты хæрх).* Ай та цавæр хæрх у?

С. Геометрион гуырнывты хæрх.

Дидактикон хъазт «Æрæмбырд кæн хæрх»

Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмæй нысантæм гæсгæ

геометрион гуырнывт хæрх æрæмбырд кæной. Æвдисы æртæ хахгонд нысаны: кæрдæгхуыз, зылд, ас (стыр). Уыдон амоның: фигурæтæ хъуамæ ма уой: кæрдæгхуызтæ, зылдтытæ æмæ стыртæ.

Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.

Хъ. Цавæр фигурæтæ æрæмбырд кодтай? Ды та? Цал фигурæйы ис дæ хæрхы? Кæцы сæ у æппæты стырдаер? Кæцы у æппæты къаддаер? Дæ хæрхы фылдаер цавæр фигурæтæ ис?

(Хъазт фæлхат кæнæн ис æндæр символтимæ.)

Хъ. Иу хæрхæй арæх рауайы æндæр хæрх.

Дидактикон хъазт «Æрæмбырд кæн ныв»

Хъ. Геометрион фигурæтæй æрæмбырд кæнут дидинаг.

(Сабитæ фигурæтæй гауызыл раварың дидинджыты силуэттæ.)

Хъ. Уыдис нæм бирæ геометрион фигурæтæ, ныр та нæм ис бирæ дидинджытæ: геометрион фигурæты хæрхæй рауадис дидинджыты хæрх. Зæгъут-ма, афæдзы афонтæй кæцы у урс?

С. Зымæг, уымæн æмæ мит урс у.

(Хъомылгæнæг æвдисы урс карточкæ æмæ зæгъы сабитæн, цæмæй зымæг фæбæрæг кæной урсæй.)

Хъ. Уæд фæззæг та цавæр хуызæй фæбæрæг кæндзыстæм?

С. Бурæй, уымæн æмæ фæззыгон сыфтæ вайыңц бур.

Хъ. Уалдзæджы фæзыны фыццаг сыфтæ, цъæх кæрдæг. Цавæр хуызæй йæ фæбæрæг кæндзыстæм?

С. Кæрдæгхуызæй.

Хъ. Сæрдыгон нæ хур йæ зынг тынтæй тавы, бæстæ хуры хъармæй бафсæды. Цавæр хуызæй йæ фæбæрæг кæнæм?

С. Сырхæй.

Дидактикон хъазт «Афæдзы афонтæ»

(Хъомылгæнæг зæгъы сабитæн, цæмæй сæ алчи дæр райса цыфæндыхуызон карточкæ æмæ, афæдзы афонтæ куйд

цауыни, афтæ сэрлаууой фæд-фæдыл.)

Хь. Сымах фестадистут афæдзы афонтæ. Ды чи дæ?

С. Сæрд.

Хь. Ды та чи дæ?

С. Фæззæг... (æмæ а. д.)

Хь. Афæдз кæд райдайы?

С. Зымæджы.

Хь. Цæмæ гæсгæ йæ базонæм, афæдз райдыдта, уый?

С. Зымæджы вæййы Ног боны бæрæгбон. Уыцы бæрæгбон та, афæдз кæй райдайы, ууыл дзурæг у.

(Сабитæ рæхыслæуд æркæныни: зымæг, уалдзæг, сæрд, фæззæг... Сæ иу – амонæг (водящий). Къорды уаты фæпырх вæййыни. Амонæг сæ фæстæ лидзы. Сабитæй иуы æрцахсы. Уый йæ карточка бамбæхсы амонæгæй. Сабитæ та ногæй рæхыслæуд æркæныни сæ бынсетты. Амонæг, сабиты карточкастæм кæсгæйæ, хъуамæ базона, цавæр афæдзы афон дзы нæ фаг кæны, уый.

Хъазт фæлхатгонд цауы 2–3 хатты.

Хь. Тынг хорз ахъазыдистут, æмæ уын æрбарвыстæуыд лæвар – ныв.

(Хъомылгæнæг æвдисы сæрды арвистон ныв.)

Сабиты хъазт «Ссар уæлдай»

Сабитæ стъолты уæлхъус æрбадыни. Стъолтыл – карточкастæ ахам хæслæвæрдимæ: цыппар нывæй равзарын хъæуы уæлдай ныв æмæ йæ ахахх кæнын хъæуы.

(Алыхуызон хæслæвæрдтæ: кондмæ гæсгæ, асмæ гæсгæ, гæнæн ис, алыхуызон хæрхытимæ баст хæслæвæрдтæ.)

Хатдзæг

Хь. Цы уæм фæкастис зын? Æнцондæр та уæм цы фæкастис? Цавæр хъæзтытæй ма уæ фæнды ногæй ахъазын? Цæмæн?

Иумæйаг темæ: «Сæрд»

Темæ: «Фæлхатæн»

Нысан:

– Ныффидар кæнын нымад æмæ радон нымад 10-ы онг. Сабитæ дарддæр ахуыр кæнын тыгъдады æмæ растæджы мидæг ориентаци кæнын. Геометрион гуырнывты тыххæй зонындзинæдтæ ныффидар кæнын, сæ асмæ гæсгæ сæ абарын зонын. Ныффидар кæнын æмбарынадтæ «уæззау» – «рог».

– Рæзын кæнын сабиты логикон хъуыдыкæнынад, предметты миниуджытæ абарыны бындурыл хатдзæгтæ кæныны арæхстдзинæдтæ, сæ хъусдард.

– Амонын сын ныхасы культураæ, хæслаæвардтæ æххæст кæнгæйæ сæм гуырын кæнын хъæлдзæг æнкъарæнтæ.

Æрмæджытæ æмæ ифтонггæнæнтæ

Цæстуынгæ: къонверты мидæг фыстæг, 2 æмхуызон дурыны (рухсдзыд куыд нæ уой).

Райуаринаг: алы сывæллонæн дæр – асæй алыхуызон 7–10 квадраты æмæ 7–10 æртæкъуымæджы; нымайæн къæбæлты кæнæ кърандæсты къопп; 3–4 геометрион фигурайы – алы сывæллонæн дæр.

Ахуыры нывæст

Хъ. Искуы уæ исчи хъæуы кæнæ хохы уыдис? Кæцы афæдзы афон уыдис уæд? Цы дзы фæцыди уæ зæрдæмæ? Уæ зæрдыл дзы цы бадардтат? Цавæр хæдзæрттæ дзы ис? (*Сабиты дзуæппытæ.*)

Хъ. Сæ хæдзæрттæ горæтаг хæдзæрттæй цæмæй хицæн кæнынц?

С. Горæты хæдзæрттæ сты бирауæладзыгон.

(Æрхæстæг сæ кæнын ахæм дзуапмæ: горæты хæдзæрттæн ис бирæ уæладзгуйтæ.)

Хь. Самайæм уæдæ хохаг хъæуы хæдзар.

Дидактикон хъазт «Мах хæдзар аразæм»

Сабитæ гауызыл æрбадыңц. Сæ разы – геометрион фигурæтæ.

Хь. Хæдзæрттæ самайынæн æрмæг æрбаластой, фæлæ сæ амайгæ нал скодтой. Баххуыс сын кæнæм?

С. О!

Хь. Сымахмæ гæсгæ, цы бакæнын хъæуы уый тыххæй?

С. Алы хæдзарæн дæр йæ асмæ гæсгæ хæдзары сæр равзарын хъæуы.

(Сабитæ æххæст кæныңц хæслæвæрд. Кæд къуылымпы кæной, уæд сын хъомылгæнæг бамбарын кæны: фыццаг уал равæрын хъæуы квадраттæ сæ асмæ гæсгæ, уыйфæстæ æнцондæр уыдзæн хæдзæрттæн сæртæ æрæвæрын. Равæрын та сæ хъæуы кувидстырдæрæй галиуæрдыгæй рахизæрдæм: стырæй гыццылмæ.)

Хь. Хæдзæрттæ цæттæ сты æмæ сын сæ алыварс æмбонд скæнын хъæуы.

Дидактикон хъазт «Уагæвæрд»

Сабитæ райсыңц кърандæстæ кæнæ нымайæн къæбæлтæ (асæй – алыхуызæттæ).

Хь. Хæдзары раз скæнын хъæуы æмбонд: уый тыххæй мах галиуæрдыгæй æрсадздзыстæм ныллæг цæджындз (столбик), уыйфæстæ – бæрзонддæр, дарддæр – уымæй бæрзонддæр æмæ афтæ æппæты бæрзонддæр цæджындзы онг. *(Сабитæ æххæст кæныңц хæслæвæрд.)*

Хь. Цал сты цæджындзтæ?

С. Дæс.

Хь. Равдисут æппæты бæрзонддæр цæджындз. Кæцы у, нымайгæйæ?

С. Фыццаг.

Хъ. Равдисут æртыккаг цæджындз, фæндзæм (æмæ а. д.) ...
(*Сабитæ æххæст кæның хæслæвæрд.*)

Хъ. Тынг рæсугъд æмæ фидар цæджындзтæ рауадысты. Хъæуы ног хæдзæртгæ æмæ уынгтæ кæй фæзынд, уымæ гæсгæ постхæсджытæн сæ куыст фæфылдæр. Баххуыс сын кæнæм?

Змæлгæ-дидактикон хъазт «Постхæссæг»

Сабитæ къорды уаты апырх вæййың æмæ, кæй кæм фæнды, уым æрлæууың.

Стъолыл – фыстæг.

Хъ. Мæнæ райстам фыстæг.

(Сабитæй иу, уый уыдзæн постхæссæг, райсы фыстæг. Хъомылгæнæджы амындмæ гæсгæ сабитæ змæлың æмæ кæрæдзимæ фыстæг дæттың.)

Хъ. Акæн 2 санчъехы размæ, æрзил рахизæрдæм, фыстæг ратт...

(Фыстæг цы сывæллон райсы, уый свæййы постхæссæг, æмæ та уый дæр, хъомылгæнæджы амындмæ гæсгæ, дарддæр иннæ сабимæ адæтты фыстæг. Афтæ саби алы дæр йæ рады свæййы постхæссæг. Хъазты кæрон фыстæг æрхæццæ вæййы хъомылгæнæгмæ. Хъомылгæнæг байгом кæны фыстæг.)

Хъ. Æркæсæм уæдæ нæ фыстæгмæ.

(Хъомылгæнæг равдисы сабитæм карточкæтæ æмæ геометрион гуырнывтæ.)

Хъ. Хъæуы цæрджыты фæнды пьолы гауызтæ бауафын (соткать дорожки), фæлæ сæ бон нæу нывæфтыд (узор) равзарын. Баххуыс сын кæнæм?

Сабиты хъазт «Скæн нывæфтыд»

Хъ. Геометрион фигурætæй карточкæтыл скæнын хъæуы нывæфтыд, æрмæст хъуамæ фигурætæ бæрæг фæткæвæрдмæ гæсгæ сæ кæрæдзи ивой.

Зæгъæм (*æвдисы*): □ ○ △ □ ○ △

(Хæславæрд хуызæгмæ гæсгæ ис раттæн, цæмæй сабитæ нывæфтыд каронмæ ахæццæ кæной. Сабиты цæттæдзинадмæ гæсгæ хæславæрд фæвазыгджындæр кæнæн дæр ис. Сабитæ стъолты уæлхъус æххæст кæныны хæславæрд.)

Хь. Ныр хъæуы цæрджытæ бауафдзысты сæхицæн пьолæмбæрзæн гауызтæ. Тынг сын баххуыс кодтат. Æмæ уын уыдон дæр æрбарвыстой лæвар – хохаг суадоны дон.

(Хъомылгæнæг æвдисы дыууæ дурыны.)

Дидактикон хъазт «Уæззау – рог»

Хь. Дурынтæй иуы ис дон, иннæйы та – нæй. Дурынтæм æнæ кæсгæйæ куыд базонæн ис, дон кæм ис, уый?

(Сабиты дзуаппытæ. Æрхæстæг сæ кæнын ахæм дзуаппæ: донимæ дурын уæззау у, æнæдон та – рог. Дыууæ дурыныл дæр схæцын хъæуы æмæ уæд бæрæг уыдзæн, дон кæм ис, уый.)

Хь. Тынг хорз! Раст æй базыдтат, æмæ ныр ахæм тæвд бон узал хохаг дон дæр ис бануазæн. Æмæ цымæ абон афтæ тæвд цæмæн у?

С. Уымæн æмæ тагъд ралæудзæн сæрд.

Хь. Уæдæ уалдзæг фæцис?

С. О!

Хь. Æмæ цы уыдзæн уалдзæджы фæстæ?

С. Сæрд, фæззæг, зымæг æмæ та ногæй уалдзæг.

Хь. Æмæ цымæ афтæ бакæнæн нæй, цæмæй та ногæй уалдзæг ралæууа?

С. Афтæ гæнæн нæй.

Хь. Раст загътат, рæстæгæн аивæн нæй. Афæдзы афонтæй алкæцы дæр у хорз, ис ын йæхи сæрмагонд миниуджытæ.

Хатдзæг

Хь. Уæ зæрдæмæ фæцыди хæхбæсты, хъæуы? Кæмæн баххуыс кодтат? Уæ зæрдæмæ тынгдæр цы фæцыди? Иу хатт ма уæ фæндид хохмæ?

**Скьолайы агъоммаёйы астауккаг кары (4 – 5 азы) сабиты
хуыметает математикон амбарынадты амвазад баетггаен**

Сабийы М. Н.		10-ы онг нымад. Фестат нымэцон ашпет банымад кьордима амахагт каенны арехстлзинад	Радон нымад 10-ы онг	Хархытэ амнас скэнын. пайда канын лзырдтэй: уыибаэри фылдэр, уыибаэри кьалдэр, амнас	Геометрион туырнывтэ: Артэкуымаг, квадрат, раскькуымаг, зыл, дэртдымбыл, тымбылгэр, куб	Символгэ-мининуджыгтам гэгтэ хархытэ аразын	Ас, баэрэнд, дэрт, аэрхмэ гэгтэ абагт	Хуыметгэдкы сериаци: пы уыди раздэр, пы уыди фэгтгэдэр	Суткэ: сауаэрайсом, бон, изэр, ахсаэв	Тылдэлы ориентация канын: рахизэрдэм, галиуэрдэм, уэлаэмэ, дэлаэмэ, уэлаэ, бын, милдэр, элдэ	Фэзы ориентация канын: рахизэрдэйтэй, галиуэрдэйтэй, сэрмэ, бынмэ исэмэ а. д.	Хатдэст

Хуымæтæг математикон æмбарындты райрæзты æмвæзад бæрæггæнæн

1 балл – нысан кæны ныллæг æмвæзад. Æппæт хæслæвæрдтæ дæр саби бацæттæ кæны хъомылгæнæджы æххуысæй.

2 баллы – нысан кæны рæстæмбис æмвæзад. Æртæ хæслæвæрдæй иу саби æххæст кæны æнæ искай æххуысæй.

3 баллы – нысан кæны бæрзонд æмвæзад. Æртæ хæслæвæрдæй дыууæ саби æххæст кæны æнæ искай æххуысæй.

Математикон æмбарындтæ Бæрц æмæ нымæд

- Сабиты ахуыр кæнын фондз-дæсы онг нымайын.
- Предметты алыбæрцон къордтæ куыд аразгæ сты, уый æвдисын.
- Нымайгæ-нымайын номдар нымæционимæ раст дзурын (*дыууæ зокъойы, дыууæ къæбылайы æмæ а. д.*), фæстаг нымæцион банымæд къорды алы уæнгмæ дæр кæй хауы, уый зæрдыл даргæйæ; амонин предметты стыр къордæй – хуызæг æмæ загъд нымæцмæ гæсгæ – предметтæ ранымайын; хъусгæйæ æмæ уырзæй сгаргæйæ нымайын.

Ас

- Сабиты ахуыр кæнын сериацион рæнхытæ аразын æмæ транзитивон ахастытæ кæнын, предметтæ фæрсæй-фæрстæм дæргъ, бæрзæнд æмæ уæрхмæ гæсгæ куыдкъаддæрæй (*æппæты къаддæрæй – æппæты стырдармæ*) æмæ куыдстырæй (*æппæты стырдармæ – æппæты къаддæрмæ*) равæргæйæ. Раздæр уал райсын хъæуы æртæ-цыппар, асмæ гæсгæ кæрæдзийæ дзæвгар

(2 – 1 см) чи хицæн кæна, ахæм предметæ, уыйфæстæ та – фылдæр (5 – 7 æмæ а. д.), асмæ гæсгæ кæрæдзийæ зына-нæзына (0, 5 см) æндæрхуызæттæ.

Конд (формæ)

• Сабиты ахуыр кæнын зылд, дæргъдымбыл, æртæкъуымæг, квадрат, расткъуымæг, тымбылæг, куб иртасын æмæ дзурын; реалон предметæ æмæ адæймаджы буары хæйтты конд æвзаджы мадзæлттæй банысан кæнын (*пурти у тымбылæг, къус – тымбыл, къам – расткъуымон; адæймаджы сæр у тымбыл, йæ цæстытæ – дæргъдымбыл, цæсты гагуытæ – тымбыл æмæ а. д.*).

Тыгъдады мидæг ориентаци кæнын

• Сабиты ахуыр кæнын æрмæст здæхт (*размæ – фæстæмæ, уæлæмæ – дæлæмæ*) иртасын нæ, фæлæ уыщырдаемты анкъуысын дæр; амонын сын, предмет уаты, адæймагæн йæхи разæй бæлвырд кæнгæйæ, цы ран ис, уый (мæнæй галиуæрдæм, мæ рахиз фарс, дуар дард у, кърандас – хæстæг).

Рæстæджы мидæг ориентаци кæнын

• Сабиты ахуыр кæнын суткæйы хæйттæ иртасын æмæ хæстæгдæр бонты фæдфæдады ориентаци кæнын (*абон, знон, райсом*), знон цы уыди, абон цы и æмæ райсом цы уыдзæн, уый зæрдыл даргæйæ.

Учебно-методическое издание

Марина Викторовна Маркина
Развитие математических представлений

МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ
(КОНСПЕКТЫ ЗАНЯТИЙ)

Редактор *Е. М. Кочиева*
Перевод *Т. К. Хохоевой*
Компьютерная верстка *Б. А. Келхсаевой*

Сдано в набор 28.06.2011. Подписано в печать 20.07.2011
Усл.п.л. 13,5. Бум. 65 гр.
Гарнитура шрифта «Times».
Печать цифровая. Формат 60 x 84 1/16
Тираж 30 экз.

Отпечатано с готовых диапозитивов в издательстве СОГПИ,
362003, г. Владикавказ, ул. К. Маркса, 36